

Fattigmansland

Torp- och backstugefolk i Ucklum

Anna-Lisa Edvardsson

Ny omarbetad utgåva

Tryck: Risbergs Information & Media AB, Uddevalla

Utgiven år: 2020

Senast ändrad: 2020-10-01

Omslagsfotografi: Anders Lunds stuga, Hembygds museet, Sköldunga (2019)

ISBN: 978-91-639-9351-0

Innehåll

Förord	7
Lund, Vik, Båt och andra soldatnamn som lever kvar i Ucklum	9
Om hembygdsgillets torpinventering på 1960-talet	9
Så talar vildmarken.....	13
Djupedalen under Backa	13
Skoggårdet/Kärret/Sandborrebacken under Ucklum Nedergård.....	13
Anders berättar	15
Lillehagen/Holmelyckan under Backa	15
Korsdalen/Korsdalarna under Backa.....	15
Stenbacken/Hårsebacken/Risbergs lycka under Backa.....	15
Torpet det kära.....	17
Långemosse under Backa.....	17
Ryttens.....	19
Mosseslätt/Hästebergsten/Ryttens under Backa	19
Ekenäs/Ryttertomta under Herrgusseröd Norra	19
Inåt markerna.....	21
Dammbränna/Dammån under Bjurhult.....	21
Mareth Nilsson	22
Labacken under Bjurhult.....	22
Utflykten till Sventetorpet.....	23
Sventetorpet under Bjurhult	23
Sandkärr/Tittekullen under Dahl Bergegård	23
Buxfeltstorpet	25
Hästridalen/Hafrödalen/Frödalen/Buxfeltstorpet under Buxeröd	25
Mosshagen/Brännerna/Hultet/Buxfeltstorpet under Buxeröd.....	25
På strövtåg i Goråsen.....	27
Goråsdalen/Lindgrenstorpet under Daffinseröd.....	27
Backstugans folk	29
Amdalsberga/Sventelyckan under Dahl Bergegård	29
Catharinas stuga	30
Catharinas stuga/Stavas på Backarna under Dahl Mellangård.....	30
Soldat Olof Lund.....	33
Bastevik/Lunds under Grössby Mellangård.....	33
Olle Vik berättar	34
Bastevik/Viks under Grössby Mellangård.....	34
Kompas - Grönaskog.....	35

Grönaskog/Kompas under Grössby Mellangård	35
Nybygget/Nyhagen/Galtryggen under Grössby Mellangård.....	35
Hålan under Grössby Mellangård	35
Må violerna blomma	38
Bastevik/Sotartorpet under Grössby Nordgård	38
Stava och Johan under Åsen.....	39
Flåget/ Grössbylund/ Under Åsen under Grössby Nordgård	39
Munters.....	41
Mosshagen/Munters under Grössby Nordgård	41
Dalhagen/Tångarna/Blåsarns under Grössby Södra.....	41
Hallkvisttorpet.....	42
Mosshagen/Hallkvisttorpet under Grössby Östergård	42
Skogsäter/Tramparns under Huveröd Norra	42
Rävås/Rävåskasen/Hansborg under Grössby Södra.....	42
Skol-Soffi, Betty, Poli	43
Apolias stuga under Grössby Östergård.....	43
Snöbärsbuskarna.....	47
Näbbelyckan under Hamra.....	47
Goråsen/Eliases lycka under Hamra	47
Tilda Glader.....	49
Näshagen/Näslyckan/Gladers under Herrgusseröd Norra.....	49
Inget är sig likt.....	53
Änghagen under Huveröd Södra	53
Klinten under Huveröd Södra	53
Gunnars kulle under Huveröd Södra.....	53
Myra under Huveröd Södra.....	53
Alemaden/ Hermans tomt under Huveröd Södra	53
Familjen Grubbe.....	57
Oxögat/Grubbes under Komperöd Lilla.....	57
Grubbelyckan under Dahl Mellangård.....	57
Sven berättar.....	59
Ladkärret/Anders Lunds stuga under Komperöd Stora.....	59
Linneskåra/Albertinas under Dahl Mellangård	59
Hälledalen under Komperöd Stora	59
Vad skogslandet gömmer	61
Lilleskedliden/Lillesjömossen under Komperöd Stora	61
Hildes-Johan.....	62

Slättalid/Slättliden under Komperöd Stora	62
Slättalid/Holmen under Komperöd Stora	62
Liten barfotapilt.....	63
Kärret/Långås under Röd Norra	63
Långe-Patriks stuga	64
Kvarnsjön/Långe-Patriks under Röd Södra.....	64
En augustidag	66
Slåkmaden/Amnells under Röd Södra	66
Slåkmaden/Dahlins under Röd Södra	66
Ferr-Alfred på Tuten.....	67
Tuten under Röd Södra.....	67
Örevattensbroa	68
Örevattensmossen/Edwards/Jaktstugan under Röd Södra	68
Örevattensmossen/Martins under Röd Södra	68
Örevattensbron under Törneröd	68
Murartorpet.....	70
Örevattensmossen/Murartorpet under Röd Södra	70
Vattenkällan	73
Bukten/Båkta under Sandbacka	73
Sara på Liden.....	74
Liden/Förpantningstorpet under Sandbacka.....	74
Norlingens	75
Norlingens under Sandbacka.....	75
Lamberts under Sandbacka	75
Dammelyckan.....	79
Dammelyckan under Sköldunga Västergård	79
Bråtebacken/Bråten/Båts under Sköldunga Västergård	79
Korg-Martins	80
Korg-Martins under Sköldunga Övergård.....	80
Nylejdens.....	81
Lässebacken/Nylejdens under Sköldunga Övergård.....	81
Mossen/Olle och Beatas under Sköldunga Övergård.....	81
Alma Cecilia.....	83
Mossen/Josefs under Sköldunga Övergård	83
Ett gammalt grindhål.....	84
Åkärren under Sköldunga Övergård.....	84
Hönsebärsbacken/Hönsebacken under Sköldunga Övergård.....	84

Hålelyckan.....	87
Björkbacken/Hålelyckan/Hästhagen/Swätten under Tosteröd Västergård.....	87
Intaget/Banken/Flinkebanken under Tosteröd Östergård.....	87
Sen många år	88
Lasses krok/Målarlia/Grindlyckan/Krybets under Tosteröd Västergård	88
Bastevik/Sjövik under Grössby Mellangård	88
Möllan	90
Sågan/Bistockedalen/Möllan under Tosteröd Västergård	90
Vid Bistockemossen	91
Sågan/Bistockedalen/Fjällmans/Flasern under Tosteröd Västergård	91
Wirfvelbacken	92
Virvelbacken/Skintesberga under Tosteröd Västergård	92
Virvelbacken/Smärts under Sköldunga Östergård	92
Uhrstorpet.....	95
Intagan/Uhrstorpet under Tönneröd	95
Hallen/Stammen/Soldattorpet under Tönneröd.....	95
Lindarbacken.....	96
Lässebacken under Tönneröd.....	96
Lindarbacken/Linnardalen under Tönneröd.....	96
Vid Lysebäcken	99
Bjurhultsängen under Törneröd.....	99
Upp i kring fallena.....	100
Hasslekärr under Törneröd.....	100
Bockön under Törneröd.....	100
Getön/Alms stenstuga under Tjurbacken	100
Bland gömslen och snår	102
Krans under Törneröd	102
Dämnet/Ljunggrens under Tjurbacken.....	102
Dämnet/Torkels under Tjurbacken.....	102
Sven Fyhurs änka	104
Håltegiljan under Ucklum Nedergård	104
Britta Christina	106
Skoggärdet/Kärret/Sandborrebacken under Ucklum Nedergård.....	106
Hälen/Häln/Näset under Ucklum Övergård	106
Soldatflickan Maja	108
Ålunden/Ålunden under Ucklum Nedergård	108

Förord

”Fattigmansland” av Anna-Lisa Edvardsson innehåller berättelser om en del av det torp- och backstugefolk som levde i socknen Ucklum i Bohuslän, under främst 1800-talet och 1900-talets första hälft. Här beskrivs fattigfolkets svåra livsvillkor: deras primitiva boplatser, slit, svält och umbäranden som ingick i den ständiga kampen för överlevnad. Anna-Lisa värnade berättelserna om det folk som hade de sämsta livsvillkoren i socknen; hur torpare och backstugusittare lyckades överleva i en nödortftig tillvaro ute i skogsmarkerna är för nutidens människor ett ofattbart mysterium. Informationen i materialet är insamlad av Anna-Lisa från Ucklums hembygdsförening, Ucklums kyrkoböcker på Länsarkivet i Göteborg samt genom samtal och möten med bygdens folk.

Ordet 'socken' är ett tidigare begrepp för en geografisk indelning, som i nutid innebär dagens församling. Inom varje socken finns en kyrka, ett flertal byar och enskilda gårdar. Socknens äldsta namn är Auklanda.¹ Den gamla kyrkan på Prästgårde kallades år 1388 för Auklanda kirkia. Aukland har betydelsen: utökat, tillfogat land eller nyodling.²

De flesta texterna finns sedan tidigare utgivna i skrifterna:

Byar och folk	(1969)
På strövtåg i Aukland del 1–2	(1985)
Flydda dagar	(1987)
Åren går	(1991)

Tidigare framställt material har reviderats med syfte att bevara berättelser av hembygdsintresse samt göra materialet mer lättillgängligt. Uppgifter från kyrkoböckerna förekommer efter revideringen mer sparsamt, enstaka textavsnitt har omstrukturerats, interpunktionen har utvecklats varsamt och kommentarer har lagts till med hjälp av fotnoter. Intentionen är att behålla dåtida stavning på torp, byar och sjöar vilket kan skilja sig från nutida stavning. Torp och backstugors namn ändrades ofta med tiden varför alla kända namn uppges som förekommer på boplatserna.

Boplatserna är ordnade efter Ucklums byar i någorlunda alfabetisk ordning – med utgångspunkt från det torp som nämns först i berättelsen. Vissa berättelser innefattar dock flera byar. I materialet finns vägledande kartor samt GPS-koordinater i formatet WGS84 noterade på de gamla boplatserna och även på vissa andra intressanta företeelser som ansetts värdefulla att bevara. Materialet är kontrollerat gentemot källinformation varvid vissa felaktigheter har rättats till. Det bör nämnas att kyrkans dokumentation ibland avviker från folkminnet. Reservation lämnas för eventuella felaktigheter i materialet som inte uppmärksammats.

Anna-Lisa Edvardsson, född år 1922, var dotter till Oskar och Serafia Olausson på Grössby Mellangård. Med undantag för några års bosättning i centralorten Stenungsund levde hon större delen av sitt liv på olika platser i Ucklum. Anna-Lisa avled år 2003.

Materialet är redigerat av barn och barnbarn till Anna-Lisa.

¹ Källor: Holmberg, A. E. (1867). *Bohusläns historia och beskrivning: Tjörn, Inland och Hisingen*. Örebro: N.M. Lindh.

² Ucklum. (u.å). *Wikipedia*. Hämtad 2018-07-07 från <https://sv.wikipedia.org/wiki/Ucklum>

Lund, Vik, Båt och andra soldatnamn som lever kvar i Ucklum

Om hembygdsgillets torpinventering på 1960-talet

I dessa dagar har jag läst ett fint och ur kulturhistoriskt intresse – mycket värdefullt dokument. Om människoöden, om torp, backstugor, skvaltkvarnar, smedjor och så vidare. Dokumentet har jag på heder och samvete fått låna av åldermannen i vårt hembygds-gille.

Vad som här i gammal hävd berättas är som en sann bygderoman. Det finns ett otal av olika personligheter som en gång varit bosatta i vår bygds torp och backstugor – under en längre eller kortare tid – som brottats med armod och vardagsbekymmer. Ruinerna efter dessa boplatser träffar man ofta på under strövandet i skogs- och hagmarker. Ofta har jag stått frågande vid resterna efter en gråstensmur eller ett källarhål i skogen. Vem har bott där och hur hade de det? Släkten, familjer och människoöden drar förbi.

Dokumentet, 63 sidor långt, är sammanställt av medlemmar ur styrelsen i Ucklums Hembygds-gille. Att det är en dyrbar klenod för dem som står bakom detta arbete och även för oss alla sockenbor kan man väl förstå. Uti detta kan man plocka fram förut förborgade frågor: intressanta och ovärderliga för oss – och ändå mer för generationer som komma ska, så länge världen består.³

Många av torpen har brukats av båtsmän och en lång rad av namn skymtar fram. En del av dem lever fortfarande kvar här i bygden, genom barn, barnbarn och barnbarnsbarn som behållit förfaderns soldatnamn. Som Lund, Vik, Båt, Buxfelt med flera. Men andra återtog efter soldattiden sitt gamla namn eller tog sig rent av ett nytt. Båtsmännen hette alltid något som hade anknytning till deras speciella kår som till exempel Långa, Fisk med mera. De indelta soldaterna hade namn efter byn eller roten: Alm, Berg, Dahlin, Frode, Grössberg, Häll, Herrguss, Backman, Kullberg, Smärt, Hålk, Holm och så vidare.

Ändå tycker man nog att backstugornas folk var mer intressanta. Låt mig berätta om några profiler från gånget 1700–1800-tal.

Lilla Åsa som bodde i en stuga i Sköldunga by: hon gjorde begravning åt sig själv medan hon levde. Efter döden trodde hon inte på någon begravning. Och Mattias Sundberg, som kallades Skinten, han var i Sköldunga år 1821. En son till Mattias reste till Amerika och denne har skänkt de ljuskronor som hänger i Ucklums kyrka. Man kan undra över vem Sulla i Sullatorpet var, som låg på Sandbacka. Och Ferr-Alfred som bodde i en stuga som kallades Tuten på Södra Röd. Anna i Lagga bodde på Berg. Grubbe-Calle som försörjde sig på dikesgrävning tycks ha flyttat än hit och än dit i våra skogar. Stubbarelyckan i Grössby – var ligger den? Och kan Nils Danielssons backstuga ha legat vid innerkanten av den väg vi gamle minns som Nilses gata? Klipp-Kerstin var en gumma som bodde i Komperöd i början av 1800-talet. Och Nånbe-Britta, från Nånbelyckan i Hamra, påstås ha tillhört en adlig släkt.

Människor har bott i stugor av gråsten: det mest primitiva av allt byggnadsmaterial. Det mesta i detta dokument bevisar att bortom allfarvägen var vår socken fattig. De steniga åkerlyckorna

³ Kommentar: Detta dokument – hembygdsgillets torpinventering på 1960-talet – finns bevarat på Ucklums hembygdsmuseum.

hade inte mycket att ge åt tomma magar. Det har berättats att manfolk från skogarna kom fram till gårdarna i byn och bad om att få arbeta – för att få äta sig mätta den dagen – men blev avvisade. Varför? Jag vet inte; kanske var bönderna också fattiga. Men det är väl inte bara vår socken som haft det så i gångna sekel. Hela vårt land var ett u-land. Men adeln och herrefolken fanns väl någonstans och där saknades nog inte livets nödtröft.

(Åren går, 1991)

*Tigande ligger rösen under den skog
som återtagit vad den en gång gav.*

Fiskedammen

Kvarnstenar

Kroppesjön

Lillesjön

Kvarnsjön

Västra Röd

Talsvatten

Ölsåsen

Långåberget

Södra Herrgusseröd

Stora Komperöd

Dahl

Backarna

Södra Röd

Lillesjön

Såg

Hålkekärr

Törneröds kvarn

Tjurbacken

Törneröd

Ucklum

Kvarnruiner

Abborrvatten

Mårtens grav

Dahls mosse

Ranneberget

Dämme

Mörtevatten

Gravfält

Småsjön

Bockeberget

Backa

Kvarnsjön

Örevatten

Stenbacken

Långemosse

Säckemossen

Korsdalarna

Lillehagen

Kroksjön

Mosseslätt

Snarsjön

Lilla Holmevatten

Stutevatten

Kovatten

Stutsjökulle

Skoggärdet

Sandborrevatten

Purkommen

Högevatten

Bastelen

Lilla Rödvatten

Djupedalssjön

Djupedalen

Ryttartorpet

Svartjärn

Långevatten

Stora Bjurevatten

Så talar vildmarken

Djupedalen under Backa

Skoggärdet/Kärret/Sandborrebacken under Ucklum Nedergård

Djupedalen – äldre ryttar-/soldattorpet

N 58° 02.329 E 011° 59.798	Stugruin
N 58° 02.329 E 011° 59.791	Uthusruin
N 58° 02.339 E 011° 59.803	Inhägnad med gammal apel
N 58° 02.369 E 011° 59.803	Stor stenruin
N 58° 02.378 E 011° 59.738	Uthusruin med fällor

Många fler ruiner, rösen, stenmurar och gamla aplar finns på torpmarken.

Djupedalen – yngre torpet (nedan beskrivet)

N 58° 02.384 E 011° 59.832	Stugruin
N 58° 02.378 E 011° 59.852	Uthusruin
N 58° 02.378 E 011° 59.844	Uthusruin
N 58° 02.358 E 011° 59.848	Källarruin

Skoggärdet/Kärret/Sandborrebacken

N 58° 02.609 E 011° 59.830	Stugruin
N 58° 02.613 E 011° 59.831	Källarruin
N 58° 02.570 E 011° 59.804	Ruin

Vid sydöstra stranden av den 19 meter djupa klippsjön Djupedalssjön, ligger kulturminnen efter en boplats som övergivits för cirka 60 år sedan. Ruiner efter stuga, ladugård, ännu en byggnad och kanske någon undantagsstuga. En bit neråt ravinen finns rester efter en ovanligt stor källare. En risig apel, små träd och buskar, björnbärssnår med söta välsmakande bär hägnar det forna skogstorpets idyll. I ungskogen bortefter sjöns södra sida ligger flera odlingsrösen och stengärdesgårdar.

Att vandra hit var inte långt geografiskt sett, men det var kämpigt. Ravinens höga lodräta klippvägg var väl övermäktig, man kände sig en smula rädd, jag erkänner det. Stora klippblock som rasat ner låg liksom huller om buller i bäckravinen, de ingav respekt hos små enkla jordevarer. En svart näckrostjärn ligger neråt ravinen. Den delas av tre skogsägare: Domänverket, Backa och Konggård. Stora träd där det på stammen målats vit ring och krona; då är man plötsligt på Domänverkets marker i Hålt. I årtal, vet ej hur många, har jag strövat i Svartedalens skogsområden. Men inget ställe, ingen ruin i skogslandet, har rört vid mitt hjärta så djupt som det övergivna torpet här i Djupedal.

På Länsarkivet har brukare av torpet spårats som Rasmus Larsson, född år 1802. Hustrun Regina, född år 1804.⁴ Barnen: Lars, Carolina, Andreas, Anna Britta, Carl, Mathilda och Christina. På 1860–1870-talet, när Rasmus och Regina inte längre orkade, då blev det sonen Lars och hans hustru Inger Maja som fick fortsätta att bryta sten och stubbar samt odla råg och potatis i svedjelanden. Lars och Inger Maja fick sex döttrar och två söner, så under några decennier levde alltså tolv personer på vad torpet gav. Några årtionden senare har en av Lars och Inger Majas döttrar – Anna Christina – gift sig med Sander Olsson från Spekeröd, och återigen föds många barn på torpet här i Djupedal.

⁴ Kommentar: Reginas födelsedatum kan endast verifieras i husförhörlängd. Hon var fosterbarn på gästgivargården på Smedseröd.

Hur länge det kan vara sedan den förste nybyggaren började erövra vildmarken med spaden, spettet och vågta kan man grubbla över?⁵ Tigande ligger rösen under den skog som återtagit vad den en gång gav...

Strövandet denna varma dag går vidare över en ljungklädd bergås. Där finns socknens högsta punkt – Stutsjö kulle. Vidare över en tuvig och tunggådd mossmark, till sjön Sandborrevatten. Den verkar svart och bottenlös, växtligheten runt om är ringa. Det finns spår efter en boplats. Källarröset och åkertegens sträckning ner mot en annan tjärn är tydlig.

Enligt en förteckning som för ett tjugotal år sedan blev till i Ucklums Hembygdsgille, så är detta torp Sandborrebacken. Det födde en ko. Dess sista brukare var August Lund och hans hustru Nelly, som dog år 1913. För barnen har skogsstigen till skolan varit mödosam och lång: via Örevatten och Kvarnsjön till Södra Röd. När höstmörkret sänkte sig över träden – var de då rädda att gå i den villande skog? Hade de fot- och klädesplagg att stänga ute köld och väta med, hade de bröd i ränseln, tro?

Om man stannar upp och lyssnar, så talar vildmarkens dolda spår och ruiner till en – på ett alldeles speciellt sätt. Den berättar om det kulturarv som är en ganska viktig del av vår historia.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

⁵ Kommentar: På Djupedalen fanns från början ett äldre ryttar-/soldattorp som tillkom före år 1720 (kanske redan år 1685) Källa; Gabrielsson, L., Almius, T. & Hasslöf, J.O.R. (2018). *Ryttare i Bohuslän*. (ss. 125-126). Författarna och Stiftelsen Bohusläns försvarsmuseum. Soldattorpet låg under Bohusläns regemente, Livkompaniet, Backa rote och Ucklums socken, Det finns utmärkt på historiska kartor från Lantmäteriet år 1722 och år 1800. Torpet upphörde som soldattorp vid slutet av 1830-talet, Vågta innebär hävstång.

Anders berättar

Lillehagen/Holmelyckan under Backa

Korsdalen/Korsdalarna under Backa

Stenbacken/Hårsebacken/Risbergs lycka under Backa

Lillehagen/Holmelyckan

N 58° 02.754 E 011° 57.240 Stugruin

N 58° 02.751 E 011° 57.257 Grop

Korsdalen/Korsdalarna

N 58° 02.852 E 011° 57.070 Stugruin

Stenbacken/Hårsebacken/Risbergs lycka

N 58° 02.896 E 011° 56.985 Stugruin

N 58° 02.897 E 011° 56.989 Uthusruin

N 58° 02.898 E 011° 56.992 Källarruin

Fågellivet här bland träd och snår är rikt och livligt, och jag tror att det är näktergalen som sjunger så vackert för oss. Det växer och grönskar, teveronikans blå ögon lyser i gräset och bondspireans rosa blommor tittar yrvaket upp i buskaget. Åkertegen tjänar numera som viltåker för älg och rådjur. Spåren efter stugan och ladugården är gömda under sly och moras.

År 1895 var mor Mia i Berg inne i denna stuga och hälsade på hos Calle Holms hustru Lena. Omkring år 1900 flyttade Holms till Herrgusseröd, numera Lassetorpet, och tog vid flyttningen även med sig stugan. Så mor Mia i Berg var också där och hälsade på en gång hos Holmens Lena. Holm var soldat för Hålkekärr men bodde på torpet Lillehagen under Backa. Han var sjukvårdskunnig, fältskär och stämde blod med mera. På Lillehagen finns bäcken och en vattenfylld grop. Här tillverkade man under 1800-talet starka drycker, så de som var törstiga och hade råd kunde här köpa brännvin.

Bosättningen på Lillehagen under Backa, under 1800-talets senare hälft, utgjordes av: soldaten och torparen Carl Andersson Holm, född år 1833 i Ucklum. Hustrun Helena Andreasdotter, född år 1832 Ucklum. Barnen: Samuel, Amanda Charlotta, Lars och Theresia Constantia.

Längre ner över skogen, där flera dalgångar korsar varann, ligger minnen efter torpet Korsdalen. Rester finns av en fyrkantig husgrund, spåren av ladugården är otydliga. En bit bort vid dalkanten finns källarruinen, där taket ännu är nästan intakt. På åkerlyckan växer årets gröda.

Under 1700-talet bröt en stor brand ut över dessa höga, då rikt skogsklädda berg. Branden började på Mällbys marker i Spekeröd och drog fram över vida områden, ända till Tjurbacken i Ucklum. Alven blev uppbränd och därför har jorden och skogens tillväxt ännu inte hunnit repa sig, trots att mer än 200 år förflutit sedan 'röde hanen' var lös. Här på Korsdalen känns det som om man vandrat åtskilliga år bakåt i historien. Troligen fanns torpet redan före storbranden, men inga dokument berättar om skogstorpet och man kan bara väva ihop lite av myt och verklighet. Vackert bodde de, men fattiga var de utan tvivel!

Det tredje torpet på den södra gården i Backa ligger närmast huvudgården och år 1816 hette detta torp Stenbacken. Ruiner finns efter stugan med murstocken vid västra gavelsidan. Spår finns av källare och ladugård. En mycket omsorgsfullt lagd mur, mest av mindre stenar,

plockade ur steniga marker – allt från första odlingsmannens tid. En apel med gröna kart. Åkertegarna är numera i god kultur som betesängar. Vattenkällan torde ha legat nere vid ett sankt ställe på åkertegen. Tomtplatsen är vacker och i söderläge. Fram på 1870-talet har torpet Stenbacken bytt namn och kallas nu för Hårsebacken. Torpet Hårsebacken nämns i Ucklums Hembygdsgilles förteckning som Risbergs lycka.

Tack vare min medvandrare Anders Marcusson, bonde i Backa, och hustrun Svea blev det möjligt att nedteckna detta om torpen Lillehagen, Korsdalen och Stenbacken/Hårsebacken under Backa. Värdefullt så länge det finns människor som har intresse, känner ansvar och vårdar de historiska minnen som göms i skogen, som kultiverar gamla igenväxta åkerlyckor så att de åter kommer i bruk, spränger berg och lyfter sten för att få en framkomlig traktorväg uppför de höga branterna. Och inte minst att en yngre generation villigt arbetar vidare i de äldres fotspår.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

Torpet det kära

Långemosse under Backa

Långemosse

N 58° 02.907 E 011° 57.489	Stuga
N 58° 02.917 E 011° 57.490	Ladugårdsruin
N 58° 02.926 E 011° 57.479	Stor stenkällarruin
N 58° 02.915 E 011° 57.485	Ruin
N 58° 02.889 E 011° 57.483	Källarruin

Fler ruiner finns.

Torpet Långemosse under Backa, blev troligen uppodlat under 1800-talets mitt. En bosättning har spårats, nämligen förpantningstorpren Johan Andreasson, född år 1854 i Ödsmål och hustrun Anna Maria Andreasdotter, född år 1844 i Spekeröd. Barnen: styvsonen Albin, Julia Amanda, Carl August, Alma, Josef och Ida Maria.

Några decennier längre fram i tiden är bosättningen på Långemosse följande: torpare Karl Oskar Karlsson född år 1863 Spekeröd. Hustrun Emma Josefina Andersdotter född år 1868 i Spekeröd. Barnen: Otto Birger, Karl Albin, Axel Edvard, Gustaf Emanuel, Ada Olivia, Jon Sigfrid, Olga Emilia, Olof Algot, Oskar Edvin och Erik Verner.

Huset är ingen torpstuga utan ett dubbelt hus av den typ som var vanligt på en mindre gård. Långemosse kan väl jämföras med en utanvidsgård; den födde på sin tid tre kor, dragoxe och en tjur. På dess inkomst levde i seklets början en familj med två vuxna och tio barn. Tidigt gick den ena föräldern bort. Fadern Oskar måste bege sig åstad till sjukhuset i Uddevalla för en operation. Han återvände aldrig från denna resa.⁶ Sedan fick mor Emma och barnen dra sig fram på egen hand.

Ladugården står ännu kvar fastän nött av tidens tand. Man ser ruiner av källare, smedja, ved- och redskapslider. En kärra med skalmar där dragoxen gått okad står lutad vid laduväggen. Bland växtligheten nära byggnaderna kan man se träd av ädelt slag, bland annat några stora bokar, en oxel, en ovanligt reslig silvergran, syren och ungs-kott efter något pilträ.

All mark som man nyttjade var arrende; man betalade 30 kronor om året till Backa och 20 kronor till Konggård. För att dryga ut djurens vinterfoder repades ljung. Gräs i mossmarkerna togs tillvara. Inget var utan slit. Lien var ett omistligt redskap och bördan, vare sig det gällde foder eller bränsle, fick bäras på rygg och axlar. Skulle man till kvarnen i Törneröd eller Harås så blev det med cirka 25 kilo i taget; det var tungt nog. Man fiskade i Kvarnsjön, fisket hörde till livets nödortf. Skolstigen gick över bergen till Södra Röd.

Gångstigarna var viktiga kommunikationsleder för ingen väg har någonsin lett hit. Ingen elektrisk ström och ingen telefon. Ändå fanns här bosättning tills för tre år sedan. Närmaste grannen var Stolpes, ett soldattorp under Berg i Spekeröd.

Grannarna på Ucklumsidan var torpet Mosseslätt/Hästebergssten vid sydänden av Säckemossen, och torpet Älunden som låg bort mellan bergen. Alla granntorpen har dock saknat bosättningar de senaste femtio åren eller längre ändå.

⁶ Kommentar: I Ucklums hembygdsförenings arkiv förvaras berättelsen ”Torpet det kära” av Edvin Krans. Där omtalas att fadern Oskar drabbades av svåra magplågor och senare avled på Uddevalla sjukhus av tarmvred. Enligt Ucklums dödbok var orsaken bräck/bräckoperation.

Den siste boende här på Långemosse var Emma och Oskars son John Krans som nu vistas på Tallåsens pensionärshem. Efternamnet har John ärvt efter farfar och farfarsfar som båda var soldater. Jag samtalade med John Krans för inte så länge sedan. Han berättade om barndomshemmet uppe bland bergen och mossarna, och om det strävsamma vardagslivet. Men hur kämpigt man än har haft det – under barnaår med långa tröttsamma skolvägar, verksamhetsår med tunga dagsverken på gårdarna och slitigt hemma – så finns ändå tanken om att åter vara på torpet det kära.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

Ryttens

Mosseslätt/Hästebergsten/Ryttens under Backa

Ekenäs/Ryttertomta under Herrgusseröd Norra

Mosseslätt/Hästebergsten/Ryttens

N 58° 02.633 E 011° 58.151 Stugruin

N 58° 02.640 E 011° 58.157 Källare

N 58° 02.643 E 011° 58.156 Uthusruin

Ekenäs/Ryttertomta

N 58° 05.066 E 011° 57.248 Ungefärlig boplats i ekdungen mitt emot västra kyrkporten

Almen, det stora vårdträdet, står ännu reslig och grann vid stugknuten. Mycket ruiner finns kvar av stuga, källare och ladugård. På gårdstunet finns ett flertal risiga apalar, lite syrenbuskar, askeslyn och en välväxt enbuske. En stor präktig gran står mitt i stugans ruin. Inhägnad av stengärdesgård på alla sidor ligger Mosseslätt som en oas vid södra randen av Säckemossen. I gamla dokument från 1850-talet heter torpet Mosseslätt och är kyrkbokfört under Backa. Boplatsen är svår att hitta från Ucklumsidan för ingen gångstig leder dit, men från Rossås i Spekeröd finns framkomlig skogsväg nästan ända fram till Rytten. Bosättning på Mosseslätt utgjordes av: Olaus Nilsson kallad Rytten, född år 1824 i Ucklum. Hustrun Anna Britta Persdotter, född år 1831 i Jörlanda. Barnen: Anna Mathilda, Niklas, Josefina och Johan.

Rytten Olaus Nilsson var en otursförföljd man. Han var med om postrån och blev dömd till livstids fästningsarbete. Man kan nog säga att fattigdomen och orättvisorna i samhället drev honom dit. Inte bara Rytten förresten, utan flera från fattigdomens härbärgen. Sedan dess har generation efter generation berättat om hur samhällets redan rika delade fattigmansrovet. Rytten slutade sina dagar på Mosseslätt den 9 september år 1888. Hans grav är okänd. Med en symbolisk bukett av klockljung från Säckemossen må vi ge honom upprättelse för hans djärva försök till ett drägligare liv.

Olaus Nilssons änka – Rytten Anna Britta – bodde i en backstuga under Herrgusseröd. Boplatsen kallas i husförhörslängden för Ekenäs och ligger strax nedanför kyrkogårdsmuren till Ucklums kyrka. En grop i backslänten kan vara minnen av en källare, kanske är det stugans hörnstenar som ligger under träden, men för övrigt är spåren borta av Ekenäs backstuga. Ändå kommer beteshagen nedanför kyrkogårdsmuren i nu- och framtid att benämnas som 'Ryttertomta'. Efter denna passus vill jag återknyta till Mosseslätt. Efter Rytten Olaus Nilssons torpartid har flera familjer bott på Mosseslätt. Vissa handlingar kan tolkas som om det, under 1800-talet, varit två bosättningar samtidigt. I Ucklums Hembygds-gilles förteckning är torpet antecknat under annat namn och nämns som Hästebergsten. Citerar följande ur hembygdsförteckningen:

Torp Hästebergsten under Backa. Den siste som bodde där var Axel Reinholdsson, född på stället år 1896. Han flyttade därifrån år 1930, då husen nedrevs. Torpet födde två kor.

Axel Reinholdsson ingick äktenskap med Anna, som var från Skoggärdet i Spekeröd. Anna var dotter till Svarta Emma.⁷

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

⁷ Kommentar: Emma Olivia Adolfsdotter, född år 1874 Berg, Spekeröd kallades för Svarta Emma. Som änka ingick hon äktenskap med änklungen Edvard Berntsson (Krybet) i Grössby och de fick sin bosättning i Bastevik. Dottern Anna var född i hennes första äktenskap.

Rödvat

Lillesjön

Amdalsberga

Såg

Lysevatten

Lilla Komperöd

Snarsjön

Abborrvatten

Dahls mosse

Mårtens grav

Gårdssjön

Stora Hästevatten

Ficksjön

Flågtorvan

Lilla Hästevatten

Sandkärr

Oxögat

Kroksjön

Lommesjön

Gaffeln

Labacken

Kvarnsjön

Kvarnstenar

Dammån

Lilla Holmevatten

Stora Holmevatten

Lagsjön

Stutevatten

Kovatten

Svartsjön

Bjurhult

Purkommen

Stutsjökulle

Sandborrevatten

Bastelen

Djupedalssjön

Svartjärn

Sventetorpet

Mörtevatten

Bengtsgärde

Blackevatten

Kroksjön

Måkevatten

Lilla Bjurevatten

Angersjön

Inåt markerna

Dammbränna/Dammån under Bjurhult

Dammbränna/Dammån

N 58° 02.931 E 012° 01.476 Stugruin

N 58° 02.949 E 012° 01.459 Källarruin

Dammbränna, så hette torpet under 1800-talet, men numera säger man Dammån. En blommande oxel, flera knotiga aplar och en utblommad rönn. Källarens och stugans tydliga ruiner där röset efter murstocken döljer sig under grästuvorna. Ungskogen blir mer och fler för varje år. Men berget på norrsidan tomtningen ligger orubbligt kvar, liksom kärret och bäcken på södersidan torpet. Gångstigen från den närliggande Kvarnsjön fortsätter ett hundratal meter bort till Stora Holmevatten. Stigen är väl sliten och ofta trampad av fiskare och andra skogsströvare; bland annat har scouterna haft ett omtyckt tillhåll här.

Torpet tillhör gården Bjurhult, och har i tur och ordning brukats av två söner till en före detta gårdsägare som hette Elias Larsson. Äldste sonen Petrus hade torpet Dammbränna under några decennier. Bosättningen var då följande: torparen Petrus Eliasson, född år 1830 i Ucklum. Hustrun Anna Christina Andersdotter, född år 1834 i Ljung.⁸ Barnen: Elisabeth, Augusta, Carl Julius, Carolina, Justina Charlotta, August Reinhold och Johan Emil. Fram i slutet av 1800-talet övertog Leander torpet, han var en yngre broder till Petrus.

Skogen omger det öde torpet och det susar i träden. Fågelkvitter tränger fram ur varje buske. De flitiga myrorna bygger vidare och de unga tallplantorna blir så småningom höga resliga träd. Men ingen ko kommer någonsin mer att beta gräset här och ruinen kommer att gömmas under tuvor och snår. Om några årtionden vet ingen var torpet Dammbränna/Dammån låg.

Så ofta jag orkar och kan söker jag mig till denna Edens lustgård. Här finns så mycket av estetiska värden som ger själen ro. Men vägen hit är mödosam och lång, och min önskan mången gång är att få råd att åka taxi till Hagen som ligger bortom Kvarnsjön vid vägens slut. Och sedan ströva inåt markerna som är mitt hjärta så nära.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

⁸ Kommentar: Anna Christina är född i Ljung och uppvuxen på Ucklum Övergård. Noteras i Ljungs födelsebok med dopnamnet Anna Stina.

Mareth Nilsdotter

Labacken under Bjurhult

Labacken

N 58° 02.975 E 012° 00.852	Stugruin
N 58° 02.984 E 012° 00.836	Ladugård
N 58° 03.002 E 012° 00.821	Uthusruin
N 58° 03.011 E 012° 00.808	Källarruin

Husgrunden är som en sommaräng med prästkragar, blåklockor, ärenpris, smörblommor, johannesnycklar och ängskovall. Ja, allt man kan önska av florans fanerogamer. Strax vid husgrunden ligger ovanligt stora och fina stenhällar. Ladugården finns ännu kvar fastän skröplig. Tomtningen inramas av en vacker lönn, flera livskraftiga fruktträd, asp, tallar, ungrönn och vid husknuten en enbuske. På åkerlyckan står havren grön och frodig. Vid västsidan om torpet finns den stora mossen och genom den drar Lysebäcken fram.

Torpet heter Labacken och tillhör gården Bjurhult.

Bosättning på torpet Labacken är: Börje Johansson, född år 1797. Hustrun Mareth Nilsdotter, född år 1800.⁹ Barnen: Johan, Niklas, Johanna, Christina, Anna, Vilhemina, Gustaf, Maria och Johannes.

Följande är hämtat ur dödboken: Mareth Nilsdotter, född 10 november 1800, hustru till undantagsmannen Börje Johansson, under Bjurhult, död 9 december 1865. Mareth var vid sin bortgång 65 år och 29 dagar gammal.

På Ucklums kyrkogård, intill muren nära allén och översta grinden, finns en gräsbevuxen låg kulle. Den pryds ej av någon sten som kan berätta vem som därunder vilar, utan av en buske – någon gammal växt – känner ej till vad den heter. Vid roten finns en slinga vintergröna. Genom kyrkvaktmästaren har jag fått vetskap om att graven är Mareths.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

⁹ Kommentar: Börjes och Mareths födelsedatum kan endast verifieras i husförhörlängd.

Utflykten till Sventetorpet

Sventetorpet under Bjurhult
Sandkärr/Tittekullen under Dahl Bergegård

Sventetorpet
N 58° 02.422 E 012° 01.021 Stugruin

Sandkärr/Tittekullen
N 58° 03.123 E 012° 00.864 Befintlig stuga

En eftermiddag som många andra, men kanske inte riktigt ändå. SKS-cirkeln är på väg mot Bjurhult. Det känns skönt att komma ut och röra på sig även om det är kallt. I vårt århundrade kan man komma fort in till skogslandet, bara cirka tio minuters bilfärd från E6:an. Vi ställer bilarna vid bröderna Edvardssons gård som ligger intill Stora Bjurevatten. Det hade gått att köra ännu en bit, men vi föredrar att gå och ska nu söka upp Sventens gamla tomtning.¹⁰ En bred nygjord väg följer stranden, sticker sedan av uppåt skogen och slutar i backen upp mot Mörtevatten.

Nedanföer en bergsklack, på östra sidan om vägen, skymtar några risiga aplar och en gråstensmur. Vi funderar lite på om det kan vara den tomtning vi söker, men är inte helt säkra på det. Den äldste av bröderna Edvardsson kommer på vägen.¹¹ Han ska hem och hämta hästen till den redan lastade timmerforan. Det är denne skogarnas son som talar om för oss att just där nedanföer bergsklacken, var Sventens lilla gråa stenstuga belägen. Vi samtalar en stund med vår vän i skogslandet. Det är något urtypiskt och okonstlat över honom. Hans sätt att vara och leva har inte förändrats av att isoleringen brutits och civilisationen – genom en väg som förbindelselänk – nu trängts in. Han är som han alltid varit och kommer troligen att så förbli.

Vi går fram till Mörtevatten, där den lastade timmerforan står. På stranden och även i vattnet ligger stockar som flottats över. Vi blickar ut över den svarta mossjön och runt dess stränder syns ett kargt urtidsland, men bortom höjer sig grantopparnas taggiga siluetter. Det känns kallt och vi måste röra på oss. På vattenpussar och diken ligger nattgammal is; det nalkas en kyligare årstid. På återvägen, vid ett massavedupplag, träffar vi den yngste av bröderna Edvardsson. Det väsentligaste för Allan och Lars Edvardsson är arbetet i skogen. De är ju socknens största skogsägare med sina 800 tunnland.

Innan solen sakta sjunker i väster så lämnar vi Bjurhult, men stannar till vid Sandkärr hos Sventens barnbarn. Det är Gunnar och Edvin som visar oss omkring utanför stugan. Där står några originella skulpturer gjorda av förvridna trädstammar och dylikt. Vi berättar för dem att vi sökt upp deras farfars tomtning. Den legendariske Sventen var lyckligt okunnig om den utveckling som skulle komma. Kunde nog aldrig drömma om att det utanför hans inrutade stengårdsgård, cirka 40 år efter hans död, skulle finnas bilväg upp till hans undangömda boplats nedanföer bergsklacken. Vi tar avsked och åker hemåt – från sjö, myr, skog och dess bofasta söner.

(Flydda dagar, 1987)

¹⁰ Kommentar: Sventen hette egentligen Peter August Eliasson, född år 1846 i Norum. Han hade tidigare bott på Bengtgärdet under Hålt, Spekeröd och han bodde senare även på Amdalsberga under Dahl Bergegård. Han kallades Sventen eftersom han bodde på Sventetorpet som lär ha uppkallats efter en tidigare bosättare på torpet.

¹¹ Kommentar: Äldste brodern Allan är född 1912 och yngste brodern Lars är född 1922.

● *Timmervik*

● *Brännerna*

Näset

Hultet-Kierlingebrekke

Hällungen

Gamlå prästvägen

Maderna

● *Frödalen*

★ *Buxeröds Bro*

Sandbacka

Buxeröd

★ *Kvarnruin*
★ *Dämme*

Tolseröd

Södra Herrgusseröd

Mossen

Buxfeltstorpet

*Hästridalen/Hafrödalen/Frödalen/Buxfeltstorpet under Buxeröd
Mosshagen/Brännerna/Hultet/Buxfeltstorpet under Buxeröd*

Hästridalen/Hafrödalen/Frödalen/Buxfeltstorpet

N 58° 04.879 E 011° 55.707 Stugruin

N 58° 04.883 E 011° 55.698 Källarruin

Mosshagen/Brännerna/Hultet/Buxfeltstorpet

N 58° 05.459 E 011° 55.310 Nybyggda hus på platsen

Vi hör bruset från det vattenrika gamla kvarnfallet när vi tar oss över blöta dälдер och tuviga betesängar för att nå den tomtning vi söker. Nordväst om Wasséns gård nedanför Hultet, det forna Kierlingebrekkes skogsrika och långa bergås, där finns ännu lite som minner om Buxerödgårdarnas gemensamma soldattorp. En vattenkälla klar och ren rinner upp ur backen strax innan vi når tomtningen. På västsidan intill stenhagen finns en ganska tydlig källarruin. Under de cirka 90 år som torpet här legat öde, har några alar och en stor vresig björk tagit herraväldet över ruinen. På källargolvet skyntar små gröna harsyrablåd och blommande vitsippor. Tätt intill syrenerna måste stugan ha legat. På södersidans backe står en törnrosbuske och jag tycker mig känna historiens vingslag i form av nyponblom och doftande syren. Det trots att vi ännu är i månaden mars. I minnet finns en visa med ord som jag så när har glömt:

*Den gamla syrenen planterad av far, än sin fågning och doft skänker ut.
Fast de kära gått bort står den trogen där kvar, invid hemmets mest soliga knut.*

Okänd

Under 1800-talets senare hälft flyttar följande soldat in på torpet med sin första hustru: soldaten August Samuelsson Buxfelt, född år 1847 i Jörlanda. Han blir änkling år 1884. Han ingår åter äktenskap år 1888 med hustrun Magdalena Petrusdotter, född år 1854 i Ucklum.

Att August Buxfelt var den siste av indelta soldater på torpet, det vet vi med säkerhet. Men år 1901 när indelningsverket avskrevs och försvaret ordnades på grundval av allmän värnplikt, då måste Buxfelt flytta härifrån. Så han tog med sig hustrun – kallad Lena – och alla barnen och flyttade upp till Hultet. Till yttersta kanten av Buxeröds skogsmark, vid gränsen mot Ödsmål. Där uppe startade Buxfelts andra torparepok. Sen vet jag inte när före detta indelte soldaten August Buxfelt och hustrun Lena avled.¹² Sonen Carl med hustrun Hedda som var från Spekeröd, blev bosatta på torpet Timmerviken som ligger på Ödsmåls sida, nära vid Hällungen.

Tomtningen är en liten oas i västerläge och de som bott här har haft närhet av Buxeröds gårdar. De har bara cirka 1–2 kilometer till kyrkan, skolan och stora allfarvägen. Man kan undra hur August Buxfelt kände det, när han vid drygt 50 års ålder måste lämna torpet och med sin stora familj flytta uppför Hultets lider? Svalört och vitsippor blommar så vackert. Det är en förunderlig marsvår i år. På gårdsplanen i Sandbacka får Agnes en kram till tack. Äntligen blev det utrett var Buxfelt hade sin första torparepok.

(Åren går, 1991)

¹² Kommentar: Enligt Ucklums dödbok avled August år 1932 och enligt Sveriges dödbok 1901–2013 (Sveriges Släktforskarförbund) avled hustrun Lena år 1939.

Gamla prästvägen

Hällungen

Maderna

Iglevatten

Kyrka

Buxeröds Bro

Sandbacka

Dämme

Fiskedammen

Kvarnruin
Dämme

Buxeröd

Ölsåsen

Smedseröd mosse

Tolseröd

Södra Herrgusseröd

Mossen

Berg

Gravfält

Bellmanseken

Tingshus

Gästgivargård

Smedseröd

Presstorp

Tegelbruket

Daffinseröd

Hålkekärr

Kyrkbacken

Goråsen

Goråsdalen

Hamra

Ranneberget

Gravfält

Konggård

Backa

På strövtåg i Goråsen

Goråsdalen/Lindgrenstorpet under Daffinseröd

Goråsdalen/Lindgrenstorpet
N 58° 03.455 E 011° 55.188 Källarruin

Goråsdalen (På Spekerödsidan)
N 58° 03.423 E 011° 55.176 Torpruiner

Stigen leder genom mörk granskog som har raka och nästan grenlösa stammar. Är nu inne på marker som tillhör Kalsaresgården under Daffinseröd. Terrängen är bergig och skogig. I grannskapet är stenhagen som utgör gräns till Spekeröd och strax invid porlar bäckvattnet sin melodi. Goråsen är rik på mossar. Här ligger en källarruin eller vad det nu kan vara? Stensättningen är långsmal med breda murar som inuti har ett långsmalt utrymme. Östersidans yttermur är nog cirka två meter hög. Liksom en sluss är ingången längst ned på södra långsidan och en rotvälta har lagt sig till vila över ruinen. Tomtningen ligger i skogens mörker där stigen sluttar åt dalsidan. Norr om stigen är ett gråsvart berg. I folkmun kallas platsen Lindgrenstorpet, i kyrkoboken heter det Goråsdalen. På torpet Goråsdalen under Daffinseröd i sjätte roten, var artilleristen Christian Lindgren kyrkoskriven och enligt husförhörslängden var han född år 1832 i Ucklum. Hustrun Anna Britta, född år 1833 i Spekeröd. Sönerna Johan Albin, Carl August och Emanuel.

Lämnar torpet Goråsdalen och strövar vidare. Där ett gammalt mäktigt träd vaktar stenhagsgluggen kliver jag över hagen åt Spekeröd och kommer strax in på en annan tomtning eller ... kan det vara samma torp som har haft lite av mark och bebyggelse på ömse sidor om sockengränsen? Här ligger en nästan likadan källarruin som på Ucklumsidan. Fast den här ser ut att vara mindre, inuti slingrar sig kärvänligt några björkar. Från källarruinen fortsätter en mossklädd terrassmur cirka 10–12 meter lång. I muren kan skönjas en trappa med 6–7 små fina trappsteg i moraset. Västsidan av boplatzen är bergig och skogig: mest björkar, några enar men även några enstaka ekträd och furor bland mossiga stenar. Gamla stenhagslämningar finns här gott om och med lite fantasi kan man skönja konturerna av lider och stuga. För där ingen historia finns, där får man försöka tänka till och forma en av den verklighet som ögat ser. Här är en ljuvlig plats. Här gick de över tunet. Här spadvände och odlade de. För marken på sydsidan tomtningen är torpets gamla åkerlycka. Tydligt syns att den omgärdats av en stenhage som i stort sett ännu ligger kvar och en livlös apel minner om tider som flytt.

Återvänder till stigen på Ucklumsidan som klättrar uppför bergen. Vikar av stigen och tar mig upp på en sockertoppsformad klint. Ovanligt mycket enbuskar och ungfuror är det omkring klinten. Man hör dånet från den hårt trafikerade E6:an som drar fram långt där nedanför. Utsikten består av Vattenfalls höga skorstenar och en del bebyggelse i deras skugga. Man kan även se byn Ålebacken och på krönet av Grössbacke döljer träden ett vida berömt fornminnesområde. Följer stenhage och bäckfåra neråt sydöst. Det är mycket blöta i markerna och mörkt under träden. Efter en stund öppnar sig en vacker glänta. I Spekerödgränsen forsar bäcken utför klippans falltrösklar och på Ucklumsidan kan man se ett ganska högt berg. Med viss möda klättrar jag upp en bit. Här från Hamraberget är det utsikt över dalgången i söder och mittemot finns Ranneberget i Backa.

Solen värmer och en efterlängtd kaffesiesta blir det nu innan man ska tänka på att ta sig hem. Men skjutsen finns vid vägen upp till gården i Hamra som ligger endast några stenkast härifrån.

(Åren går, 1991)

Lysevatten

Lillesjön

Catharinas

Amdalsberga

Såg

Lilla Komperöd

Linneskåra

Abborrvatten

Dahls mosse

Mårtens grav

Gårdssjön

Snarsjön

Mörtevatten

Dämme

Kvarnsjön

Stora Hästevatten

Ficksjön

Lilla Hästevatten

Flågtorvan

Sandkärr

Grubbelyckan

Lommesjön

Kroksjön

Kvarnsjön

Kvarnstenar

Stora Holmevatten

Örevatten

Lilla Holmevatten

Bjurhult

Stutevatten

Kovatten

Stutsjökulle

Sandborrevatten

Bastelen

Purkommen

Högevatten

Lilla Rödvatten

Djupedalssjön

Svarttjärn

Svantetorpet

Mörtevatten

Långevatten

Blackevatten

Kroksjön

Stora Bjurevatten

Bengtsgårde

Angersjön

Lilla Bjurevatten

Backstugans folk

Amdalsberga/Sventelyckan under Dahl Bergegård

Amdalsberga/Sventelyckan

N 58° 03.808 E 011° 59.583 Stugruin

N 58° 03.773 E 011° 59.597 Källarruin

N 58° 03.775 E 011° 59.590 Grop

Långt bort vid nordvästra kanten av socknens största mosse, Dahls mosse, ligger i skogssnåren lite rester kvar efter en tomtning. Tydligt ser man lämningen av stugans murstock. I en bergsskreda finns stenrester kvar av en inhägnad. Det finns även spår efter odling, troligen potatisland. En bit nedanför ligger ruinerna av en stor och präktig stenkällare och ett vattenhål, kanske den gamla brunnen. Stenkällaren, det mesta av den under jord, är så typisk. Den var livsnödvändig; den höll svälten från dörren. I den förvarades potatisen och i bästa fall saltbaljan med fläsket. Om källaren var tom fanns nog inte mycket som mättade backstugusittaren. Den här backstugan, kallad Amdalsberga under Dahl Bergegård, var från år 1880 till cirka år 1900 bostad för en barnrik familj: Albertina Johansdotter, född år 1848 i Ucklum.¹³ Barnen: Ida Maria, Johan Aron, Mariana Josefina (dövstum), Johan Aron, Edvin, tvillingarna Gustaf och Bror Alexander samt Ivar. Prästen har noterat i husförhörslängden att Albertina Johansdotter var fattig. Dottern Mariana var under 1940–1960-talet på Ucklums ålderdomshem. Tala kunde hon inte, men skriva kunde hon och hon ägde ett soligt sinne.

Någon gång efter år 1910 blev Amdalsberga hemvist för en man som kallades Sventen.¹⁴ Han var änkling och hade tidigare bott i en stenstuga inne i Bjurhults skogsmarker. Några glimtar finns ur den smått legendariske Sventens så fattiga men ändå så innehållsrika liv. Han hade varit en vallpojke och speleman som hört vargatjut tätt inpå husknuten under smällkalla vinternätter. Han hade flyttat från olika ställen många gånger. Därför var det svårt att spåra hans egentliga ursprung. På Länsarkivet berättar dopattesten att den 26 juni 1846 föddes ett gossebarn som fick dopnamnet Peter. I husförhörslängden var han inskriven mer fullständigt till Peter August Eliasson. Som föräldrar har angivits att fadern var skolmästaren Elias Petersson från Hjærtum och modern var pigan Anna Britta Andersdotter från Söbacken i Norum.

En sockenbo, Gustaf Andersson i Dahl, har berättat att han tillsammans med sin far på 1920-talet besökte Sventen. Denne höll då på att mata grisen som hade sitt bo i en inhägnad bergsskreda. Det fanns ett enkelt tak över boet. Tack vare Sventens omsorgsfulla vård kunde grisen bo där över sommaren fram till höstslakten. Det blev säkert ett värdefullt sovel till potatisen under den kommande vintern. Sventen var förnöjsam trots många svårigheter och hade ett glättigt lynne. Han levde till slutet av 1920-talet. Allt är så intressant, men årstiden, terrängen och de kolossalt blöta markerna gör att vi måste traska vidare över den minst sagt blöta mossen. Men starka känns banden till det mest primitiva i skogslandet – det backstugans folk som inte mer är.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

¹³ Kommentar: Enligt uppgift från Bertil Johansson på Dahl Mellangård bodde Albertina även på Linneskåra vid nordöstra sidan av Dahls mosse.

¹⁴ Kommentar: Sventen hade tidigare bott på Bengtsgärdet under Hålt, Spekeröd och även på Sventetorpet under Bjurhult. Han kallades Sventen efter en tidigare bosättare på torpet i Bjurhult.

Catharinas stuga

Catharinas stuga/Stavas på Backarna under Dahl Mellangård

Catharinas stuga/Stavas

N 58° 03.834 E 011° 59.388 Spår av stenar i marken, fläderbuske

N 58° 03.838 E 011° 59.390 Källarruin

N 58° 03.834 E 011° 59.436 Kaprifol

Hon föddes i Stala socken på Orust den 18 juli 1823 och blev i dopet kristnad till Anna Catharina.¹⁵ Så småningom invandrade hon till Inlands Nordre Härad i Bohuslän och ingick äktenskap med Ambernt Andreasson, som var född år 1827 i Ucklum. De hade bosättning på ett torp eller i en backstuga under Dahl Mellangård. Där föddes barnen: Aron, Gustava, Carl Edvard, Emil, Betty och Johan.

Ambernt Andreasson nämns vid sin död år 1870 som backstugusittare och fattighjon.

Enligt 1890 års husförhörlängd bodde änkan Anna Catharina Petersdotter tillsammans med sonen Johan i en backstuga som låg under 1/8 skattlagda torpet Backarne. Ägaren av torpet på vars mark stugan låg är sonen Aron Amberntsson och hans hustru Anna Britta Svensdotter.

Tillsammans med Oskar Berndtsson i Dahl strövar jag en tidig morgon genom daggvått högt gräs och sly, där ingen längre hör lieslag och där det sannolikt är oframkomligt om några år. För drygt 40 år sedan var jag med och handmjölkade kor i den här hagen. Vi går vidare genom byn Backarne, som numera bebos av sommatorpare, tar bron över bäcken och fortsätter uppåt Dahls mosse. Vi söker efter en tomtning. Oskar bör veta var den finns; han minns stugan och den gamla kvinnan som sist bodde där. Han har varit inne i stugan många gånger. Hon hette Gustava Amberntsson och var dotter till Catharina och Ambernt på Backarne.

Vid en stenhage, innan man kommer till mossen, hittar vi ruinerna av backstugan väl gömda och glömda och inte alls så lätta att hitta. Förr gick här en gångstig till Höga Lid, Slåkmaden och Bjurhult. Många människor har under svunnen tid vandrat denna stig för att komma till kyrkbyn, affären i Herrgusseröd och skolan i Södra Röd. De flesta av dem som vandrat här har nog också varit inne i Catharinas stuga. Omkring 60 år är nog den vitstammiga björken. Det ser ut som om den växt upp i murstocken. Även källarruinen kan skönjas. Troligen ramlade stugan ner på 1920-talet.

Gustava, kallad Stava, var duktig konststickerska så hon stickade för folk. Hon var också med på gårdarna vid storugnsbak och dylikt som hjälpreda. Hon var sjuklig, hade astma och erhöll fem kronor i bidrag från fattigvården. Den sista tiden av sin levnad vistades hon på Hjärtums ålderdomshem, därför att hon i många år haft någon tjänst i Hjärtum. En gång i slutet av 1920-talet var jag som liten tös med och besökte henne på ålderdomshemmet. Minns att hon hade svart huckle knutet under hakan.

¹⁵ Kommentar: Anna Catharinas födelsedatum och härkomst kan endast verifieras i husförhörlängd samt i Sveriges dödbok 1901–2013 (Sveriges Släktforskarförbund). Originaluppgifter från Stala församling är förkomna genom brand.

Stugan här på Backarne kallades Catharinas stuga efter Stavas mor, för modern hade vistats här största delen av sitt liv. Låt oss en flyktig minut vända tillbaka ett drygt sekel. Året är 1870, dagen före nyårsafton. Ambernt, far i huset, 43 år gammal avlider. Mor Catharina blir lämnad ensam med sex barn, den yngste är två år.

Om Catharinas liv, som nog blev fyllt av många svårigheter, har ingen runa ristats. Inget mer har nämnts i kyrkoboken än att hon var fattighjon. Må vi nalkas stugans ruin med vördnad, för om stenarna kunde tala så skulle vi få veta en ganska angelägen del om fädernas kulturarv.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

Sågen

Södra Huveröd

Svartehallen

Tönneröd

Grössby

Hällungen

Näset

Maderna

Forngravar

Nybygget

Kompas

Galtryggen

Hålan

Skälbergshagen

Skälberget

Munters

Mossdagen

Hallkvist

Sjötorp

Inlaget

Tångarna

Kvarn och Såg

Rävås

Rävås

Bastevik

Sjövik

Lynghammaren

Sotartorpet

Viks

Poli

Djupvik

Stånghammaren

Gravfält

Åsen

Under Åsen

Grössby gata

Gravfält

Sörbyn

Orråsen

Vidriks grav

Kyrka

Gamla kyrkvägen

Skämshögen

Prästgårde

Soldat Olof Lund

Bastevik/Lunds under Grössby Mellangård

Bastevik/Lunds
Boplatsen är okänd.

Hans fullständiga namn var Olof Leonard Olausson Lund, född år 1861 i Ljungs socken. Han ingick äktenskap år 1885 med Beata Lundberg född år 1859 i Ödsmål. Olof och Beata fick sju barn. Olof var soldat, kavallerist vid Backamo, Bohusläns Regemente. Som indelt soldat var han och familjen bosatta på torpet Hålan – rotetorp under Mellangård 3 i Grössbyn.¹⁶ Barnen: Gerda Ottilia, Hulda Josefina, Beda Linnéa, Karl Hjalmar, Johan Emil, David Gottfrid och Gerda Ottilia.

Någon gång under mitten av 1890-talet har Olof Lund lämnat soldatlivet – troligen på grund av sjukdom och måste då lämna rotetorpet Hålan. En liten backstuga i Bastevik blev sedan deras hem. Den låg antagligen i närheten av det röda torpet som var Olle Viks. Nutida ägare är Rolf Rapp. En flicka dog innan de flyttat från Hålan.¹⁷

De hade en ko och då det var grönbeta gick den tjudrad på backen utanför stugan. En kväll år 1901, då Olof skulle dra upp tjudret och flytta kon – föll han död ner till marken, 40 år gammal.¹⁸ Olof Lund begravdes på Grinneröds kyrkogård.

Nu var mor Beata ensam med sex barn, det yngsta var ett år. Hur länge de kom att bo kvar i Bastevik är oklart. Men några av barnen har spårats i skolförteckningar från Herrgusseröds småskola och Grössbyns folkskola. Beata flyttade från Bastevik till Ljungs socken, vilket år hon gjorde det, är ännu höljt i dunkel.¹⁹

En av sönerna kom till Göteborg och blev med i brandkåren i Västra Frölunda. En son till denne brandman forskar i familjens tragiskt förflutna historia – han heter Bengt Lund – och är sedan några år tillbaka medlem i Ucklums hembygdsförening. Han brukar komma till årsmötet på museet. Vid mitt köksbord har Bengt Lund och jag funderat över och pratat om, hur två vuxna och sex barn hade det med utrymmet i en backstuga – med mat, kläder, bäddar, trängsel, mörker, snö och kyla då den kalla vinden kom svepande över isbelagd sjö.

Allting är en gåta som vi nutidsmänniskor aldrig kommer att riktigt förstå.

(Anna-Lisas arkiv)

¹⁶ Kommentar: Rotetorp är ett annat ord för soldattorp. De gårdar/byar varunder soldattorpet låg kallades för rote.

¹⁷ Kommentar: Enligt husförhörslängd får Olof avsked år 1898 och får då lämna Hålan. Enligt Ucklums dödbok avlider äldsta dottern Gerda Ottilia år 1895.

¹⁸ Kommentar: Enligt Bohusläns försvarsmuseums avlider Olof dagen efter att han fallit till marken.

¹⁹ Kommentar: Enligt husförhörslängd bor Beata och barnen kvar tills år 1910 då de flyttar till Ljungs församling.

Olle Vik berättar

Bastevik/Viks under Grössby Mellangård

Bastevik/Viks

N 58° 05.612 E 011° 57.390 Befintlig och bebodd stuga

Den 13 juni 1860 föddes i en liten stuga på Smedseröds hagmarker en flicka som i dopet kristnades till Olivia Matilda. Fadern var dagsverkare på en större gård. Det kan ha varit Smedseröd. Hans namn var Johannes Persson och hustrun hette Elin Andersdotter. I stugan fanns flera barn, en något äldre halvbror Johan, en annan bror var Eduard och en syster som Olle minns från sin barndom, som man kallade Moster. Och så tillkom Olivia Matilda. Det var mycket fattigt i stugan. Som dagsverkare blev förtjänsten inte mer än att det knappt räckte till nödortfött uppehälle för Johannes Persson, Elin Andersdotter och deras barn.

En gång strax vid jul, troligen år 1863, inträffade en stor tragedi. Stugan brann upp och deras lilla bohag av kläder och husgeråd blev lågornas rov. Allt var plötsligt borta: deras fattiga, enkla hem som var så viktigt för dem. Det var i vinterns kalla tid och julen stod för dörren. I stenstugan på Getön som ligger vid Törneröds Kvarnsjö fick de en tillfällig fristad. De fick också i någon gård lite ihopsopade mjölsådor: skal från sädeskärnor. Så på julafton var bordet dukat på en stol, mitt på jordgolvet. På stolen stod en gryta nykokt gröt, kokat på mjölsådorna. Runt stolen och grytan stod barnen likt en nattvardsring och åt gröten direkt ur grytan. Armodet var större än i Betlehem för ingen stjärna i öster visade vägen för herdar och tre vise män med gåvor.

Olivia Matilda kom så till Komperöd som inhyse, fattighjon skulle jag tro? Därefter kom hon till Högen i Grössbyn och fick bo hos Beata i hennes stuga. Hon växte upp tillsammans med Beatas dotter Klara. En vinterdag blev Olivia Matilda ivägskickad till Mosshagen. Det var lätt skarsnö. När hon gick från Högen hade hon redan då ett hål på kängan och strumpan på stortån tittade fram. När hon kom tillbaka fanns inte någon sula kvar på vare sig kängan eller strumpan. Men hon klarade sig utan framtida men.

Vid 24-års ålder ingick Olivia Matilda äktenskap med båtsman Simson Vik. Hon fick då, tillsammans med Simson, ett eget litet båtsmanstorp att bo i. Torpet finns ännu kvar. I den låga stugans enda rum och kök bodde de och deras barn: Olga Mathilda, Betty, Anders, Selma Emilia, Maria Josefina, Gerda Elvira och Sigrid Ottilia. Även tre barnbarn har växt upp med morfar och mormor i stugan: Olle, Helge och Bertil.

Av de små barnen som 1863 stod hemlösa efter stugbranden blev Johan sjöman och reste ut på de stora, vida haven. Han besökte bland annat Melbourne i Australien. Under sina långa seglatser skrev han flera brev till halvsystem Olivia Matilda. Brodern Eduard blev hotellvaktmästare i Göteborg. System som kallades Moster, hennes vidare öden är glömda. Olivia Matilda kom alltså hit till båtsmanstorp i Bastevik och här slutade hon sin levnad 1934. Båtsman Vik dog 1922. Dödsorsaken var något som kallades för 'vattenkraft'.²⁰ I stugan vid Bastevik, som förr hyst så många, bor Olle numera alldeles ensam.

(Åren går, 1991)

²⁰ Kommentar: Vattenkraft innebär en smärtsam inflammation i munnen med vävnadsdöd i munslemhinnan. Källa: Hämtad 2018-11-25 från <https://mesh.kib.ki.se/term/D009625/noma>

Kompas - Grönaskog

*Grönaskog/Kompas under Grössby Mellangård
Nybygget/Nyhagen/Galtryggen under Grössby Mellangård
Hålan under Grössby Mellangård*

Grönaskog/Kompas

N 58° 06.897 E 011° 57.353 Stugruin

N 58° 06.913 E 011° 57.345 Uthusruin

N 58° 06.878 E 011° 57.381 Källarruin

Nybygget/Nyhagen/Galtryggen

N 58° 06.930 E 011° 57.218 Stugruin

N 58° 06.920 E 011° 57.239 Källarruin

Hålan

N 58° 06.818 E 011° 56.904 Nybyggd stuga, äldre ruiner finns bredvid

N 58° 06.826 E 011° 56.912 Uthusruin

Första berättelsen

Komp-Johan och Komp-Johannas första bosättning var i en liten grå stuga som låg mellan Smala passet och Johan Mattsas källare i Djupvik, på mark som tillhörde Grössby Mellangård 2. Johan Olausson, kallad Kompen, var född år 1849 på ett torp i Komperöd. Modern hette Johanna och var dotter till Nils Danielsson på Grössby Mellangård. Komp-Johans hustru var född år 1852 i Resteröd och hette Inger Johanna. Hon nämns som Kompa eller Komp-Johanna ända till sitt livs slut år 1934.

Kompen och Kompa flyttade efter en tid från Djupvik till torpet Grönaskog som låg på Galtryggen, på utmark till Mellangårdarna 2 och 3. Delvis låg torpet på båda dessa gårdar. Fem kronor var det årliga arrendet till Mellangården 2, men de måste ju även betala till den andra gården.

Det fanns barn på Grönaskog: Anna Charlotta född år 1874 i Resteröd.²¹ Sen kom: Johan Albin, Ernst Ivar och Agda Maria.

Kompas hade två fostersöner: Ragnar och Nils. Den yngste, Nils, drucknade 19 år gammal. En lördagskväll sommaren år 1929 skulle Nils till andra sidan Hällungen. Där var det dans på någon backe i Amdalen. Vägen kändes lång och han hade ingen cykel eller båt. Vid Oskarshems strand låg en kanot som han lånade utan att fråga om lov, och så paddlade den ovane kanotisten iväg. Det kapsejsade långt ut där Hällungen är som djupast och Nils kunde inte simma. Det gick några sommarveckor innan han flöt upp och kunde begravas.

Komp-Johanna dog år 1934. Hon vistades då hos någon son eller dotter bosatt i Uddevalla. Sedan dess har ingen bott på torpet. Några mossbelupna stenrösen av källare och stuga är allt som numera minner om Kompas Grönaskog.

²¹ Kommentar: Anna Charlottas far är ej noterad i Resteröds födelse- och dopbok.

Sonen Johan Albin, kallad Komp-Albin, byggde sig en ny stuga på gamla båtsmanstorpet Nybygget – som var granne till Grönaskog – och bodde där några år. Några hundra meter högre upp på Galtryggen, där ligger ruinerna kvar bland aplar, buskar och syrener. Granplantorna som sattes på åkerlyckan av Mellangårdsbonden år 1940 har blivit stora och kanske har de redan avverkats?

Sen Komp-Albin lämnade torpet Nybygget har flera olika familjer haft bosättning här. Den sist boende var Edvin Hermansson – kallad Grössbergs-Edvin – hustrun Sigrid Vik och barnen: Sylvia, Helga, Eskil, Sten och några yngre småsyskon.

Torpet här uppe på Galtryggen ligger så fint; från berget i västerled är utsikten över skogar, berg och sjö bedövande vacker – man glömmer den aldrig.

(Anna-Lisas arkiv)

Andra berättelsen

Namnet på torpet var Grönaskog. Det låter främmande för man använde det aldrig. De fåtal människor som ännu minns torpet, för dem är det Kompas rätt och slätt. Varför sa man då Kompas och glömde namnet Grönaskog? Det finns bara ett svar: torpare Johan Olausson var son till Olaus Andreasson och Johanna Nilsson i Komperöd.

Ruiner efter stuga, ladugård och källare ligger på östsidan nedom bergåsen Galtryggen. När solen rundat den skogsklädda åsen torde eftermiddagarna ha varit ganska mörka här på torpet. Spår finns efter åkerlyckor, för visst hade Kompas ko.

Torpet Grönaskogs sista bosättning utgjordes av: torpare Johan Olausson, född år 1849 Komperöd. Johan ingick äktenskap år 1884 med Inger Johanna Andersdotter, född år 1852 Resteröd. Barnen på torpet var: Anna Charlotta, Johan Albin, Ernst Ivar och Agda Maria. Fram på 1900-talet var det två fostersöner på torpet: Ragnar och Nils.

Dottern Anna Charlotta ingick äktenskap med Henrik Oskar Berntsson. De hade först sin bosättning i Marstrand, men flyttade till Grönaskog år 1899 tillsammans med barnen Hilda Josefina och Charles Anders Oskar.

När jag ser mig omkring bland träd och buskage där ruinerna ligger, så förnimmer jag en känsla av skuld till det förgångna. Minnet av en sliten och tummad femkronorssedel på köksbordet i Grössby Mellangård, skickad av Komp-Johanna som arrende. Hon kom inte själv; det kanske hon inte orkade. En flicka som hette Ella var bud. Mor frågade hur det var på torpet och fick veta att Johanna var ledsen. Hon sörjde Nils, den unge fostersonen som drunknat. Hon bodde nu ensam och solen dalade så fort bakom Galtryggen.

Det var år 1929; jag var en liten tös med egna funderingar och känslor. Jag minns den svarta kistan på flakvagnen, när kyrkklockan slog dova slag och likskjutsen så sakteliga skred nerför åsarnas grusväg. Kusken, helt vardagsklädd, gick så långt åt sidan som tömmarna räckte. Det var inte så noga; det var en fattig ung mans sista färd. Han hade drunknat och legat länge i vattnet innan man hittade honom. Den svarta kistan bisattes i den fyrkant på kyrkogården som kallades allmänning: där de jordades som ej hade råd att betala för gravplats. Nästa söndag öste prästen tre skovlar mull på kistan, för han måste ändå upp den dagen och hålla högmässa.

Min skuldkänsla kommer jag alltid att ha kvar. För hur hade Komp-Johanna lyckats få ihop slantarna till arrendet och Jevaljarns skulle säkert ha mer; den mesta torpmarken låg på deras skogsmark. Hur många timmar eller dagar av slit med bärplockning, mejning eller potatisupptagning låg bakom den tummade femkronorssedeln? Komp-Johanna – förlåt oss alla; vi förstod nog inte hur svårt det var för dem som bodde på skogen.

Jag klättrar stigen uppför bergåsen och hittar andra ruiner: båtsmanstorpet Nybygget. Här har varit flera olika bosättningar, bland annat Komp-Johannas son Albin med hustrun Evelina Josefina Eliasdatter född i Morlanda och deras fyra barn. Albin byggde den sista stugan här; det har dottern Viola berättat.

Ruinerna ligger så fint efter stuga, ladugård och källare. Ännu finns syrener som blommor och applar som bär frukt. Jag äter av de röda astrakanerna som ligger i gräset. De är välsmakande fast små. Jag fortsätter och kommer ut på berget som ligger ovanför torpet Hålan. Här är naturen överväldigande skön – kanske den allra vackraste utsiktsplatsen i socknen. Nedanför berget ligger det gamla knektetorpet Hålan nära Hällungens strand. Det Grössby Mellangård som var före skiftesdelningen var ett mantal eller ett rusthåll. Varje rusthåll skulle hålla en knekt och det här var Grössby Mellangårds knekttorp. Här bodde under första hälften av 1800-talet soldat Henrik Grössberg, som senare efterträddes av soldat Petrus Glad. Numera har det gamla knektetorpet Hålan blivit scoutgården Röda sten. Det drar mot kväll och solskivan sjunker bakom bergen i västerled. På den nötta minnenas stig strövar jag i skymningen hemåt.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

Må violerna blomma

Bastevik/Sotartorpet under Grössby Nordgård

Bastevik/Sotartorpet

N 58° 05.614 E 011° 57.293 Nybyggd stuga

N 58° 05.610 E 011° 57.293 Mur

N 58° 05.606 E 011° 57.261 Bred stenmur (2,70 m) väster om stugan

N 58° 05.592 E 011° 57.270 Gammal och liten ruin

Det finns ingen blomma jag älskar så högt som violen. I hasselskogen mellan Sotarbukten och Djupvik finner man den i mängder under skuggande buskage, där den samsas med svalört och kabblekor under försommartid. Från bergsstupen strilar rännilar som ständigt håller marken fuktig. De små mossarna i ekskogen sörjer för att fuktigheten aldrig sinar ut. Tusentals små, blå violögon blinkar mot en ur varje vrå och skrymsle av den dalsänka som ligger här nedom bergsstupen.

Gamla fästigar slingrar kors och tvärs över svackorna. Blott några meter framför går Djupvik in. Där står säven tät vid strandlinjen och vagnar andkullarna till ro i försommarkvällen. En del stigar slingrar sig genom björnbärssnåren upp mot Sotartorpet. Det gamla, gråa torpet är borta. Istället ligger här en ny, vacker stuga, byggd av någon stadsbo som blivit ägare till den sköna oasen nära Hällungens strand. Ändå ser jag det gamla torpet. Mossiga aplar står kvar på tomten. Jag tror dock knappast de bär frukt – som de gjorde för 30–40 år sedan. På den tiden var det John som ansade träden.

Eftersom jag ändå nämnt honom vill jag berätta lite om hans liv och gärning. John var ett original, men ett ganska oförargligt sådant. Han var något av en filosof och tänkare. Han spådde väder och såg mot himlen efter tecken på vintergatan, i solnedgången och på månen i ny och nedan. Hur det nu var så trodde folk på hans meteorologiska kunskaper. De frågade honom till råds när skörden skulle bärgas och när man kunde tro att våren skulle komma. Men John hade fler talanger. Han ympade träd med stor skicklighet och skördade utan tvivel socknens största och grannaste äpplen i sin täppa. På höstarna kom han knallande över hagarna med några skäppor äpplen till mor.

– Ho ska få dom billigt för ho ä bra å ha å göra me, sa John och blinkade mot taket. Vi undrade hur han bar sig åt för att få äpplena så stora och fina?

– Jo, se de kommer an på ymparna. Dom är bäst å hämta nån månljus natt när folk sover. Så måste en ju veta var dom bästa aplarna finns. Vi var nyfikna på var de fanns?

– Se, de säger ja då inte, sa John. Men inte går ja så långt å hämtar dom.

Vi barn bligade på honom med stora ögon och hade nog ibland svårt för att tiga tills han hunnit gå. Då sporde vi mor hur det hängde ihop med de där ymparna? Men mor tyckte att John var en bra karl och sa att det nog fanns ett elfte bud i katekesen om sådana saker, fast Luther bara glömt att sätta det på pränt.

Och visst var John en duktig karl. När rågen var mogen kom han med sin lie och slet så svetten rann i stora floder, och stackare den som skulle följa honom och binda rågen; den fick minsann flinka på. Så kom han på sensommaren med fyllda kannor av björnbär, för det fanns gott om taggiga små snår omkring Sotartorpet. Sedan länge är hela den gamla bebyggelsen på torpet borta. Visst var stugan dragig och kall, nog for John illa på många sätt. Men han har hos bygdens folk lämnat efter sig minnet av en människa som ägde livets outgrundliga filosofi. Må försommarens ljuvliga violklädda dalgång nedanför torpet bringa honom den hyllning han aldrig fick under sin levnad.

(Byar och folk, 1969 samt Åren går, 1991)

Stava och Johan under Åsen

Flåget/ Grössbylund/ Under Åsen under Grössby Nordgård

Flåget/Grössbylund/Under Åsen

N 58° 05.301 E 011° 57.735 Bebodd och ombyggd stuga

Torpet var så välskött och rart. Kon, hönsen och grisen – som slaktades på hösten – fick den mest omsorgsfulla vård. I blomsterlandet på stugans solsida trängdes frodiga perenner och vinbärsbuskarna gav riklig skörd. Under den småbevuxna ekskogsklädda bergåsen fanns ett 'vattenstö'. Stava öste med en skopa upp i en hink, de dyrbara vattendropparna till kaffekoket. De kom sipprande ur berget och samlades i en liten hålighet vid en skreva. Vattnet i brunnen nedanför gårdstunet var inte rent nog, tyckte Stava.

Den gamla gropiga grusvägen uppför åsarna svängde i många turer innan man äntligen nådde det krön där milstenen från år 1737 stod vid vägrenen. Omkring år 1930 drog riksväg 2 med sina AK-arbetare genom Grössby och skar sönder den bästa odlingsjorden. Sedan återstod inte så mycket av trädgårdstappa och åkerteg på torpet under Åsen.²²

Johans far, Abraham Olofsson var född i Ödsmål år 1830. Modern Sofia Johansdotter var född i Ucklum år 1840. Barnen: Johan Carl Oskar, Alfred, Carl Bernhard, Andrietta, Maxelmina, Hilda Christina och Selma Josefina. Familjen blev bosatt på torpet under Åsen, som låg under Grössby Nordgård. År 1888 dog hustrun Sofia. Abraham blev gammal och ensam. Han avled genom drunkning i Hällungen. Det hände i vårens tid, den 16 maj 1894.²³

Under 1800-talet tjänade Stava från Bråtebacken under Sköldunga och Johan från Åsen under Grössby som piga och dräng på samma gård: hos Johannes Olofsson och hans hustru Regina Eliasdatter under Dahl Östergård. Sedan flyttade Stava och Johan till gården Daffinseröd, där de båda tjänade tills de ingick äktenskap.

Johan var en tystlåten, butter och av arbete böjd man. Han skötte torpet allt intill sista torvan samt gick dagakarlar på gårdarna i byn. En del dagsverken var bytesarbeten, då han fick betalt i hästhjälp på torpet. Annars låg hans dagspeng på cirka en krona till en och femtio. Stava var en rakryggad och bestämd kvinna såväl i ord som i gärning, men under det tuffa skalet klappade ett varmt hjärta. Många fyllda saftglas och kaffedopp har jag avnjutit i stugan under Åsen. Och inte var man nödbedd, för i en barnmage kan åtskilligt få rum. Tillsammans med min storasyster var jag här och plockade röda vinbär. Stava höll noggrann koll över att vi nöp av klasarna hela och fina. Det kunde vara rätt jobbigt för små trubbiga barnafingrar innan spannen var fylld. Men efter väl förrättat värv blev vi rikligen belönade ur hennes kakburkar som hon hade undagömda på olika ställen i stugan.

Om Johan var inne blev det så där lagom bjudet, men ibland när man kom in hos Stava så skickade hon iväg Johan på nått ärende till Bagarns, affären. Medan han var borta plockade hon fram ur gömmorna så det vart rent kalas och uppmanade en att skynda sig att doppa innan Johan kom tillbaka.

²² Kommentar: AK-arbete innebär en statlig insats från Statens Arbetslöshetskommission för att motverka arbetslöshet. Enligt Ucklums Hembygds-gilles protokoll (1952–1958) byggdes vägen under åren 1932–1936.

²³ Kommentar: Enligt brev till Abel Kalin från Elisabeth Norling Eliasson hölls det skola i stugorna förr. Hon berättar att när lärarinnan Hulda Kinvall hade skola i Abrahams torpstuga, så drunknade han i Hällungen.

När min farmor Christina på Grössby Mellangård fyllde år, den 15 maj, då kom Stava och gratulerade med nybakad sockerkaka och blommor från blomsterlandet: svällande pionknoppar, löjtnantshjärtan, pärlhyacinter och pingstliljor.

Under sista hälften av 1930-talet blev Stava liggande några kalla vintermånader. Hon dog innan våren kom. Johan kom så sorgsen en morgon till Grössby Mellangård och berättade att det var slut. Han frågade mina föräldrar om de ville vara förstyr på begravningen.²⁴ De lovade honom den tjänsten och Stava kom till sista vilan på sockenkyrkogården.

Månaderna närmast efter begravningen hade Johan sällskap av en syster, som kommit ner från Stockholm, där hon annars var bosatt. På sensommaren tänkte hon återvända till Stockholm. Innan hon hann resa var Johan en dag försvunnen. Bud kom att byfolket skulle söka efter honom. Någon fann honom snart – på torpets loge.²⁵

Så var de borta – både Stava och Johan, ett idogt och ärligt torparfolk av den gamla stammen.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

²⁴ Kommentar: Förstyr innebär värdfolk. De tog hand om begravningsgästerna och förtäringen.

²⁵ Kommentar: Enligt Ucklums dödbok var dödsorsaken ”själv mord genom hängning i ladugården”.

Munters

*Mosshagen/Munters under Grössby Nordgård
Dalhagen/Tångarna/Blåsarns under Grössby Södra*

Mosshagen/Munters

N 58° 06.425 E 011° 58.397	Stugruin
N 58° 06.436 E 011° 58.383	Källarruin med nybyggt loft
N 58° 06.425 E 011° 58.398	Liten jordkällare
N 58° 06.430 E 011° 58.391	Uthusruin
N 58° 06.422 E 011° 58.381	Ladugårdsruin

Dalhagen/Tångarna/Blåsarns

N 58° 06.011 E 011° 58.618	Nybyggda hus
----------------------------	--------------

Ruiner efter hus och ladugård syns knappast, men källaren är omvandlad till en söt rödmålad sommarstuga med vita knutar. Vägen hit till Munterstorpet i Mosshagen går via Tönneröd.

Hans rätta namn var Anders Andreasson, född år 1856 på torpet Tångarna i Rävås. Han var son till Andreas Svensson och hans farfar var hejderidaren Sven Norberg i Stubberöd.²⁶ Han var broder med Blåsar-Albin som bodde kvar på hemmatorpet Tångarna och med Blåsar-Johan som bodde på Sjöhem vid Inlaget.²⁷ Anders Andreasson kallades för Munter och han hade varit i Amerika.

Anders Munter ingick äktenskap med Matilda. De brukade torpet, hade en ko eller två, några höns och en gris att slakta till jul. Dessutom var Munter orgeltrampare i kyrkan. Barnen: Linnéa, Elsa och Torsten kom till världen. Linnéas son Roland, kallad Rulle, växer upp här på torpet.

Elsa blev bosatt på Enerlyckan i Dahl. Torsten blev målare. Han och hustrun Birgit fick en tragisk död då de den 11 januari 1960 omkom genom ihjälslösning i en bastu. Torsten var 57 år och Birgit 51 år.²⁸

En tidigare bosättning här var Petrus Andersson, född år 1837 i Huveröd med hustrun Laurinna Larsdotter, född år 1835 i Huveröd. Deras barn: Betty, Lars, Berta Sofia, Emil, Axel och Conrad. De äldre barnen utvandrar i unga år till Förenta staterna. År 1895 avlider Petrus. Året efter Petrus död utvandrar även hustrun Laurinna och yngste sonen Conrad till Förenta staterna.

Petrus gravsten kan man finna på Ucklums kyrkogård. Den står nästan mitt för porten till kyrkans vapenhus. Inskriptionen är numera borta men följande ord var inristade:

Petrus Andersson Mosshagen Grössbyn, född 3 okt 1837. D. 5 dec 1895. Sörjs av maka och barn. Joh. Uppenbarelsbok 14 kap. 1:5 vers.

(Anna-Lisas arkiv)

²⁶ Kommentar: Hejderidaren var skogsvaktmästare och bodde på kronans gård: Skogsvaktarbostället Stubberöd.

²⁷ Kommentar: Enligt Ucklums Hembygds-gilles protokoll (1952–1958) hade släkten tidigare ägt Blåsar-fjälingen (en hemmansdel av Grössby Mellangård). Namnet 'Blåsarns' hängde envist med familjen.

²⁸ Kommentar: Ihjälslösning = rökförgiftning. Olyckshändelsen inträffade i Mosshagen.

Hallkvisttorpet

Mosshagen/Hallkvisttorpet under Grössby Östergård

Skogsäter/Tramparns under Huveröd Norra

Rävås/Rävåskasen/Hansborg under Grössby Södra

Mosshagen/ Hallkvisttorpet
N 58° 06.355 E 011° 58.412 Ombyggd och bebodd stuga

Skogsäter/Tramparns
N 58° 08.270 E 011° 58.514 Ombyggd och bebodd stuga

Rävås/Rävåskasen/Hansborg
N 58° 05.858 E 011° 58.465 Nybyggda hus

Torpet ligger i Mosshagen på utmark till Grössbyn. Tidigare hade detta torp sin utfart via Tönneröd, och barn som växte upp här i Mosshagen tillhörde Sköldunga och Huveröd skoldistrikt. Numera finns väg via Solbacken åt Grössbyn.

Vilket år det här torpets historia tar sin början är inte så lätt att veta. Här har bott en före detta soldat: Andreas Willig som var född år 1808 och dog år 1869. Han bodde här några år efter sin soldattid. Även August Berntsson med hustrun Sophia Andreasdotter hade bosättning här, men flyttade år 1880 till Skogsäter i Huveröd, eller det man sedan kallade för 'Tramparns'.²⁹

Cirka år 1880 kom Olof Magnus Johansson Långa-Hallkvist hit. Han hade som båtsman 118 Långa bott på torpet Hansborg i Rävås. Han förvärvade stugan här i Mosshagen och byggde till ett par rum. Så när Långas båtsmanstid gick ut satt han trygg i egen stuga. Redan innan tjänstens slut, lyckades han byta ut det tungburna namnet Långa och kallade sig Hallkvist.

Olof Hallkvist var född år 1850 på Backarna. Han var broder till Albertina Johansdotter på Linneskåra. Han ingick äktenskap år 1871 med Inger Eliasdotter, född år 1840 i Äshagen, Huveröd. Inger var syster till Benjamin Eliasson. Benjamin var farfar till Roland Hjalmarsson på Dammen, Backarna. Inger och Benjamin var i rakt nedstigande led släkt med Christian Norling i Sörbyn.

På olika sätt har släkterna i socknen flätats in i varann – genom ingifte, barn och barnbarn som leder till gemensamma förfäder.

Här på torpet bor numera Elsie som är barnbarn till Berta som var Olof Magnus Hallkvist andra hustru. Stugan och tomtmarken är restaurerad och bevarad, så i solskenet skimrar det likt en pärla i skogslandet.

(Anna-Lisas arkiv)

²⁹ Kommentar: Andreas födelsedatum kan endast verifieras i husförhörlängd. Sophia var hans dotter. Augusts och Sophias son Otto Berntsson var orgeltrampare i kyrkan. Därav namnet 'Tramparns'.

Skol-Soffi, Betty, Poli...

Apolias stuga under Grössby Östergård

Apolias stuga

N 58° 05.609 E 011° 58.230 Boplats invid grusvägens kant. Syrenerna finns kvar

Stugan är liten, låg i tak och ligger ett fåtal meter från E6:an i Grössby, Ucklum. En gång var jag med mor inne i stugan, det var i början av 1930-talet. Vi blev bjudna på kaffe i rummet. Då bodde Apolia Pettersdotter Dram och sonen John i stugan.

Vi kallade henne för Poli. Mor tingade henne för vårens storbyk hemma. Poli, hela hennes aktiva liv bestod av att gå och hjälpa folk med alla möjliga sysslor: städa, byka, ta upp efter mejen, hjälpa till med disk och dylikt vid begravningar och kalas.³⁰ Hos Jevaljarns var hon varje fredag och skakade mattor och skurade golv.³¹ För Berta på Posten var mycket noggrann, så ingen annan än Poli fick sköta fredagsstädningen. Hon lärde sig cykla på äldre dagar. Det var mycket duktigt gjort – på de gropiga grusvägarna! Ofta cyklade hon via Mellangården ner till Gladers för att hälsa på Tilda, som var hennes mor.

Poli hade tre barn med postmästaren Johan Andersson. Postmästaren och Poli var aldrig gifta eller sambo. Barnen fick Poli själv fostra och ta hand om. Men hon hade otroligt mycket stöd och hjälp av sin mor Tilda Glader. Så blev barnen också mycket omtyckta, skötsamma och duktiga människor.

Sonen John startade lastbilstrafik på 1930-talet. Det gick mycket bra för honom. Han körde stockar till Grössby såg och en gång i veckan körde han till Göteborg för alla handlarna i Ucklum. Lasten ner utgjordes av ägg, smör, potatis, slakt, med mera. I lasten hem hade han socker, mjöl, gryn, kaffe och allt sådant som vi sedan köpte hos våra handlare. Så man kan säga att han var socknens första bilburna varutransport. När John byggt sig ett eget hus ville han att mor Poli skulle bo med honom i det nya huset, men fick till svar:

– Solen lyser även på liten stuga. Så därav blev intet.

Före Poli och John, bodde Betty Vik och sonen Bertil i stugan. Men så flyttade de till Svenshögen. Betty var dotter till Simson Vik och född på båtsmanstorpet Bastevik i Grössbyn.

Tidigare hade stugan även bebotts av Anders Olsson och hustrun Johanna Sofia Lundberg samt deras son John Olof Nikolaus. Anders Olsson var född år 1835 på Brunås, Herrgusseröd mosse. Hans föräldrar hette Olof Jonasson och Anna Andersdotter. Modern Anna var född i Södra Röd – en gård varifrån flera sockenbor härstammade: till exempel Johan på Hellycka, Hulda Svensson i Daffinseröd och Johan Abrahamsson under Åsen.

Anders Olssons hustru, kallad Skol-Soffi, var född år 1837 i Jörlanda. Hon var dotter till Jean Peter Lundberg född i Morlanda och hans hustru Helena Esbjörnsdotter, född i Strandkärr, Norum.³² Skol-Soffi var lärarinna, utexaminerad år 1867 vid Uddevalla småskoleseminarium,

³⁰ Kommentar: Att ta upp efter mejen innebär att binda kärvar av slagen säd.

³¹ Kommentar: En av Grössbyns Mellangårdar kallades för Jevaljarns. Här bodde jevaljaren/gevaldigern och senare Ucklums postmästare. Jevaljare/gevaldiger är ett äldre namn för polis/fångvaktare.

³² Kommentar: Jean Peter Lundberg var Ucklums förste folkskollärare.

avlagt repetitionskurs år 1879. Hennes betyg som var mycket fina har jag sett och läst hos hennes sondotter Astrid. Ingen finns väl nu i livet av dem som av Skol-Soffi lärde läsningens, skrivningens och räkningens svåra konst.

Son till Anders och Skol-Soffi: John Olof Nikolaus – kallad John – född i den lilla stugan i Grössby, blev bosatt i Håldalen, Norum. Hans hustru hette Elin och de fick många barn.

Stugan i Grössbyn ligger ännu kvar. Den ser riktigt prydlig ut och den minner om alla dem som bott under dess låga tak: Anders, Skol-Soffi, Betty, Poli ...

(Flydda dagar, 1987)

*Ännu finns syrener som blommar
och apclar som bär frukt.*

Iglevatten

Gamla prästvägen

Hällungen

Maderna

Kyrka

Buxeröds Bro

Sandbacka

Dämme

Fiskedammen

Kvarnruin

Dämme

Buxeröd

Smedseröd mosse

Ölsåsen

Tolseröd

Södra Herrgusseröd

Mossen

Berg

Gravfält

Bellmanseken

Tingshus

Gästgivargård

Smedseröd

Presstorp

Tegelbruket

Daffinseröd

Hålkekärr

Kyrkbacken

Goråsen

Näbbelyckan

Hamra

Goråsen

Konggård

Ranneberget

Gravfält

Backa

Snöbärsbuskarna

Näbbelyckan under Hamra

Goråsen/Eliases lycka under Hamra

Näbbelyckan

N 58° 03.566 E 011° 55.724 Boplats, vaga spår

Goråsen/Eliases lycka

N 58° 03.393 E 011° 55.538 Stugruin

N 58° 03.397 E 011° 55.541 Källarruin

Ute på vägar och slätter viner nordöstans snömättade kalla vindar, men inne i skogen under träden är ganska lugnt och härligt att ströva. Visserligen slintigt och slaskigt men vi har ingen brådska. Vi kommer fram till Näbbelyckan: ett gärde i skogsbrynet. Inte det ringaste spår finns kvar av den boplats som fanns här en gång för mycket länge sedan. Torpet Lyckan under Hamra, är dokumenterat i slutet av 1700-talet fram till år 1817 då det troligen upphört.

Vi lämnar Näbbelyckan och strövar vidare till ett annat gärde i skogen som kallas Sika. Följer sedan en gångstig och ett utlopp från mossmarken. Snöbärsbuskarna vittnar om en gammal trädgårdstappa. Stuggrunden är tydlig med murstocken vid norra gavelsidan. Vid grundens sydända har en präktig tall funnit sin rätta jordmån. Några meter åt öster finns den steniga källargropen och strax bakom den en fyrkantig håla. Vad kan den ha använts till, kanske det varit en griskätte? Spåren efter ladugården är otydliga. Låga vallar av jord och sten omgärdar tomtningen i nordväst. Vilket ändamål de fyllt kan man fundera över. De kan ha skyddat boplatsen vid snösmältning och riklig väta.

Åkerlyckan är dikad mossmark, nu skogsbevuxen, men dikena är öppna och vattenfyllda. På norra bergsslutningen står vacker ekskog. Stengärdesgården åt söder utgör sockengräns till Spekeröd och gärdesgården åt nordväst är gräns till skogsområdet som tillhör Daffinseröd. Torpet här vid snöbärsbuskarna heter Goråsen enligt handlingar från 1800-talet, men har också kallats Eliases lycka. Dess läge i en svacka nedanför berget Goråsen är skyddat, naturskönt och har varit nära större gårdar och allfarväg.

Ucklums Hembygdsgilles förteckning berättar att Elias på Goråstorpet var broder till Ambernt på Ölsåsen. Samt att den siste brukaren av Goråsen hette Lars Karlsson och var från Jörlanda. Husen revs ned omkring år 1915–1920 och torpet födde en ko.

För cirka en mansålder tillbaka bodde här ett torparfolk som hette Lars Karlsson och hustru Ida Andersdotter Harberg. Lars var broder till Gerda Ferdinandsson i Daffinseröd. Ida var syster till Emma Karlsson Krans på Långemosse. Familjen flyttade till Jörlanda som var Lars hemsocken. Sedan dess har ingen bosättning funnits på Goråstorpet under Hamra. Så blev vår strövstig i skogen denna vintersöndag kantad av kulturhistoriska minnen.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

Hällungen

Inlaget

★ Kvarn och Såg

Bastevik

Lynghammaren ▲

Grössby

Näset

Djupvik

Stånghammaren ▲

Gravfält

● Gladers

▲ Åsen

Grössby gata

▭ Sörbyn

Maderna

★ Vidriks grav

Kyrka +

Gamla kyrkvägen

● Ryttertomta

★ Skämshögen

▭ Lindegård

Norra Herrgusseröd

Sandbacka

★ Dämme

★ Dämme

★ Kvarnstenar

Fiskedammen

▲ Ölsåsen

Tilda Glader

Näshagen/Näslyckan/Gladers under Herrgusseröd Norra

Näshagen/Näslyckan/Gladers

N 58° 05.321 E 011° 56.979 Förfallet hus

N 58° 05.325 E 011° 56.962 Uthusruin

Första berättelsen

De som växt upp vid södra Hällungen – Bohusläns näst största sjö – och som nu är cirka 60 år eller mer, de minns Tilda Glader. Den lilla böjda kvinnan som alltid bar pälsmössa och yllehuckle utanpå den. Hon hör samman med barndomen och hon kunde ha en viss likhet med Raskens Ida.³³ Hon hade slitit mycket ont: farit illa, frusit, kämpat och strävat för egna barn, styvbarn, fosterson och barnbarn. Hon föddes en kall januaridag år 1856. Hennes far var sågaren Petter Olsson och modern Kajsa, som dog ifrån sina fyra små barn när Tilda var fyra år gammal. Familjen bodde då vid Grössby såg. År 1877 ingick Tilda äktenskap med änkemannen och före detta korpralen Petter Dram, som var 44 år äldre än sin unga hustru. De blev bosatta på torpet Näslyckan under Herrgusseröd. Dottern Apolia föddes år 1880.

Efter att ha blivit änka ingick Tilda äktenskap för andra gången år 1886 med änkemannen Niklas Petrusson, som var son till Petrus Glad i Hålan, Grössby. Sedan dess kallade man henne Tilda Glader och torpet kallades Gladers. Sade man Näslyckan så skulle nog knappast någon förstå vilket torp det var. Tilda och Niklas fick flera egna barn: Maria Natalia, August Konrad, Albert Patrik, Anders Julius och Johan Edvin. Hon var som sagans goda fe, delade med sig av det lilla hon hade. Ofta sprang man neråt hagarna vid sjömaderna och torvgravarna och kom fram vid Gladers. Alltid mötte man Tilda – eller också fick den undermedvetna barnasjälen ordna ett möte. Man neg djupt och vördsamt för den bräckliga gestalten. Hon svarade med ett milt leende och sa:

– Vänta lite får jag se efter om ... Så började hon leta i kjortelfickorna. Först var det förklädesfickan, där låg bara näsduken. Men under förklädet var utanpåkjolen och i den fickan låg en tunn och sliten börs.

– Inte var de nåt där, mumlade Tilda medan hon lyfte på nästa kjol. Men i den fickan brukade ligga någon ask med piller eller liniment som var smärtstillande. Så hon lyfte på ännu en kjol och i den fickan fanns det alltid en liten skrynklig papperspåse med några karameller.

Hon öppnade påsen och man fick ta en karamell. Sedan stoppade hon omsorgsfullt ner påsen i fickan och ordnade till klädseln. Så måste hon stödja sig på käppen för alla rörelser tröttade henne. Man räckte fram handen och neg och hon strök med sin hand över håret eller kinden till svar. Den lilla gesten av vänlighet som handen gav, den betydde så mycket för ett barn. Sådana här möten med Tilda upplevde jag oräkneliga gånger och inte bara jag, utan alla barn som kom i hennes väg. Hon gjorde ingen skillnad, hon ville oss alla väl. Därför kunde det inte räcka till mer än en karamell åt gången. Under pälsmössan bar rynkorna i hennes ansikte en prägel av stilla milt tålmod. Hennes kjolar var fotsida, långa så de nådde marken nästan och mycket rynkade i midjan.

Ett ljusst och vackert minne lever kvar av Tilda Glader. Hon var en del av vår fostran, en profil man aldrig glömmer.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

³³ Kommentar: Avser romanen Raskens av Vilhelm Moberg (1927).

Andra berättelsen

Hon föddes en vinterdag år 1856. Fadern, sågaren Petter Olsson och modern Kajsa – som dog ifrån sina fyra små barn år 1860. Familjen bodde då på Kvarnlyckan vid Grössby såg.

Som 13–14 åring blev hon piga hos någon bonde – och hon blev med barn. Barnet dog.

– Jag stod vid graven och grät, jag var själv ett barn, sa Tilda.

När hon var 21 år gammal gifte hon sig med 65-åringe före detta korpralen Petter Dram. De blev bosatta på torpet Näslyckan under Herrgusseröd. Dottern Apolia föddes år 1880. Tilda blev änka, väl det; korpralen Dram var långt ifrån snäll. Men Tilda gifte snart om sig med änkemannen Niklas Petrusson, som var son till kavallerist Petrus Glad i Hålan. Sedan dess kallade man henne Tilda Glader och torpet kallades Gladers.

Tilda och Niklas tog fostersonen Anton född år 1888. Man kallade honom Gladers-Anton och hos honom hade Tilda sitt hem tills hon dog. På hemvägen när hon hämtat veckogamla fostersonen Anton blev det snöstorm. Tilda tog sjalen som hon själv hade om huvud och axlar, och svepte den om barnet. Den gången förfrös hon huvudet. Sedan tappade hon håret på hjässan och det blev sår som aldrig läkte. Därför bar hon alltid pälsmössa och yllehuckle utanpå den.

Tilda och Niklas fick gemensamt barnen: Maria, August, Albert, Anders och Edvin. Hela hennes liv var fyllt av offer för andra: egna barn, styvbarn, fosterbarn och barnbarn. När hade hon någonsin fått tänka på sig själv? Hon lade ut nät i sjön och drog upp mört, abborre och ibland någon gädda. Hon lade fisken i en trälåda och med en kärra drog hon från hus till hus och sålde fisk – ända bort till Backamo. Så fick hon ihop några tioöringar till sin magra börs.

Om fostersonen Anton har berättats, att när han åt stoppade han in obenad fisk i ena mungipan och samtidigt plockade han bort fiskbenen ur andra mungipan. Det verkade som om han hade en rensmaskin inne i munnen. Alla som såg honom äta den benrika insjöfisken blev storligen förvånade över hans skicklighet.

Har minne av en sen mörk kväll i början av 1930-talet. Det bankade på vår ytterdörr. Vem kunde det vara som kom så sent? Dörren var reglad och bommen pålagd på insidan. Utanför stod Tilda Glader. Hon ville övernatta på halmbolstret i träsoffan – som stod i farmors kammare – för hon skulle nästa dag till sönerna i Göteborg. Och hon ville helst inte säga någonting om någon, men hemlös och utslängd hade hon blivit. Tänk vad 'fylla' kan ställa till! Nåja, det ordnade sig! Någon gick ner till den skyldige som nästa morgon kom skamsen och bakfull och fick mor med hem. Ja, sådant var livet – glädjedagarna alltför få och bekymren alltför stora.

(Anna-Lisas arkiv)

*Alltid mötte man Tilda
– eller också fick den undermedvetna barnasjälen
ordna ett möte.*

Arsjön

Svenshögen

Aspeliden

Norra Huveröd

Rövarliden

★ Fornborg
▲ Slottsberget

Simons äng

Äseliderna

★ Hällkista

Gravfält

Stubberöd

Sågen

Södra Huveröd

● Alemaden

Banken

Forngravar

Svartehallen

● Klinten

● Myra

● Änghagen

▲ Trolleberga

★ Trolleberga kyrka

● Gunnars Kulle

● Lindarbacken

▲ Galtryggen

★ Kvarnsten

Tönneröd

★ Kvarn
■ Museum

Hällungen

Skälbergshagen

▲ Skälberget

Mosshagen

★ Hunnehåla

Sjötorp

Inlaget

Gravfält

Inget är sig likt

Änghagen under Huveröd Södra

Klinten under Huveröd Södra

Gunnars kulle under Huveröd Södra

Myra under Huveröd Södra

Alemaden/ Hermans tomt under Huveröd Södra

Änghagen

N 58° 07.019 E 011° 58.563 Befintligt och bebott hus

Klinten

N 58° 07.010 E 011° 58.176 Stor stugruin

N 58° 07.016 E 011° 58.156 Uthusruin

N 58° 07.007 E 011° 58.162 Källarruin

Gunnars kulle

N 58° 06.987 E 011° 58.253 Stenruin

N 58° 06.993 E 011° 58.227 Stenruin

N 58° 06.988 E 011° 58.246 Kaprifol

Myra

N 58° 07.045 E 011° 58.268 Spår av ruiner

N 58° 07.049 E 011° 58.271 Källarruin

Alemaden/Hermans tomt

N 58° 07.187 E 011° 58.312 Stugruin

Strax bortanför torpet Lindarbacken under Tönneröd fanns en remsa granskog och man kom fram till en stenhage. På andra sidan stenhagen låg, och ligger ännu idag, torpet Änghagen – som hör till Huveröds by. Man gick över här ibland och fortsatte skogsvägen till Svartehallen och Sågen. Här har boplatserna legat nära varann – Klinten, Gunnars kulle, Myra, Alemaden med flera.

På Klinten bodde Anders Hansson, hustrun Julia och dottern Ella. Anders var son till Hans Henriksson, som i sin tur var son till kavallerist Henrik Grössberg och Catharina Olsdotter från torpet Hålan i Grössbyn. Hustrun Julia var dotter till Carl Larsson i Berg – denne var son till Lars Berg som varit soldat under Berg i Spekeröd.

Och stugan här på Klinten var samma stuga som Carl Berg och hustrun Anna Britta bott i – men då låg den på 'Carl Bergs-tomten' mellan Knäppet och Skälbergshagen.

Julias mor hade mycket djupa rötter i socknen – hon var syster till Jevaljarn, och genom sin moder Britta Nilsson var hon barnbarn till Nils Danielsson och Börta Rasmusdotter på Mellangården i Grössbyn.³⁴ Julias morfar var Andreas Rasmusson från den 'Rasmus Larssonska' gården Kleva i Huveröd. På hans grav finns ett vackert järnkors – på det står även namn och data, korset finns på gräsbacken bakom folkskollärare Lindgrens grav.

På Gunnars kulle hade bott en man som hette Gunnar. Jag har inte lyckats finna honom i gammal kyrkoskrivning. Det har berättats att han levde i armod – men hade pengar gömda och kunde låna ut till dem som var i trångmål.

³⁴ Kommentar: Jevaljarn var fångvaktare/polis och bodde på en av Grössbys Mellangårdar.

På Myra bodde Hilde och Beata. Hilde var son till Erik Gustaf Norberg och Fredrika Hansdotter. Han ingick äktenskap år 1887 med Beata. Den 24 oktober 1898 tog Hilde sig av daga. Änkan, hustrun Johanna Beata Johansdotter, var född år 1844 i Ödsmål.

Så småningom kom Holms Lena att bo som inhyse hos Beata i Myra. Men hon hade det inte så bra där, så en dag tog bonden Lars i Tönneröd ut hästen och körde Lena till fattiggården i Herrgusseröd. Holms Lena var född på torpet Lersiken under Stubberöd år 1832 och döpt till Helena. Hon var dotter till Andreas Ericsson på Bjurhultsängen under Törneröd, som dog i kolera år 1850, i en ålder av 45 år. Hon ingick äktenskap med soldat Carl Andersson Holm och blev bosatt på torpet Lillehagen under Backa. Sedan flyttade Holmens till det som numera kallas Lassetorpet under Herrgusseröd. Så Lena hann flytta omkring i socknen innan hon slutligen somnade in på fattiggården i Herrgusseröd.

På Alemaden, som också kallades Hermans tomt, bodde Herman Henriksson. Han odlade, röjde och byggde – bodde där en period med sin familj – men flyttade sedan till torpet Ekrena. Han var son till kavallerist Henrik Grössberg i Hålan.

Men skogen växer, avverkningarna sker, naturen ändrar karaktär och spåren efter de små stugorna försvinner – inget är sig likt från förr.

(Flydda dagar, 1987)

*Vi vänder om och går in mellan träden,
där skogens tystnad sluter sig om vandraren.*

Norra Röd

Västra Röd

Stora Komperöd

Lunda

Broan

Backarna

Lilla Komperöd

Bjurhult

Prästgårde

Kvarnruiner

Kroppesjön

Kvarnsjön

Lillesjön

Talsvatten

Bredvatten

Svartsjön

Bistockemossen

Långåsberget

Kärret

Kvarnruiner

Dämme

Stora Komperöd

Lysevatten

Rödsvatten

Lillesjömossen

Lillesjön

Slättliden

Holmen

Såg

Törneröds kvarn

Amdalsberga

Linneskåra

Anders Lunds

Lilla Komperöd

Snarsjön

Stora Hästevatten

Hasslekärr

Abborrvatten

Mårtens grav

Hälledalen

Långe-Patrik

Dämme

Mörtevatten

Gårdssjön

Bockeberget

Tuten

Slåkmaden

Ficksjön

Flågtorvan

Kvarnsjön

Edwards

Murartorpet

Martins

Örevattensbron

Dahlins

Grubbelyckan

Oxögat

Lommesjön

Grubbes

Gaffeln

Örevatten

Kroksjön

Kvarnsjön
Kvarnstenar

Lommesjön

Stora Holmevatten

Lagsjön

Svartsjön

Stutevatten

Kovatten

Lilla Holmevatten

Bjurhult

Stora Holmevatten

Stutsjökulle

Sandborrevatten

Bastelen

Purkommen

Kroksjön

Högevatten

Lilla Rödsvatten

Djupedalssjön

Svartjärn

Stora Bjurevatten

Blackevatten

Mörtevatten

Långevatten

Familjen Grubbe

Oxögat/Grubbes under Komperöd Lilla

Grubbelyckan under Dahl Mellangård

Oxögat/Grubbes

N 58° 03.073 E 012° 02.090 Stugruin I

N 58° 03.065 E 012° 02.086 Stugruin II

N 58° 03.084 E 012° 02.087 Källarruin

Grubbelyckan

N 58° 03.073 E 012° 01.088 Källarruin

Stora Holmevatten med öar, halvöar och klippiga, skogiga stränder är naturskönt och mäktigt. Att uppleva detta vildmarksland är att njuta och bara ta för sig av vad stunden har att ge av sol, himmel, grönska och grönskimrande djupa vatten. Fågelnästen i sjövikarnas näckrosklädda laguner, urbergets gråa stenblock och mossbäckarnas skvalande utlopp. Här är ett mycket sjörikt område. Av Svartedalens alla sjöar är de vatten som ligger närmast här: Oxögat, Lommesjön, Gaffeln, Lagsjön och de större Rödvatten, Stora Holmevatten, Stora Hästevatten och Tolvgårdsvatten.³⁵ En bit inöver bergåsen åt öster går den nya vandringsled som börjar vid Lindome utanför Göteborg.³⁶

Vid Stora Holmevatten mellan granar och stenblock hittar man tvenne ruiner: en av socknens mest avlägsna boplatser i närheten av grannsocknen Västerlanda. Den ligger under Lilla Komperöd, som genom en donation numera tillhör stiftelsen Hensbacka. Torpet hette Oxögat efter tjärnen som ligger i en mossmark öster om tomtningen. Där kan man finna stenhagslämningar efter Grubbes åkertegar. Bosättning fanns tills i början av 1860-talet.

Torparen på Oxögat hette Carl Andersson, född i Hjærtum år 1807. Man kallade honom Grubbe-Calle, han var en fattig man. Visst var han rik på naturens slösande skönhet, men tyvärr gav det ingen mättnad. Hans hustru Christina Andersdotter var född i Forshälla år 1806. Barnen: Anna Britta, Olof, Anna Carolina och Svenning.

Från början bodde Grubbe-Calle och hans familj för sig själva på torpet. Men när dottern Anna Carolina blivit cirka 20 år bildade hon hjonelag med Petter Bengtsson som var född år 1819 i Fuxerna. De unga hade sin första bosättning i en liten stuga som låg nära Grubbe-Calles torp. Därför finns det två stugruiner på tomtplatsen. Mågen Petter blev sedan kallad Grubbe-Petter. Grubbe-Petter med familj flyttade efter några år till Örevattensbroa under Törneröd.

Lilla Komperöds ägare under 1800-talets mitt hette Kristian Larsson. Han var en bygdens storman. Hävderna berättar att denne Kristian ägde och bestämde över mångt och mycket i Ucklums socken. Torparen på Oxögat hade dagsverksskyldighet hos ägaren. En höstmorgon, i början av 1860-talet, bad Grubbe-Calle sin stränge husbonde om lov att få vara hemma och bärga egen skörd. Men husbonden svarade:

– Om du går hem och bärgar din egen skörd, så kan du göra dig redo att flytta från Oxögat!

³⁵ Kommentar: Sjön heter egentligen Torrgårdsvatten.

³⁶ Kommentar: Bohusleden.

Grubbe-Calle flyttade och hustrun Christina blev förklarad olämplig som lärarinna. Inget blev lättare för den som redan var fattig, men ett lovord ger vi honom för att han gjorde revolt och lämnade Oxögat. Han kom sedan att bo i en liten stuga vid Dahls mosse, som låg nära Sandkärr vid Bjurhultsvägen.³⁷

I kyrkoarkivalier från slutet av 1800-talet finns antecknat att han dog som änkling och fattighjon den 20 oktober 1893. Vid höstvindens susning somnade han stilla efter ett fattigt och strävsamt liv.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

³⁷ Kommentar: I Ucklums hembygdsförenings arkiv förvaras en berättelse av Knut Pettersson, barnbarn till Grubbe-Petter. Avflyttningen från torpet på Oxögat lär enligt denna berättelse ha berott på att Grubbe-Petter råkade bränna ner ett stort område av skogen och av den anledningen tvingade markägaren familjerna att flytta därifrån.

Sven berättar

Ladkärret/Anders Lunds stuga under Komperöd Stora

Linneskåra/Albertinas under Dahl Mellangård

Hällesdalen under Komperöd Stora

Ladkärret/Anders Lunds stuga

N 58° 03.719 E 012° 00.379 Stugruin

N 58° 03.703 E 012° 00.356 Uthusruin

N 58° 03.698 E 012° 00.349 Källarruin

Linneskåra/Albertinas

N 58° 03.695 E 012° 00.106 Boplats, upphöjd fyrkant i marken, vaga spår

Hällesdalen

N 58° 03.510 E 012° 00.505 Befintligt och bebott hus

Mårtens grav vid Hällesdalen

N 58° 03.544 E 12° 00.445

Det är söndagsförmiddag och tio grader kallt, men solen tittar fram och vi vågar oss ut i kylan. Vi lämnar hemmabyggnaden bakom oss och ger oss av mot skogarna i öster. Under våra skogsvandringar har vi många gånger besökt denna del av Ucklum. Vi är fascinerade av dess sjöar, myrar och skogar. Ständigt hittar vi något nytt i den vilda terrängen. Vägen går förbi Komperöds såg som ligger vid mynningen av den stora Gårdsjön. Till höger om vägen rinner en bäck. Där går faktiskt en bro över bäcken och jag kommer att tänka på vad Gunnar i Sandkärr sa en gång:

– Om du går över bron och följer skogsvägen en bit, får du se platsen där Anders Lunds stuga låg.

Vi går över bron och hittar också efter ivrigt sökande platsen där den sista ryggåsstugan låg. Grunden ligger kvar med sina mossbelupna stenar och en lärkgran står vid gavelmuren och hägnar Anders Lunds gamla tomtning. Stugan ligger numera på planen utanför hembygdsmuseet i Sköldunga: donerad till museet av en sockenbo. Det är nog den vackraste gåvan hittills med sitt gräsbevuxna tak och låga dörr. Den visar oss hur torftigt, enkelt och flärdfritt skogarnas folk har levat. Framför tomtningen ligger igenvuxna åkertegar: jord som en gång röjts under svett och möda för att hålla svälten borta från stugan. Tänk på de människor som bott här inne. Vad har inte hänt under deras levnad? Vilka lyckliga stunder eller tragedier har de upplevt? Man frågar sig hur de orkat göra långa, tunga dagsverken på gårdarna och sedan kunnat få ut det mesta möjliga av åkerlappen hemma vid stugan.

Vi går längre inåt skogen, snubblande över frusna tuvor och grenar. Sven i Hällesdalen har berättat om ett annat torp, där Albertina bodde med en stor barnaskara. Vi kommer fram till norra sidan av Dahls mosse och finner också rester som tyder på en boplats. Martallen vid myrkanten kanske minns hennes bekymmer och armod. Den nickar liksom jakande som svar på mina tankar – vilka vandrat till ett förgånget tidsskede. Då låg på denna plats en liten stuga som hyste Albertina och hennes många barn. Hemmet här vid Dahls mosse låg ödsligt vid den stora myren med utsikt endast över karga sumpmarker.

Vi vänder om och går in mellan träden, där skogens tystnad sluter sig om vandraren. Här är också lä för den isiga nordanvinden. Efter ännu en vägsträcka ser vi Hällesdalen där Sven och

Elin Holmkvist bor. Stället ser så prydligt och välskött ut och röken ringlar ur skorstenen likt en välkomstfanfar. Vi får lust att besöka de två i Hällesdalen och snart sitter vi i deras varma kök, där elden brinner i spisen. Från transistorapparaten på köksbordet hörs just söndagsgudstjänsten, men Elin avbryter sitt lyssnande och kokar kaffe till oss frusna vandrare. Det känns så fridsamt och skönt. Det är roligt att prata med Sven; hans berättelser om skogarnas mystik fånglar mig. Men tiden går och jag kastar en förstulen blick på klockan som tickar allt för fort. Det här besöket ska jag snart göra om. Jag vill veta mer om Mattis håll, Purkommen, Albertinas barn och legenden om sprickan i Kvarnsjöberget.

Sven och Elin följer oss på vägen när vi går. De visar oss Mårtens grav: torparen som aldrig fick vila i vigd jord. En liten sten är rest på graven. Livet var nog obarmhärtigt för Mårten, men Vår Herre har säkert en annan syn på det som händer. Mårten tycks vila lugnt i sin ovigda jord i Komperöds skog.³⁸

Vi tar avsked från Sven och Elin, som med sagoskimmer i blicken berättat om sitt liv här i 'helg och söcken'. Komna ner till bäcken vänder jag mig om och ser efter de två. Det känns skönt att veta att de har det bra; det har de båda så väl förtjänat.

(Byar och folk, 1969)

³⁸ Kommentar: Torparen Mårten Olsson på Hällesdalen blev beskylld för att ha tagit en höna. Som straff fick han gå före en hästskjuts och möta kyrkfolket som var på väg till kyrkan i Prästgårde. Han fick även sitta i stupstocken på kyrkbacken till allmän beskådan. Därefter tog han ett rep i kyrkstallarna. Han gick hem mycket bedrövad och tog sitt liv genom hängning i sin lada 14 augusti 1853. Källa: Ucklums hembygdsförening och Ucklums dödbok.

Vad skogslandet gömmer

Lilleskedliden/Lillesjö mossen under Komperöd Stora

Lilleskedliden/Lillesjö mossen

N 58° 04.057 E 011° 59.992 Förfallen stuga

N 58° 04.057 E 011° 59.982 Uthusruin

N 58° 04.063 E 011° 59.980 Uthusruin

N 58° 04.049 E 011° 59.980 Källarruin

Dröjande stannar man till på det gamla gårdstunet. Den lilla röda stugan finns kvar. Ladugården är borta men ruinen tecknar sig tydligt och är väl bevarad. Trampstigen var kort över tunet då kon, grisen och hönsen skulle pysslas om. Åkerlyckornas sträckning kan man ännu skönja under buskaget. Här på Lillesjö mossen bodde på sin tid tre syskon: Betty, Leander och Simson. Betty minns jag sedan mitt vikariat på ålderdomshemmet år 1940.

Då låg hon där förvärkt med vridna ben, plågad sedan år tillbaka. Lilla Betty – du klagade aldrig. Vi baddade och såg om dina liggsår. Man kunde lyfta dig som man lyfter ett barn. Du kunde inte ligga på sidan därför att din kropp stelnat med korslagda uppdragna knän. Men du var en tapper liten kvinna som tänkte och talade om ditt skogstorparhem. Men du förstod säkert att det för alltid låg bakom dig; det fanns ingenting att se fram emot mer än befrielse från plågor och evig sömn.

Allt detta känns så påtagligt nära här på gårdstunet. Ändå har många decennier runnit iväg sedan din nattklocka ringde och man tyst tassade in för att hjälpa dig till rätta. Men här hörde du hemma i tankar, ord och bekymmer. Din vardag hade varit svår och din kropp hade farit illa, men din längtan hörde Lillesjö mossen till.

Jag fortsätter genom mossmarker och kalhyggen och står snart vid stranden av Lillesjön. Allting är så vått, man kan inte sätta sig på en stubbe och vila en stund. Jag blir oföretagsamt stående vid sjökanten. Känslorna där uppe vid torpet har inte lämnat mig. Jag funderar över kontrasten mellan Bettys livsbejakelse i en fattig tillvaro och nutida människors jagande efter vad ingen riktigt vet.

Längre bort över bergen i öster syns Gårdsjöns blåa vatten.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

Hildes-Johan

Slättalid/Slättliden under Komperöd Stora

Slättalid/Holmen under Komperöd Stora

Slättalid/Slättliden

N 58° 03.988 E 012° 00.429 Stugruin

N 58° 03.978 E 012° 00.430 Källarruin

N 58° 03.981 E 012° 00.428 Ruin

Slättalid/Holmen

N 58° 03.937 E 012° 00.527 Stugruin

N 58° 03.935 E 012° 00.505 Källarruin på bebodd tomt

Under 1890-talet fanns här två bosättningar samtidigt, den ena hette Slättliden och den andra hette Holmen. Torpare på Slättliden var tinemakaren Johannes Larsson, född år 1836 i Ucklum. Han ingick äktenskap med Anna Britta Petersdotter, född år 1834 i Spekeröd. Barnen: Carl Albin, Lambert, Paulina, Carl Johan och Anders.

På torpet Holmen är bosättningen vid samma tid följande: torpare Hilde Andersson, född år 1830 i Romelanda, som ingått äktenskap år 1866 med Lisa Petersdotter, född år 1842 i Västerlanda. Barnen: Axel Edvard, Alma Emilia, Berta Alexandra, Carl Johan, Berta, Anna Charlotta, Anders, Johan och Josefina. Samt Bertas dotter Gerda Elisabeth.

Sonen Johan 'Hildes-Johan' blev kvar på torpet Slättalid – som var det slutliga namnet på torpen. Johan var mycket vital och uppnådde en hög ålder: 87 år gammal blev han rånad. Citerar ur ortspressen från den 6 april 1970:

– Jag lurade dem allt på femtusen. De kom bara över 3 000 kr. De övriga pengarna fanns gömda på annat håll berättar Johan Hildesson dagen efter stölden. [...] De två män som falskeligen uppgav sig vara från socialvården och snokade igenom Hildessons stuga fann således endast cirka 3000 kr. Komperödsbon Johan Hildesson är mäkta nöjd över att tjuvarna inte kom över alla hans sparpengar. – En gång lurades jag, men det ska inte upprepas förklarar han. Den 87-årige pensionären är annars förgrymmad över att ha blivit lurad och frånstulen pengar. Han anser det bedrägligt att tjuvar och banditer inte kan lämna gammalt folk ifred. – Jag möter dem väl i rätten och då ska dom få se på gnistor, säger han hotfullt.

En röd skranglig husstomme som innanför det nedrasade taket rymmer mycket av världens förgänglighet. Den blåmålade ytterdörren står på glänt. Trappstegen till vindsluckan i taket står strax invid dörren. Stugan består av kök, rum och två små sidokammare. Tomma och karmlösa gapar fönsterhålen. Murstocken stjälar en god bit av kök och kökskammare. Bland murbruk och förruttnat trävirke skymtar lite bohag fram: pinnsoffa, skänk och långsäng. Granskogen växer på Slättalids lyckor. Källaren ser ut att ännu vara hel och ladugårdsruinen göms under tuvor där mångahanda örter står i blom. På gårdsplanen finns en stor sälg, björkar, ask, träjon, högt gräs och hallonsnår. En stor gammal ek med sprucken stam, vad har manne detta åldriga träd att berätta?

(På strövtåg i Aukland, del 1–2, 1985)

Liten barfotapilt

Kärret/Långås under Röd Norra

Kärret/Långås

N 58° 04.552 E 011° 59.067 Stugruin

N 58° 04.558 E 011° 59.063 Källarruin

Torpet kallades Långås, dess rätta namn var Kärret under Norra Röd. Det ligger öde sedan ett kvarts sekel. Skogsstigen uppåt ödetorpet är fin att ströva. Med en väldig fart kommer en bäck skvalande vid sidan om stigen. Den väl avbetade åkerlyckan som längs en svacka i mitten varit delad av ett dike är inhägnad av stenhagar och taggtrådsstängsel. Av vedbod, ladugård och källare som för ett halvt sekel tillbaka var täckt av murgröna – finns bara spillror kvar. Och julgrisens sommarstia där man utifrån, genom en springa, hällde mat i hon.

Stugan har ett grönt tak av plåt, nylagt för cirka 15 år sedan, men saknar numera fönsterbågar och glas. Dörren till köksfarstun är blåmålad. På en bänk i farstun finns en fastskruvad separatorstomme. En bänk i köket lyser med sin blåa färg. I kökskammaren, bland annan bråte, står en gulmålad träsoffa och rester av en skänk. I finrummets innersta vrå finns en kakelugn, där det gråsvarta limmet ännu inte flagnat av. På stockväggarna hänger bitar av tapeter i vackra mönster och färger. En till synes hel byrå står på golvet.

År 1932 drack mor och jag kaffe i det här finrummet – med många goda hembakta kakor till; sandbakelserna har jag aldrig kunnat glömma. Framkammaren är helt tom. Härinne på ett litet bord vid dörren stod en trattgrammofon – jag minns den så väl – under den låg en handbroderad duk. Vad jag väntade och väntade på att Hulda och mor skulle få pratat färdigt. Till slut vevade Hulda upp grammofonen, lade på en skiva, satte i stift och äntligen strömmade det fram sång och musik. Åh, vad jag väntat på den här stunden!

Bernhard – Huldans far – berättade om hur han som liten barfotapilt, utan moderns vetskap, en dag följt med kon när hon på morgonen släpptes ut till storskogen på bete. Hela dagen följde han kon genom skogen: över berg och mossar, vid tjärnar och bäckar. Förmodligen blev det väl någon middagslur för kossan och hennes lille vallpojke. Mot kvällningen sökte kon sig hem för att bli mjölkad och den cirka två år gamle Bernhard som hela långa dagen troget följt kossan – kom också hem. Hemma på torpet hade mor Annika haft en sorgens dag, för hon trodde aldrig att hon skulle få återse sin lille pojke mer i livet. Hon hade inte kunnat lämna de andra små för att ge sig ut och leta.³⁹

Mina minnen är från en sommarsöndag år 1932 då jag fick följa med mor till Långås. Hulda och mor hade varit skolkamrater. Hulda på Tången följde oss till Västergård och visade oss en gångstig till Långås. Vid stigen mellan Västergård och Långås fanns härliga blåbär just då. Vi åt och mor sörjde över att hon inte hade med sig någon korg att plocka i. Drygt 52 år har gått sedan dess. Nu i oktober år 1984 sitter en del höstlöv ännu kvar på ekar, björk och syren. Hallon, bondspirea och björnbärssnår tar över där inte längre flitiga människohänder påtar, rensar och pysslar.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

³⁹ Kommentar: Enligt Ucklums kyrkoböcker hade familjen endast två barn: Bernhard född 1858 och lillebrodern Simson född 1862.

Långe-Patriks stuga

Kvarnsjön/Långe-Patriks under Röd Södra

Kvarnsjön/Långe-Patriks
N 58° 03.431 E 011° 58.925 Ombyggd och förfallen stuga
N 58° 03.435 E 011° 58.937 Källarruin

Det är en vacker försommardag i början av 1960-talet. Vi går förbi den röda gården på kullen i Törneröd och följer gärdsvägen ner mot bäcken. Komna över bron är vi rakt inne i en blomsteräng av smörbollor. De finns där i oräkneliga antal och vi måste stanna upp och titta på denna gula underbara äng. Vi går skogsstigen uppför bergknallarna. Kvarnsjöbäcken sorlar fram genom gamla fördämningar och vattenrännor. Plötsligt ligger där – nästan framme vid Kvarnsjön – Patriks gråa stuga.

Alldeles ensam bor han här inne i skogen, men det finns ju så mycket att lyssna till dygnet runt. Kastanjen vid knuten har nyss blommat ut. Furorna står så vackra och stengärdesgården är väl underhållen. Patrik tycker om sin stuga och stannar där. Den har en gång sett honom födas.⁴⁰

Anders Patrik, vi kallade honom för Långe-Patrik just för att han var så lång. Han hade varit förlovad med Anna som var dotter till Edvard och Sofia på Örevattensmossen. Så friarstigen var bara några hundra meter bortom snåren. Men det blev aldrig något giftermål av. Anna dog under 1940-talet. Då hade hon efter föräldrarnas död lämnat Örevattensmossen och var hos Engströms i Svenshögen.

Patrik bodde under hela sitt liv i stugan vid Kvarnsjön under Södra Röd. Vid 77 års ålder blev han sent en kväll rånad av två män som band honom vid handlovarna. Citerar ur ortstidningen från den 2 december 1961:

Åldring rånad på 5 100 kr. Natligt drama i enslig stuga.

– Säg var har du dina pengar annars dödar jag dig. Patrik berättade för dem att han i byrålådan hade en plånbok innehållande 100 kr. Det var allt han hade bedyrade han, men de trodde honom inte.

– Hur kan ni tro att en fattig människa som bor inne i skogen kan ha några pengar? Rånarna tycktes inte höra på honom. Den mest aggressiva av rånarna fortsatte under fruktansvärda svordomar att leta och hittade en butelj konjak och en flaska brännvin. Det kom fram tre glas på bordet, ty de ville också bjuda Patrik, men denne avböjde. De andra drack dock så mycket mer. Sedan stoppade de resten av sprit på sig.

De sprättade upp madrassen i soffan, tittade bakom skåp och i alla vrår. Plötsligt blev de varse en rock som hängde på en spik vid fönstret. De kände igenom den och hittade i dess innerficka en plånbok innehållande 5 000 kr som de stoppade på sig.

⁴⁰ Kommentar: Enligt husförhörslängd föddes Patrik i en backstuga på Örevattensmossen.

– Jag kan väl få behålla en tia att handla för i morgon, bad Patrik, men de lämnade bara kvar en tvåkrona och några småmynt. Därefter löste de Patrik och fick honom att försäkra att han inte skulle röra sig från den plats där han satt på en timmas tid. Det hände vid 23-tiden. Om han gjorde det skulle han få se på annat. Då skulle de sätta eld på hans hus. Det skulle inte lämnas ett spår kvar efter Patrik och hans ägodelar. Men Patrik satt bara kvar i 20 minuter. Sedan reste han sig och gick i mörkret i fullständigt väglös terräng ner till sin närmaste granne Harald Rehnberg i Törneröd.

Rånarna togs rätt snart av polisen och fick sitt straff och Patrik var snart tillbaka i sin stuga. Vid ett senare tillfälle pratade jag med honom. Då sa han:

– Besinna du att de va mej de handla om när di sa nyheterna på radion och skrev i tinninga om rånet? Jo, det hade jag besinnat. Men Patrik var gammal och efter några år fann man honom död i stugan.

(Anna-Lisas arkiv)

En augustidag

Slåkmaden/Amnells under Röd Södra

Slåkmaden/Dahlins under Röd Södra

Slåkmaden/Amnells

N 58° 03.202 E 012° 00.423 Stugruin

N 58° 03.208 E 012° 00.435 Uthusruin

N 58° 03.212 E 012° 00.436 Källarruin

Slåkmaden/Dahlins

N 58° 03.049 E 012° 00.589 Stugruin

N 58° 03.047 E 012° 00.580 Källarruin

Syrenbuskarna är lika fina som på torparens tid. Ruiner finns efter stugan och uthusen. För tjugofem år sedan fanns det ett brädtak kvar över källaren. För femtio år sedan bodde här en man som hette Anton Amnell. Han hade tidigare, tillsammans med hustrun Justina, varit bosatt på Yttra Åsen vid Tolvgårdsvatten.⁴¹ Några kor har man haft här, kanske också häst?

Torpet heter Slåkmaden och tillhör Södra Röd. Enligt Ucklums Hembygds-gilles förteckning så uppodlades torpet under mitten av 1800-talet av Mjölmar-Calle.

Carl Andersson var visst någon tid mjölnare vid Törneröds kvarn. Han hade hustru och flera barn varav två söner som omkom genom ihjälösning.⁴² Familjen hade också under någon period bosättning på Sågtorpet vid Lilla Komperöd. Det finns dokumenterat att Carl Magnus Andersson, hustrun Johanna och sonen Reinhold utflyttade till Hålt i Spekeröd år 1897.

Ytterligare en stuga hörde till Slåkmaden. Den kan spåras vid mosskanten några hundra meter söder om torpet. Här finns lite murrester och gammal bondspirea som breder ut sig mer och mer. Bosättning har spårats från år 1878: torparen, före detta båtsmannen Petrus Dahlin, född år 1824 samt sönerna Simson och Pontus.

I augustidagen bjuder de ljungklädda bergen och mossarna på en färgglädje som man knappast kunnat drömma om. Lilla Holmevatten har en krans av vita näckrosor runt hela sjön. Barr och lövträd speglar sig på den blanka stilla vattenytan. Sländorna leker och ofta plumsar det till av fiskarnas snabba hopp efter insekter. Önskar i denna stund att alla människor fick uppleva det som jag nu får: fridfullheten och naturens enkla men än dock så rika skönhetsvärden – vid en liten näckroskantad sjö i skogen.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

⁴¹ Kommentar: Sjön heter egentligen Torrgårdsvatten.

⁴² Kommentar: Ihjälösning = rökförgiftning. Uppgiften har ej kunnat verifieras.

Ferr-Alfred på Tuten

Tuten under Röd Södra

Tuten

N 58° 03.214 E 012° 00.070 Stugruin

N 58° 03.224 E 012° 00.094 Källarruin

Vi plockar några blåbär att läska oss med. Klibbig värme, buskar och gräs blöter ner oss till knäna, envisa flygfån är våra följeslagare. Det är ingen lämplig dag att söka ruiner efter skogens väl gömda och glömda fattigmansstugor.

Boplatsen Tuten under Södra Röd ligger närmare bestämt i skogsmarken, ungefär mitt emellan två mer kända ödetorpsruiner: Slåmaden vid Sandkärrs mosse och Murartorpet vid Örevattensmossen.

Vid foten av en stor risig gran syns tydligt stuggrundens gavelsida. Antagligen har dörren ut funnits här, för det som skymtar nedanför i moraset tycks vara hällar från en trappa. Någonstans i husgrundens mitt tecknar sig under ljung och små enar den raserade murstocken. Tätt vid stugans sydvästsida finns också spår efter något uthus, som utanför haft en liten stentrappa.

I tomtningens norra del finner man ett öppet stensatt källarhål. Ett ganska slätt berg framför stugan har utgjort gårdsplan. Här och där skymtar stenar som tillhört gårdsgården kring boplatsen. Nedanför åt sydöst ligger Tutemossen med knähögt tuvigt starrgräs. Mossor, blåbärsris, granar, sly och århundradets avlagringar bidrar till att man med egen fantasi får forma en bild av hur det sett ut här på Tuten.

Knappast har man kunnat föda en ko, möjligen en get, för marken är mestadels otjänliga bergknallar och resten är mosse. Vad levde han på måntro, denne Ferr-Alfred, och varför kallades han så? En lång rad av frågetecken – önskar att någon kunnat berätta, men den generationen är för alltid borta nu. Kanske har mer än hundra år förflutit sen den sista bosättningen fanns.

Skogsduvan lyfter från granen med ett brak och gåtfullt sväva minnena över den gamla boplatsen på Tuten. De stigar som Ferr-Alfred banat har sedan länge övergått i tunggådd vildmark.

(Flydda dagar, 1987)

Örevattensbroa

Örevattensmossen/Edwards/Jaktstugan under Röd Södra

Örevattensmossen/Martins under Röd Södra

Örevattensbron under Törneröd

Örevattensmossen/Edwards/Jaktstugan

N 58° 03.148 E 011° 59.429 Stuga
N 58° 03.148 E 011° 59.434 Källarruin
N 58° 03.140 E 011° 59.440 Ladugårdsruin

Örevattensmossen/Martins

N 58° 03.086 E 011° 59.521 Stugruin
N 58° 03.089 E 011° 59.523 Källarruin

Örevattensbron

N 58° 03.002 E 011° 59.468 Stugruin

Källarruinen på Hasslekärr, Långe-Patriks stuga och den vackra Kvarnsjön skymtar vi på hitvägen. När bilvägen tar slut strövar vi via den stuga på Örevattensmossen som var Edwards och Sofias och fortsätter neråt mossen i riktning åt Örevatten. Några stenhagsrester och en risig vildapel växer på bergslutningen neråt den tuviga mossmarken. Konturen av en husgrund är tydlig trots att den nästan göms under mossa, gräs och moras. Husgrunden har raka sidor och hörn – vilket tyder på att stugan har varit i trä. En tall och en gran av stora dimensioner har hunnit växa upp i det som varit kök eller kammare.⁴³

Är med som ruinletare denna soliga, varma julisöndag; Agnes från Åsbräcka och hennes brorsdotter Alice samt Asta och Bror från Åslunden har möjliggjort utflykten till gångna släktens boplats i moss- och skogsland.

Längre neråt mossen finns lite spår kvar av boplatsen Örevattensbron under Törneröd. Inget här är sig likt från den tid då Grubbe-Petter Bengtsson och hustrun Anna Carolina strävade och slet för brödfödan åt sin stora familj. Anna Carolina kom från torpet Oxögat som låg därinne vid Stora Holmevatten och hon var dotter till Grubbe-Calle Andersson och hustrun Christina Andersdotter som var lärarinna.

Grubbe-Calles dotter Anna Carolina, född år 1839 Västerlanda, var gift med Petter Bengtsson född år 1819 Fuxerna. De var också bosatta på Oxögat och måste flytta. De kom hit till Örevattensbron under Törneröd. Deras äldste son Johan Bernhard, född och död på Oxögat. Deras andre son född på Oxögat hette också Johan Bernhard. Resten av barnakullen var född i den ruin som nu ligger framför oss. Enligt uppgift ur husförhörlängd, med komplettering av barnbarnet Agnes så föddes följande barn här på torpet Örevattensbron: Johanna Maria, Natanael, Alma Kristina, Hilda Sofia, Emelia, Hjalmar, Hilma Josefina och Axel Leonhard.

⁴³ Kommentar: Enligt Ucklums Hembygdsgilles torpinventering på 1960-talet bör detta vara Matthias (Martin) Bengtssons torp under Röd Södra. Torpet finns med på Lantmäteriets karta från laga skifte år 1864. Martin var bror med den i texten beskrivne Petter Bengtsson vid Örevattensbron. I Ucklums hembygdsgörens arkiv finns en berättelse om familjerna, nedskrivna år 1952 av Knut Pettersson: barnbarn till Petter. Enligt denna berättelse brann torpet på Örevattensbron ner efter Petters död och en ny stuga timrades upp en bit ifrån.

Det har berättats att Grubbe-Petter var en duktig dikesgrävare. I hans matkont fanns också en flaska brännvin. För att muntra upp sig under den tunga grävningen satte Grubbe-Petter flaskan på rimligt avstånd och yttrade:

- När du grävt hit Grubbe – så får du en sup! När han grävt ända fram till flaskan sa han:
- Nu lurade jag dej allt Grubbe! Och så flyttade han flaskan ytterligare en bit.

När den karaktärsfaste och duktige dikesgrävaren Petter Bengtsson, även kallad Grubbe-Petter, avled är obekant.⁴⁴ Men hustrun Anna Carolina avled i Upphärad år 1918 hos sonen Axel. Barnbarnet Agnes är dotter till Hilda Sofia. Hilda hade som ung och ogift först en tjänst i Svenshögen hos någon som hette Maria. Sedan hushållade Hilda för några bröder i Daffinseröd.

Agnes orkade inte gå med ända fram till Örevattensbrons boplats. Men brorsdottern Alice, hon orkade fram och bär nu i sitt hjärta ett minne av den plats där farmor Hilda föddes och där farmor Hildas föräldrar, Petter och Anna Carolina, strävade och slet för att hålla den stora barnaskaran och sig själva vid liv.

(Åren går, 1991)

⁴⁴ Kommentar: Enligt Ucklums dödbok avled Petter 11 mars 1889.

Murartorpet

Örevattensmossen/Murartorpet under Röd Södra

Örevattensmossen/Murartorpet

N 58° 03.155 E 011° 59.772 Stugruin

N 58° 03.150 E 011° 59.785 Källarruin

På den västra slutningen av den bergiga skogsåsen neråt Örevattensmossen finner man likt ett sovande Törnrosa, resterna av murar-Augusts flit och gärning. Tänk vad många dagar och år av byggande och odlingsmöda som försvinner och glöms bort.

Torpet blev uppodlat och byggt under 1850-talet – brukat under endast en mansålder om cirka 60 år. Det öde och nedfallna torpet ligger vid kanten av Örevattensmossen. Att det byggts av en som kunde sitt hantverk, det syns minsann ännu på de rester som skymtar under träd och buskage. En muromgärdad trädgårdstäppa som innanför knotiga aplar och risig bondspirea gömmer på stugruinen och några meter högre upp en källare av sten. Utanför muren finns spår av ladugård. På åkerlapparna tätnar skogen. Fuktighet har den knappast saknat, med Mörtevatten i nordväst och Örevatten i sydväst, men på sådant läge att de ej syns från torpet. En liten bäck från mossen, nu till brädden full, krokas iväg åt Örevatten. I somras var den knustorr.

När man hittar gamla boplatser i skogen, så undrar man över så mycket att frågorna staplar sig på varann. Man måste faktiskt fantisera ihop det som man tror kan vara sant, med stöd av vad folk berättar och knappa uppgifter ur arkiven där följande är hämtat.

Bosättning under 1800-talets senare del: torparen och muraren Fredrik August Esbjörnsson född år 1824 i Norum. Hustrun Anna Stina född år 1819, var dotter till båtsmannen Olof Eriksson Lund och hans hustru Britta Christina: samma kvinna som så tragiskt frös ihjäl i januari år 1829.⁴⁵ Murar-August och Anna Stina bodde första åren av sitt äktenskap i Hasslekärr under Törneröd. Där föddes också de äldsta barnen: Carl Eduard, Olof Bernhard och Eleonora Christina. Efter flyttningen till Murartorpet föds ytterligare fyra barn: Carl Eduard, Alfrid, Bille Oscar och Fredrika Berhardina. Bosatt på torpet är också Murar-Augusts mor Christina Eriksdotter samt två inneboende gossar.

Hustrun avlider och Murar-August finner det svårt att vara ensam så han ingår äktenskap med Paulina Berntsdotter.⁴⁶ Hon är från torpet Kalfhagen eller Enerslätten under Backa. De får gemensamt barnen: Alida Beata, Albert Julius och Axel Teodor.

Tänk vad många stunder av odlingsmöda som ingen tagit vid. Vad många stenar torparen lyft och lagt väl tillrätta. Vad prydligt här måste ha varit med fruktträd och buskar kring huset. Ett monument över en duktig murare är det som här håller på att försvinna. Man kan undra varför ingen fortsatt detta livsverk – men det låg väl inte i tiden då, när Murar-August sackade av. De unga sökte sig nog till städer och fabriker eller jordbruk som låg mer centralt. Nu går här

⁴⁵ Kommentar: Anna-Stinas födelsedatum kan endast verifieras i husförhörlängd.

⁴⁶ Kommentar: Murar-August var enligt Ucklums kyrkoböcker gift tre gånger. Han ingick äktenskap andra gången med den avlidna hustruns halvsyster Juliana Olsdotter. De fick fyra döttrar varav endast en överlevde: Alma Josefina. Även hustrun Juliana avlider. Paulina är således tredje hustrun.

en väg i grannskapet. Då här var bebott fick väl torparen bära mäldsäcken på ryggen till kvarnen.⁴⁷ Om det fanns någon säd att bära, om den hann mogna innan frosten tog den?

I Ucklums hembygdsgilles förteckning är noterat följande:

Murartorpet under Södra Röd brukades av Murar-August och hans hustru Paulina. De dogo omkring 1910 och husen nedrevos. Torpet födde häst och 3 kor.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

⁴⁷ Kommentar: Mäld är spannmål som ska malas.

Näset

Hultet

Lamberts

Norlingens

Gamla prästvågen

Liden

Hällungen

Maderna

Buxeröds Bro

Sandbacka

Buxeröd

Kvarnruin
Dämme

Tolseröd

Bukten

Södra Herrgusseröd

Berg

Gravfält

Bellmanseken

Tingshus Gästgivargård

Smedseröd

Mossen

Vattenkällan

Bukten/Båkta under Sandbacka

Bukten/Båkta

N 58° 04.390 E 011° 56.045 Stugruin

N 58° 04.379 E 011° 56.044 Uthusruin/murkant

N 58° 04.378 E 011° 56.077 Källarruin

N 58° 04.409 E 011° 56.019 Grop

N 58° 04.400 E 011° 56.023 Vattenkälla stensatt

Torpet Bukten under Sandbacka ligger liksom i en dæld på nordöstra sidan om en hög bergknalle. Man hör, men ser ej E6:ans dånande trafik som drar fram några hundratals meter nedanför östsidan om torpet. Gränsen mot Smedseröds gamla gästgivargård går strax bortåt sydväst. Minst en mansålder har gått sedan det fanns bosättning här.

Bland granplanteringen täthet, där man ideligen fastnar i vassa vildrostörnen och björnbärssnår, finner man till slut konturen av en husgrund. Lönnen, ett ofta förekommande vårdträd, är full av livskraft. För cirka 50 år sedan hade socknens bondeungdomar en sommarfest här.⁴⁸ Så ännu finns det folk i vår bygd som minns den där festen man hade i början av 1930-talet, på ödetorpet Buktens backetegar.

Bosättning på torpet har spårats från år 1846: häradstjänaren Torbjörn Börjesson, född år 1785 och hustrun Elin Andersdotter, född år 1783.⁴⁹ Barnen: Annicka, Herman, Regina, Anders, Ambernt, Torbjörn, Christina, Andreas, Joseph, Anna Britta och Anna Britta. Samt fostersonen Torbjörn Eriksson.

Senare är skolläraren Jean Peter Lundberg boende på torpet⁵⁰.

På 1890-talet var bosättningen på torpet följande: Torbjörn Ericsson, inhyse, fattig, född år 1837 i Jörlanda, som ingått äktenskap med Christina Lundberg, född år 1840 i Ucklum. Barnen: Hilma Rebecka, Johan Emil, Hjalmar Teodor och Emma.

Ucklums Hembygds-gilles förteckning berättar att Torbjörn Eriksson under många år var brännare på Presstorps tegelbruk. Vidare att han var torpet Buktens siste innehavare och att han avled år 1914 vartefter husen nedrevs.⁵¹ Torpet födde en ko.

Här finns en stensatt vattenkälla till brädden full. Och ett praktexemplar av vit nattviol – man känner dess ljuvliga doft nu i den svala junikvällen.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

⁴⁸ Kommentar: Med uttrycket bondeungdomar avses troligen SLU: Svenska Landsbygdens Ungdomsförbund.

⁴⁹ Kommentar: Elins födelsedatum kan endast verifieras i husförhörlängd.

⁵⁰ Kommentar: Jean Peter Lundberg var Ucklums förste skollärare.

⁵¹ Kommentar: Årtalet har redigerats i enlighet med Ucklums dödbok.

Sara på Liden

Liden/Förpantningstorpet under Sandbacka

Liden/Förpantningstorpet

N 58° 05.039 E 011° 55.930 Fyrkantig upphöjning i marken

N 58° 05.094 E 011° 55.922 Stenhage

En giftig bolmörtsskivling och några små kantareller som lyckats undgå nitiska svampplockare. Rester av en fyrkantig stenhägnad, kanske har det varit en kätte av något slag för gris, får eller get? Alltså måste här ha legat en boplats.

Länge söker jag efter ruiner av stuga och källare. Under en krokig björk och en stor gran ligger många mossbelupna stenar. Dessa härrör troligen från en boplats. En bit nedanför går en stenhage tvärsöver. Granarnas raka spiror sträcker sig mot himlen, mellan grenverken skymtar vattnet nere i Apelviken. Det är en sydslutning av Kierlingebrekke, sentida namn Hultet, under Sandbacka.

Torpet Liden under Sandbacka är år 1816 inskrivet i husförhörslängden. Bosättningen var då följande: änkan Sara Berntsdotter, född år 1778. Barnen: Britta, Johannes, Maret, Bernt och Annicka.

Sara Berntsdotter hade blivit änka år 1815 då mannen Jonas Jonasson, född år 1773 avled i lungshot.⁵² Han var vid sin bortgång 42 år, 2 mån och 19 dagar.

Sedan ingår Sara Berntsdotter äktenskap med Carl Björkbom, född år 1791.⁵³ Carl och Sara får minst två barn: Anna Christina och Andreas.

Torpet Liden övertogs så småningom av sonen Bernt Jonasson och hans hustru, de fick många barn. Man kan undra vart alla hel- och halvsyskon tog vägen? Någon av dem blev kanske upphov till nya generationer. Möjligen kan det finnas någon i Ucklum i denna tid – som har släktskap med Sara på Liden.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

⁵² Kommentar: Jonas födelsedatum kan endast verifieras i husförhörslängd. Lungshot var ett annat ord för sjukdomen tuberkulos som var vanlig framför allt under 1800-talet, innan smittan drastiskt kunde begränsas genom pastörisering av komjölk. Källa: Hämtad 2018-08-05 från <https://sv.wikipedia.org/wiki/Tuberkulos>

⁵³ Kommentar: Carls födelsedatum kan endast verifieras i husförhörslängd.

Norlingens

Norlingens under Sandbacka

Lamberts under Sandbacka

Norlingens

N 58° 05.203 E 011° 55.696	Stugruin
N 58° 05.207 E 011° 55.693	Uthusruin
N 58° 05.215 E 011° 55.685	Spår av eventuellt uthus/inhägnad, kant av stenmur
N 58° 05.202 E 011° 55.674	Stor, rejäl källare med 1,65 m tjocka väggar

Lamberts

N 58° 05.285 E 011° 55.668	Ombyggd och förfallen stuga
N 58° 05.309 E 011° 55.608	Källargrop

Skogsvägen, som är Hultets farled, börjar ungefär vid Buxeröds bro och löper ut i allmän väg vid Ran i Ödsmål. På västersidan om skogsvägen ligger ruinen av en ovanligt präktig stenkällare. Med ögonmått tycks dess murar vara cirka en till en och en halv meter breda. Fortfarande är den i mycket gott skick. Nära källaren finns en liten stenhagsbinge och vid det gamla grindhålet står ännu kvar, en lutande vacker stenstolpe. På östersidan om skogsvägen, åt Hällungen till, ligger under gransly, multnande löv och annat trädavfall – ruiner efter stuga, ladugård och ännu en stenhagsbinge.

Stugans mått är cirka 12x5 steg, med spår av murstock. Så följer två små mossbelupna trappstenar i moraset. Strax ligger nästa mur cirka 8x5 steg lång, troligen ladugården. Möjligen har stugan och ladugården hängt samman. Nära inpå nordvästra gavelnsida sneddar, genom stenhagens grindhål, en skogsväg i riktning mot Lamberts åkertegar. Växtligheten kring boplatsen är tät av gran, björk, småtall, enbuskar, mossa, gräs och olika arter av sly. Morellens små gröna kulor kommer väl att mogna om en tid, så att kråkorna kan få sig ett skrovsmål.

I Ucklums Hembygdsgilles förteckning, som upprättades under mitten av 1960-talet, nämns torpet som Norlingens och ligger under Sandbacka. Och att det brukats av bland annat Josef Norling, som var Vänerkskeppare, samt hustrun Tilda. Enligt uppgift så hade Josef och Tilda Norling en dotter – Elisabeth – som ingick äktenskap med en son till häradstjänaren på Lilla Höjda. Även Anders Tobiasson, kallad PB, har haft sin bosättning här.

Jag har funnit en viloplats: ett litet röse med fyra stenar på det mossklädda bergets sluttning. Några blodtörstiga myggor vill inte lämna mig ifred. Så tur att ha mössan på; jag drar ner den så långt det går. Ett lätt dis ligger över markerna och skogens små kvittrande liv är i toppform. Morgonbrisen drar med ett sus genom trädskronorna. Smultronen blommar i gräset, liksom blodrot och smörblommor. Här finns daggkåpa och riklig grönska av den redan utblommade johannesörten. Här syns spår av odlarmöda och man undrar om de som gått här förr och spadvänt de sega åkerlapparna orkat lyfta blicken, känna den fridsamhet och ro som vilar över platsen.

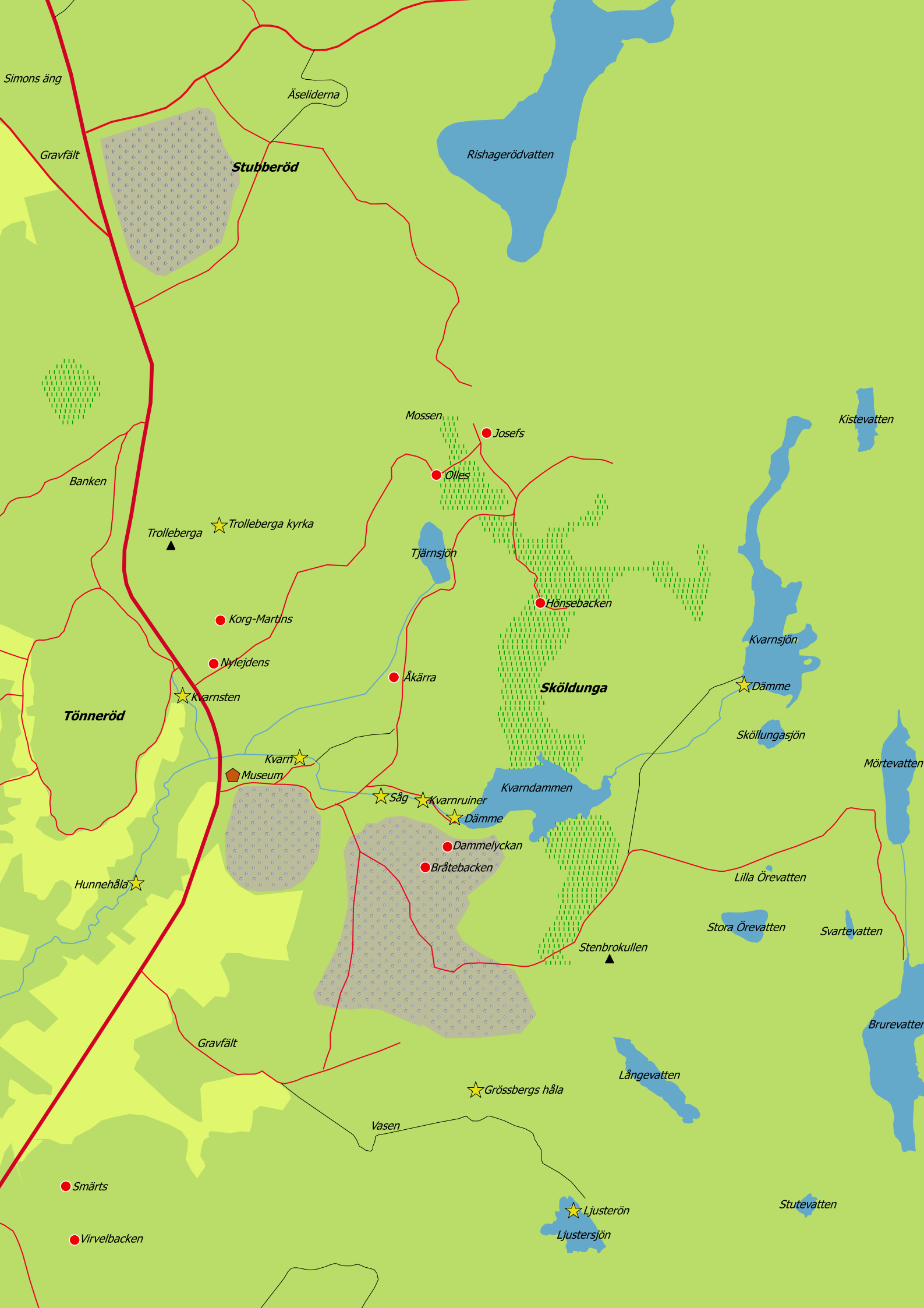
Ett fåtal meter bort i sydväst, invid skogsvägen, finns spår av ytterligare ett torp: en död apel, stenhögar och stenhagar, källarhål och grindstolpar av sten. Man anar att det funnits odlingar för marken är slät och skogen är ung. Jag grubblar på vem som bott här i en liten grå stuga, kanske hade den torvtak, kanske var det en stenstuga?

Det har funnits så många fattigmansstugor just i detta område som jag inte lyckats spåra. Var är Tån där Tåssa bodde? Var bodde Hans som var sjöman? Var är Böriges lycka och vackra Martas tånge? Var är Sullatorpet där det bodde en liten gumma som kallades för Sulla? Var är Hamna där Martin Olsson bodde? Och Färjarns – han hette Anders Sundberg – och Dön? Kanske bodde någon av dem just här? Lånar några rader ur B. Svenssons ”Betraktelse över ett stenröse”:

*Du som bodde här, var Du lycklig,
var Du nöjd med Din lott,
och vad fick Du för lön för Din möda...
Du lärde oss arbete och förnöjsamhet,
men då Du levde var Du försmådd.
På böndernas kalas fick Du sitta i köket.
I kyrkan fick Du den sämsta platsen,
ja, t o m efter döden fick Du
en undangömd vrå som sista vilorum
ty Du var ju bara en torpare.*

(Flydda dagar, 1987)

*Jag grubblar på vem som bott här i en liten grå stuga,
kanske hade den torvtak, kanske var det en stenstuga?*

Simons äng

Äseliderna

Gravfält

Stubberöd

Rishagerödvatten

Mossen

Josefs

Banken

Trolleberga

★ Trolleberga kyrka

Tjärnsjön

Olles

Hönsebacken

● Korg-Martins

● Nylejdens

● Åkärra

★ Kvarnsten

Sköldunga

Kvarnsjön

★ Dämme

Tönneröd

★ Kvarn

■ Museum

Sköllungasjön

Mörtevatten

★ Såg

★ Kvarnruiner

★ Dämme

Kvarndammen

● Dammelyckan

● Bråtebacken

★ Hunnehåla

Lilla Örevatten

Gravfält

Stenbrokullen

Stora Örevatten

Svartevatten

Brurevatten

Långevatten

★ Grössbergs håla

Vasen

● Smärts

★ Ljusterön

Stutevatten

● Virvelbacken

Ljustersjön

Dammelyckan

*Dammelyckan under Sköldunga Västergård
Bråtebacken/Bråten/Båts under Sköldunga Västergård*

Dammelyckan

N 58° 06.493 E 012° 00.265 Tidigare tomt, i nuläget grusgrop

Bråtebacken/Bråten/Båts

N 58° 06.458 E 012° 00.186 Tidigare tomt, i nuläget grusgrop

Vägen går från hembygdsmuseet, förbi grusgropar och BINAB pålfabrik, bäcken slingrar i närheten. Man passerar Sköldéns vattendrivna såg, fortsätter upp mot dämmet och dammen. Vid bäcken mellan sågen och dämmet finns ännu spår av fördämningar och murar, efter vattendrivna kvarnar och en ålkista.

Dämmet här uppe vid den uppdämda sjön är det sista i en lång serie uppdämda sjöar, för stora vattenmassor gick åt att driva kvarnar och såg. De äldsta dammfästena: detta och ett liknande vid Kvarnsjön, har sannolikt uppförts av ägare till Ströms säteri under åren 1650–1776, då de ägde de flesta gårdarna i Sköldunga. År 1776 sålde baronerna på Ström – G. Macklier och R. Bennet – gården Sköldunga 2:2 och 4:2 till bonden Johan Andersson. Den såg som nu finns, men troligen ej är i bruk, byggdes av K.I. Sköldén cirka år 1923 som avverkade i egen skog och sågade. Många ladugårdsstommar har satts upp på sågbacken, för att sedan plockas ner bit för bit och levereras till beställare i sörbygden.

Vi kommer upp till Dammelyckan under Sköldunga Mellangård.⁵⁴ Från början låg här ett torp, som födde en ko. Ladugården revs år 1901 och stugan såldes och flyttades till Grössbyn, där den byggdes upp till skyttepaviljong vid den stora mossen som ligger mellan Ekås och Mosshagen. Bosättning på Dammelyckan har spårats från tidigt 1800-tal: Anders Olsson, född år 1781 och hustrun Maja Andersdotter, född år 1790. Barnen: Olaus, Andreas, Hindrik, Christian, Elin, Christina, Anna och Sven. Sonen Olaus nämns som båtsman Kyrkovärd och senare Sköld.

Här på Dammelyckan byggdes så småningom upp ett mindre hus, av Frans Alfredsson. Frans hustru var här från byn. Men år 1945 sålde Frans huset och flyttade till Göteborg. Ännu ligger huset kvar. Men man kan fundera över hur länge det dröjer innan detta och även torpet Bråten, som ligger strax intill, har slukats av sandgroparnas väldiga kraterhål.⁵⁵ Det är ju så vackert här uppe med sjön, skogen, vattnets ständiga sorl utför dämmet och den slingrande bäckens mossbelupna kvarnruiner. Man kan undra varför allt detta ej får bestå. Men utvecklingen i tiden – vad bryr sig den om skönhetsvärden.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

⁵⁴ Kommentar: Sköldunga Mellangårds marker fördelades enligt husförhörslängd mellan gårdarna Västergård och Övergård. Torpet Dammelyckan noteras där under Sköldunga Västergård.

⁵⁵ Kommentar: Stugan på Dammelyckan blev under november 2011 varsamt nermonterad och flyttad. Den är återuppbyggd, varsamt renoverad och tillbyggd i Kungälv kommun. Torpet Bråten försvann tidigare.

Korg-Martins

Korg-Martins under Sköldunga Övergård

Korg-Martins

N 58° 06.883 E 011° 59.419 Stugruin

”Människan lever inte allenast av bröd.”⁵⁶ Ordens betydelse kommer plötsligt för mig häruppe i Trollebergaskogen.

Strax vid bergsslutningen ligger en mossklädd ruin. Stugan har inte varit stor: ett rum med eldstad; murstocken finns borta i östra hörnet. Grunden är mycket tydlig; inget har våldfört sig på den. Den ligger där mossklädd, grön och vacker. Några olika arter av kulturväxter invid grunden har nu i vårens tid börjat spira. Stugan har helt och hållet legat på fasta hälleberget; inte ens i eldstaden har något träd växt upp.

Utanför, på grundens östra sida, är ett stenröse av mossiga, inte så stora stenar. Kanske där varit en källare, för det ser lite gropigt ut just där. Det kan också ha varit en stenhagsbinge för en gris, en så kallad sommarstia.

Här bodde Korg-Martin med familj. Han band eller flätade korgar; sådana nyttiga ting behövdes ständigt: vid potatisplockning, till ved, frukt, bär, ägg och så vidare. Inget hushåll, gård, torp eller backstuga fanns, som inte hade någon korg. Det var ju århundradet före plastkassarnas tid.

Kyrkoboken berättar att backstugan låg under Sköldunga Övergård och att Martin Nilsson var fattig backstugusittare, född i Ödsmål år 1842. Hustrun Anna Kajsa Johansdotter, född i Frändefors år 1846. Barnen: Anna Maria, Bernhard, Amandus och Julia Charlotta.

Han har inte haft mark till någon ko. Här uppe vid stugan finns bara berg och lösa stenar. Gångvägen är en stenig stig. Boplatsen har ett högt läge; efter cirka 100 meters nedåtlut här på västsidan går allfarvägens bullrande stråk. Men på Korg-Martins tid gick väl ett och annat hästdraget åk på vägen. De störde nog knappast. Önskar i denna stund att han funnits och bott här uppe och berättat för mig; det finns så många frågor om en korgbindares liv.

Vad fick han i betalning för sina korgar? Några ören eller något som familjen kunde mätta sig med? Ull som hustrun hans kunde spinna eller något avlagt klädesplagg? Några par träskor eller en honungskaka till barnen? Lite färtalg till att smörja in sina frostspruckna händer? Fick han en klapp på axeln och en sup?

Det finns många fler frågor som kommer för mig här uppe vid stuggrunden. Hur kom det sig att Korg-Martin som var född i Ödsmål och hans hustru som var född i Frändefors hade träffats, ingått äktenskap och blivit bosatta just här i denna lilla stuga i Trollebergaskogen ...?

(Åren går, 1991)

⁵⁶ Kommentar: Talesättet har sitt ursprung i Bibeln, 5 Mos 8:3

Nylejdens

Lässebacken/Nylejdens under Sköldunga Övergård
Mossen/Olle och Beatas under Sköldunga Övergård

Lässebacken/Nylejdens

N 58° 06.814 E 011° 59.421 Spår av stugruin

N 58° 06.831 E 011° 59.422 Källarruin

Mossen/Olle och Beatas

N 58° 07.178 E 012° 00.164 Rest av ruin

Källaren som ligger en bit snett ovanför stugan har ett högt och torrt läge. Den saknar tak, men dess inre skönhet är imponerande: välbyggd av lagom stora och jämna stenar. Kvällssolen sprider sitt ljus över den ovanligt väl bevarade stensättningen.

Under stora risiga granar och andra träd råder halvdunkel, men så urskiljer man en rektangulär tydlig stengrund. En björk av stora mått har vuxit upp i stugans sydvästliga del, dess bark är mörk och skrovlig. Grunden är cirka tio steg lång och fyra steg bred. Vid östra långsidan tecknar sig murstocken, där två kraftiga björkar har kommit upp. Vid den välformade bergsklacken en bit nedanför stugruinen lever ännu idag ett vackert syrenbuskage vidare. Varför denna öde boplats fortfarande kallas Nylejdens gav mig många funderingar, men har nu i gamla dokument funnit ett godtagbart svar.

Rotebåtsman nr 113 Lars Nylejder, född år 1806 i Huveröd och hustrun Anna Mattesdotter, född år 1794. Omkring ett sekel har gått sedan sonen Elias Larsson, kallad Nylejden, gick här och vände på jordtorvorna och sedan dess har kanske flera bosättningar flyttat in och ut.⁵⁷ Tyvärr så är det omöjligt att fastställa och namnge de människorna, för torpen och backstugorna under Sköldunga har varit många.

Men ett är dock säkert: den som senast haft bosättning här var Edvard Olsson Engström och hustrun Ida Kristina. I stugan här nedanför Trolleberga föddes de flesta av deras elva barn: Ebba Ingeborg, Ernst Gustaf, Ester Botelia, Helga Ofemia, Hildur Beata, Alva Linnéa, Gunnar Helge, Dagmar Andrea, Dagmar Alice och Ruth Aina. År 1911 lämnade familjen Engström denna boplats, så deras elfte barn Elof Gustav är född på Aspeliden under Svenshögen.

Besöker Elof Engström en kväll. Det finns så mycket att samtala och fråga om. Han bor i den stuga som fadern byggde år 1911 och som inte var inflyttningsklar vid yngsta barnets ankomst. Så Elof föddes i någon mindre uthusbyggnad där familjen tillfälligt hade tak över huvudet.

Elof är inte riktigt säker på de äldre syskonens årtal. Han berättar att två små syskon dog i difteri.⁵⁸ Han berättar också om fadern, Edvard Engström, som var broder till Anders Olofsson vilken hade bosättning på Sköldunga mosse. Anders hustru hette Alma Cecilia och även de hade många barn.

⁵⁷ Kommentar: Rotebåtsman Lars Nylejder hade enligt husförhörslängd sin bosättning på Kalvhagen under Sköldunga Övergård och därefter på Bråten under Huveröd Norra. Sonen Elias, som kallades för Nylejden, fick sin bosättning här.

⁵⁸ Kommentar: Difteri, även kallad äkta krupp, är en svår halsinfektion som ger sväljproblem och andningssvårigheter. Källa: Hämtad 2018-11-25 från <https://sv.wikipedia.org/wiki/Difteri>

Edvard Engström var först sjöman men övergick sedan till industriarbete på Hägers pappersbruk vid Lilla Edet. Han låg då över vid sin arbetsplats men kom hem till torpet på veckosluten. Edvard skaffade redan på 1890-talet en cykel och blev en av de första i socknen med detta så geniala fortskaffningsmedel. En gång körde han på huvudet, det hände i liden Stubberöd-Rishageröd. Det kunde gått riktigt illa. En häst var tjudrad vid vägrenen och den hade dragit med sig tjudret tvärs över vägen. År 1937, i en ålder av 69 år, avled Edvard Engström på Aspeliden.

Hustrun Ida Kristinas föräldrar Olle och Beata bodde i en liten stuga på Sköldunga mosse.⁵⁹ Den stugan är sedan länge borta genom eldsvåda. Idas mor och Edvards mor var systrar. Ida avled år 1959.

Till sist mitt tack till Elof Engström och dottern Gunvor – som denna kväll är hemma på besök – för vänligt mottagande och intresse för gamla släktled och för de minnen som Elof berättat.

(Åren går, 1991)

⁵⁹ Kommentar: Olle var styvfar till Ida Kristina.

Alma Cecilia

Mossen/Josefs under Sköldunga Övergård

Mossen/ Josefs

N 58° 07.259 E 012° 00.332	Stugan nerbränd, nybyggd grusväg
N 58° 07.274 E 012° 00.312	Uthusruin
N 58° 07.273 E 012° 00.309	Uthusruin
N 58° 07.274 E 012° 00.306	Ruin
N 58° 07.272 E 012° 00.333	Möjlig rest av källarruin

Från Tjärnsjön är gångstigen bort till torpet fin att ströva. Den går i skogskanten på östra sidan om mossen.

Den lilla röda stugan är oläst. Inomhus är förfallet stort: en rostig järnspis i köket, en förvittrad trasig murstock av tegelsten, en grönmålad pinnsoffa, tvenne bord och några stolar. I rummet finns en röd byrå och ett annat förvarings-skåp samt några järnsängar. Innertaket i såväl kök som rum är murket och nedrasat och den vita takfärgen hänger i stora flagor. Den som sist bodde här hette Josef. Han gick dagsverke på gårdarna. Modern Alma satt ensam här i stugan medan han var borta. Hon var gammal och trött med värk och svårt att klara sig själv. Josef var mycket bekymrad över mor Alma.

Jag minns en gång under krigsårens brödransonering, Josef var hos oss på dagsverke.⁶⁰ Det var i vårens bråda tid. Han ville gå hem såpass tidigt att han kunde hinna till 'affären i gata' innan den stängde. För där kunde han ibland komma över någon limpa kupongfritt bröd som inte var så färskt. Men det var i alla fall bröd och den varan var det ont om i den fattiga torpstugan på Mossen. Jag höll på att baka den där eftermiddagen. Josef var en duktig arbetare och en timma till behövde vi honom mer än väl. Jag lovade honom bröd om han stannade. Josef blev glad. Han fick ett par limpor med sig hem. Han tackade och sa:

– De är ju både färska och kupongfria, nu blir mor nöjd!

Ett uthus av grånade bräder står ännu kvar. Det har troligen varit hönshus för det finns en liten fyrkantig lucka nära marken. Åkertegarna som ännu inte helt invaderats av den närliggande skogen är överväxta av många års tuvigt gräs. Strax vid husknuten finns ett gammalt syrenbuskage som nu med sina svällande knoppar snart slår ut.

Torpet heter Mossen och ligger under Sköldunga. I sydväst ligger den stora Tjärnsjömossen, som nästan saknar växtlighet. Om man går genom snår och moras åt norr kan man nå Rishagerödvatten, som till största delen tillhör Hjærtum. Boplatserna Maden, Lersika och byn Stubberöd är ganska nära.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

⁶⁰ Kommentar: Författaren bor då på den så kallade Kierkemanns gård i Tönneröd.

Ett gammalt grindhål

Åkärra under Sköldunga Övergård

Hönsebärsbacken/Hönsebacken under Sköldunga Övergård

Åkärra

N 58° 06.804 E 012° 00.048 Stugruin

Hönsebärsbacken/Hönsebacken

N 58° 06.952 E 012° 00.544 Stugruin

N 58° 06.958 E 012° 00.538 Uthusruin

N 58° 06.954 E 012° 00.556 Källarruin

Granskogen står mörk och tung. Ungrönnarna har blodröda klasar, björkarna lyser gula och ljungens blåviolettera fågring lider mot sitt slut. Tjärnsjöbäcken har efter de sista veckornas regnande fått liv och lust i själen och porlar glatt utför sina fallgropar. Tycker mig kunna skönja spår av odling. För några årtionden sedan såg man potatiskällarens ruin. Så byggdes en väg uppåt Tjärnsjön, den går strax vid torpet, den tog med sig källarruinen. Så försvann det spåret efter tomtningen Åkärra under Sköldunga. Allt som numera minner om torpet är ett gammalt grindhål i stenhagen.

Hundra år tillbaka i tiden bodde här på Åkärra en torpare vid namn Olof Svensson, som var född i Tönneröd år 1813. Denne man, kallad Ola, var ungarbarn och morbroder till två fostersöner: Johan Olofsson, född år 1855 i Ucklum och Syrach Olofsson Sköld, född år 1859 i Ucklum. Johan Olofsson reste till Amerika år 1882, men efter tre år vände han åter hem till fosterlandet.

På torpet bodde även inhyse: Carolina Jönsdotter samt hennes barn. Hon var dotter till en man som kallades Munken och hon hade en bror som kallades Munke-Sven. De var från ett annat torp under Sköldunga.⁶¹

Torparen Olof Svensson avled 1894. Sedan inköptes husen av förre soldaten Olof Båt. Efter hans död nedrevs husen och flyttades till Bråten som ligger några hundra meter åt syd. Om det forna torpet Åkärra finns inte så mycket mer att berätta. Men det är rofyllt och skönt att ströva här bland mjuk mossa, ljungklädda bergsskrevor och bäcken dansande vid sidan om – och snart är jag uppe vid Tjärnsjön.

Några stenkast bort i terrängen ligger Hönsebacken. Ett gammalt torp som var bebott till cirka år 1900. Man finner en mycket välgjord husgrund, en eldstad med någon form av bakugn kan man se. Här ligger också rester av en stenstuga och en källare. Om denna boplats har K.I. Sköldén i Ucklums Hembygdsförening skrivit följande:

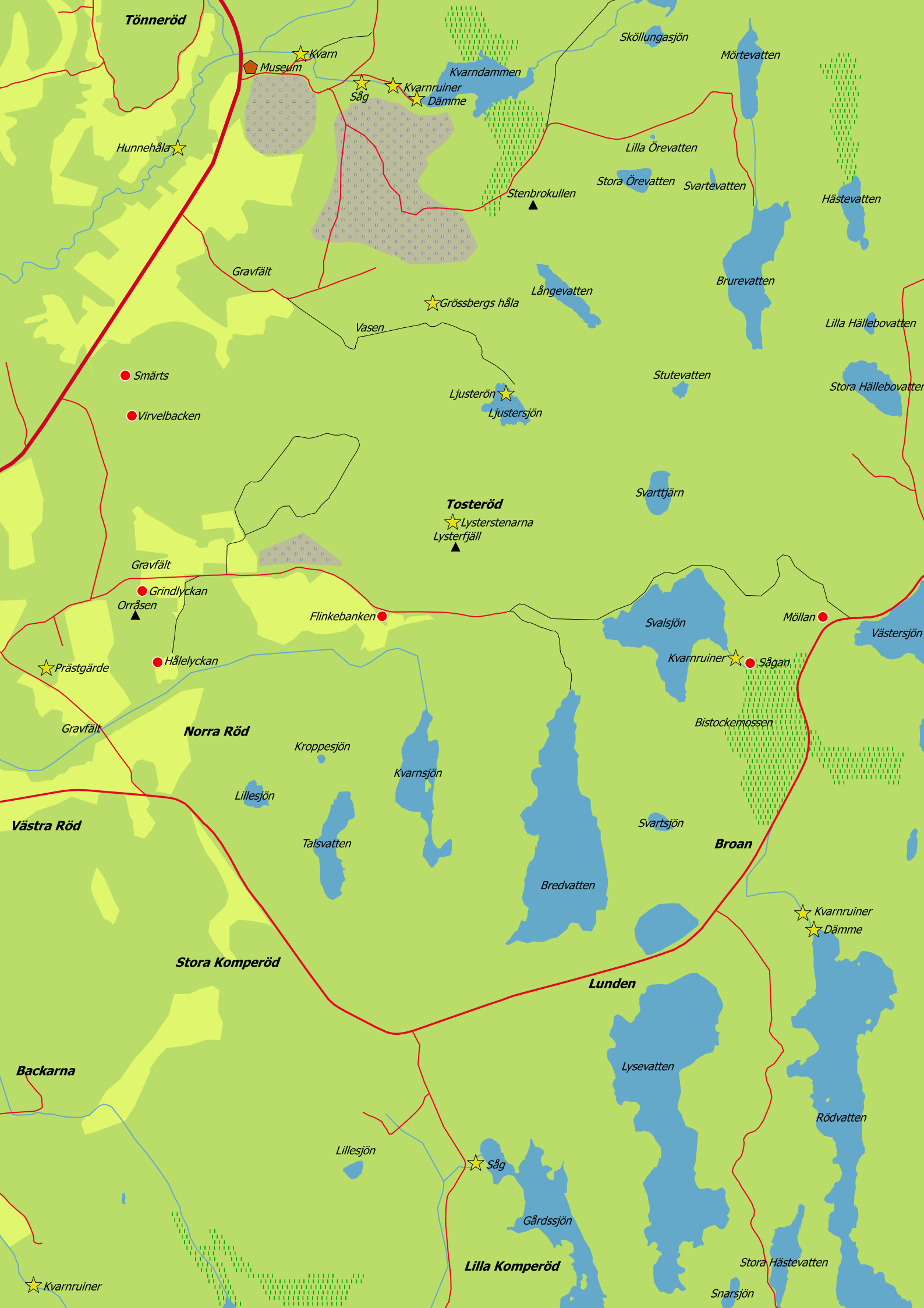
Marken uppodlades på 1850-talet av Anders Kristiansson från Huveröd, han hade 5 barn. Nästa brukare var Anders Johansson som kallades Undantaget och dog i slutet av 1880-talet. Anders hade en dotter som reste till Australien och blev där gift med en Jackson. Kommo åter till Sverige och köpte gård vid Stenungsund, som kallades Jackssons gård. Sedan brukades torpet av flera familjer som voro bosatta där ett fåtal år. Siste brukaren var Elias Eliasson som omkring 1900 flyttade till Komperöd varefter husen nedrevos.⁶²

⁶¹ Kommentar: Enligt husförhörslängd bodde familjen tidigare på torpet Nallelyckan under Sköldunga Östergård.

⁶² Kommentar: Enligt husförhörslängd flyttar Anders Christiansson med sin familj till Hönsebacken omkring år 1871. Enligt husförhörslängd flyttar änkemannen Elias Eliasson därifrån år 1910.

Elias Eliasson var född i Stora Komperöd år 1849. Han kallades Träsko-Elias, därför att han tillverkade dåtidens mest vanliga skodon. Hustrun Eleonora, kallad Nora, hade här på Hönsebacken planterat ett pilträd vid stugknuten. Det växte upp i den fuktiga mossjorden och blev ett stort vackert vådräd. Men för ett tjugotal år sedan föll pilen, när höstvinden drog förbi.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

Tönneröd

Sköllungasjön

Mörtevatten

Museum

Kvarn

Kvarndammen

Säg

Kvarnruiner

Dämme

Hunnehåla

Lilla Örevatten

Stora Örevatten

Svartevatten

Hästevatten

Gravfält

Stenbrokullen

Brurevatten

Grönsbergs håla

Långevatten

Smärts

Virvelbacken

Stutevatten

Lilla Hällebovatten

Ljusterön

Ljustersjön

Stora Hällebovatten

Tosteröd

Lysterstenarna

Lysterfjäll

Svartjärn

Gravfält

Grindlyckan

Orråsen

Flinkebanken

Svalsjön

Möllan

Västersjön

Prästgårde

Hålelyckan

Kvarnruiner

Sagan

Bistockemossen

Gravfält

Norra Röd

Kroppesjön

Kvarnsjön

Lillesjön

Talsvatten

Svartsjön

Broan

Västra Röd

Stora Komperöd

Lunden

Bredvatten

Backarna

Lysevatten

Rödvatten

Lillesjön

Säg

Gårdssjön

Lilla Komperöd

Stora Hästevatten

Kvarnruiner

Snarsjön

Hålelyckan

*Björkbacken/Hålelyckan/Hästhagen/Swätten under Tosteröd Västergård
Intaget/Banken/Flinkebanken under Tosteröd Östergård*

Björkbacken/Hålelyckan/Hästhagen/Swätten

N 58° 05.146 E 011° 59.199 Stugruin
N 58° 05.141 E 011° 59.207 Eventuell ladugårdsmur
N 58° 05.146 E 011° 59.199 Liten uthusruin
N 58° 05.146 E 011° 59.204 Liten uthusruin
N 58° 05.153 E 011° 59.285 Källargrop

Intaget/Banken/Flinkebanken

N 58° 05.280 E 012° 00.227 Ombyggd och bebodd stuga

Från Prästgårde gamla kyrkogård strövar jag över ett brett gårde, vidare genom berg och lövskogsmarker som är rätt oframkomliga. Kliver över ett stängsel och är så inne på Tosteröds markområden. Hittar snart en öde tomtning. En ganska väl bevarad stuggrund som haft tvenne ingångar. Jag går försiktigt uppför mossklädda stentrappor. Ovanpå grunden har björk och enbuskar växt upp. Det finns rester av en murstock. Stugans yttermått ser ut att vara rätt stort. Vid ladugårdsruinens södergavel står en stor gammal ek. Strax intill långsidan finns ett äppleträd, lite risigt kanske men ännu med livskraft kvar. Myrorna har byggt en stack på ett soligt hörn av stenfoten. Ett ovanligt praktexemplar av oxelträd fångar min blick. Det står alldeles vid en ruin, kanske en källarbyggning. Utanför tomtningen är ett öppet gårde som nu brukas av gårdsägaren. Troligen har det i svunnen tid brukats av bland andra torparen Anders Andersson. I Ucklums Hembygds Gilles förteckning kallas han för Bon på Swätten. Men säkert har en mansålder om cirka 70 år gått sedan någon vallade kon på gårdeskanten. Gamla handlingar berättar att torpet hette Hålelyckan under Tosteröd.⁶³

Under mitten av 1800-talet nämns torpet Hålelyckan som förpantning. Bosättningen utgörs då av Anders Andersson, född år 1807 och hustrun Börta Pettersdotter, född år 1807. Barnen: Beata, Anders och Anna Christina.⁶⁴ Samt Börtas fader Petter Andersson.

Ett kvarts sekel längre fram i tiden är bosättningen annorlunda på Hålelyckan. Anders Hansson, född år 1841 ingick äktenskap år 1875 med Augusta Pettersdotter, född år 1853 i Fuxerna, Älvsborgs län.⁶⁵ Augusta var dotter till sågaren Petter Olsson vid Grössbyn och hans hustru Kajsa. Hon hade en syster som många kände – nämligen Tilda Glader. Anders och Augusta fick många barn: Beata Cornelia, Harald Johan, Napolia Maria, Anna Charlotta, Klara Josefina, Karl Edvin och Hilda Kristina. Fostersonen Henning Jonasson. Av barnen kom Harald Johan att stanna kvar i Tosteröd, men inte på Hålelyckan. Han kom till bosättning på Banken, ett torp som ligger cirka en kilometer längre inåt byn. Johans hustru hette Selma, båda är döda sedan lång tid tillbaka. Men deras barn, barnbarn och barnbarnsbarn är fädernebygden trogen.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

⁶³ Kommentar: I husförhör kallas bopplatsen för Björkebacken, därefter Hålelyckan. Enligt Ucklums Hembygds Gilles protokoll (1952–1958) har bopplatsen även kallats för Hästhagen. I folkmun har bopplatsen kallats för Swätten.

⁶⁴ Kommentar: Anders och Börtas födelsedatum kan endast verifieras i husförhörslängd. Enligt Ucklums kyrkoböcker är Anders styvfar till barnen Beata Hansdotter och Anders Hansson.

⁶⁵ Kommentar: Augustas födelsedatum kan endast verifieras i husförhörslängd.

Sen många år

Lasses krok/Målarlia/Grindlyckan/Krybets under Tosteröd Västergård

Bastevik/Sjövik under Grössby Mellangård

Lasses krok/Målarlia/Grindlyckan/Krybets

N 58° 05.319 E 011° 59.113 Stugruin

N 58° 05.306 E 011° 59.140 Källarruin

Bastevik/Sjövik

N 58° 05.759 E 011° 57.274 Stugruin

N 58° 05.764 E 011° 57.276 Källarruin

Den stora törnrosbusken har växt upp intill stugans ruin. Nyponen hänger lysande röda på avlödade tornar. Tycker mig ana en trappsten. Stugruinens mått är små och har i mitten ett röse av murstocken. Ett fåtal meter bakom ruinens södersida ligger några stora stenbumlingar, kanske efter ladugård och källare? Och en stor vacker gran som nog växt i tjanlig jord. Den har väl dragit vinst av god mylla från något uthus eller någon källåder i marken. Många decennier har förrunnit sen här bodde folk.

Sökte efter Krybets tomtning och har nu funnit den i en söderglänta strax vid Prästgärdesgränsen, nära Orråsens fot. Tog mig under taggrådsstängsel som utgör gräns mellan pastoratet och Tosteröd. Kom så in i boplatsens hägn. Enligt 1800-talets dokumentation är det här torpet Grindlyckan under Tosteröd.⁶⁶ Vid tiden omkring 1895 är en torparfamilj bosatt på Grindlyckan: torparen Edvard Berntsson, född år 1856 i Ucklum och hustrun Anna Christina Andersdotter, född år 1849 i Ucklum. Barnen: Carl Birger, Betty, John, Carl Albert och Emma Christina.

Betty flyttade år 1898, som piga till Alfred i Prästgårde. John ingick äktenskap med Beata Svendsdotter bosatt på Sotartorpet under Grössbyn. Någon gång in på 1900-talet flyttade Edvard Berntsson från Grindlyckan under Tosteröd till torpet Fjällås under Grössbyn. Efter några år avled hustrun Anna Christina. Edvard lämnade då torpet till sonen Carl Albert. Själv byggde han sig en stuga vid Bastevik.

Edvard ingick äktenskap år 1919 med Emma Olivia Adolfsdotter. Hon var född år 1874 i en backstuga under Berg i Spekeröd och var dotter till Anna Christina Andreasdotter. Edvard och Emma vigdes i Ucklums kyrka en söndag i samband med högmässan. Samtidigt vigdes ännu ett brudpar: Frida och Anders Abrahamsson från Hultet. Det var mycket folk i kyrkan och många följde efter brudparet Edvard och Emma ner till Bastevik. Brudskådare ställde till ofog, bland annat så stoppade de en säck i skorstenen så röken slog ner inne i stugan.

Emma hade svart hår och mörka drag i sitt utseende, hon kallades för Svarta Emma. Edvard kallades för Krybet. Hur det namnet uppstått vet ingen. Må vi kalla honom Edvard som var hans verkliga namn. I stugan vid Bastevik bodde Edvard och Emma resten av sitt liv. Jag minns dem; de gick ofta genvägen över hagarna förbi mitt barndomshem. Vad de levde av kan man fundera över, men de hade väl någon ynka liten slant i pension.

⁶⁶ Kommentar: Boplatsen kallas i husförhörslängden först för Lasses krok. Torpet kommer senare i folkmun att kallas för Målarlia efter rosmålaren Peter Elfström som bodde här en tid hos sin dotters familj. Därefter blir torpnamnet Grindlyckan men det kommer då i folkmun att kallas för 'Krybets'.

Tomtningen vid Bastevik är numera en bilparkering för den kommunala badplatsen. På berghällarna, i kanten av parkeringen, kan man hitta rester av stugans ruin och murstock. Även rester av en källare. Att murstocken naggat en stor bit av stugans yta kan man lätt se. En livlös apel står tätt vid ruinen. Bergssluttningen uppåt Fjällås som tar vid på ruinens norrsida är bevuxen med lövträd, mest ek, men även rönn, hassel och al. Gammal bondspirea och kaprifol minner om den sommar som nyss dragit förbi. Blott några steg nedanför kluckar Hällungens vågor mot en stenig slybevuxen strand.

Gratis har Edvard och Emma haft det storvulna panorama som sjöns vidder med Börsflåg i västerled bjudit dem på. Men vinterns snöstormar över den stora isvidden kunde nog göra det obarmhärtigt kallt i deras stuga.

Backstugufolket i Bastevik är borta – sen många år. Och alla de människor som varje sommar besöker denna badplats vet inte mycket om det kulturminne som döljer sig i buskaget vid stranden.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

Möllan

Sågan/Bistockedalen/Möllan under Tosteröd Västergård

Sågan/Bistockedalen/Möllan

N 58° 05.329 E 012° 02.261 Befintlig och bebodd stuga

N 58° 05.379 E 012° 02.272 Källarruin

Då Möllan var jordbruk fanns ingen väg dit förrän det sista årtiondet. Västerlandavägen byggdes åren 1943–1944. Gården ligger kvar: rödmålad, tyst och fridfull. Någon äger den, men vet ej vem? Flera årtionden har gått sedan Anders, Ida och Laura gick här – mejade havre och tog upp potatis. Den som nu strövar skogsstigen bakom tunet inåt Svalsjön finner bara rester av gårdens tillvaro.

Bosättning här från 1880-talet fram till 1950-talet. Då hade alla dött, den ene efter den andre, och sedan har ingen bonde eller torpare där satt spaden i jorden. Simson Eliasson, född år 1850 i Ucklum och hustrun Augusta Larsdotter, född år 1854 i Ucklum. Barnen: Anders Sigfrid, Ida Maria och Laura Evelina.

Först dog Simson. Innan Augusta dog var hon sängliggande under många år, men hon fick god omvårdnad av sina barn.

På översidan Bistockemossen syns lite lämningar kvar efter Fjällmans stuga.⁶⁷ Den sist boende här hette Hilmer Alfredsson. Hilmer var ett original; han lättade upp sin trista tillvaro med att berätta fantastiska historier om egna bedrifter. Han levde och dog i ensamhet; någon gång under 1950-talet fann man honom död i stugan.

Följer en knappt skönjbar stig. En bäck kommer skvalande utför slutningen: mellan stenskrammel, trädrötter och moras. En bit uppåt fåran ligger två kvarnstenar lutade mot varann och det finns fördämningar och murar efter en kvarn. För hundra år sedan drev forsen kvarnens vasshjul: kornen krossades mellan stenarna och blev mjöl som sedan förvandlades till bröd och vassgröt åt hungriga människor. Hit har mällden kommit med bondens häst eller burits fram på fattigmans böjda rygg.⁶⁸

Kommer upp till Svalsjön. Solen glittrar över vattnet och vågorna skvalpar mot strandkanten. Över Svalsjön gick kyrkvägen för syskonen på Möllan. De rodde med sin eka över till Tosterödssidan, sedan måste de gå cirka 3–4 km fram till kyrkan. Men de tjänade Gud med allvar och nit, hemma skötte de sitt lilla jordbruk med kärlek och omsorg.

Min korta vandringsled är slut. Har gått på bortglömda stigar i skogar, där bär- och svampplockare går när sensommarens frukter mognar och där älgjägare under tidiga höstmorgnar trampar med ljudlösa steg. Ser bortåt Möllan – ingen hacka står lutad mot ladugårdsväggen; det är som ett slumrande rike, mitt i föränderlighetens värld.

(Anna-Lisas arkiv)

⁶⁷ Kommentar: Båda torpen kallas i husförhörlängderna för Sågan/Bistockedalen. Se nästa berättelse.

⁶⁸ Kommentar: Vass är ett gammalt norskt ord för vatten. Mäld är spannmål som ska malas.

Vid Bistockemossen

Sågan/Bistockedalen/Fjällmans/Flasern under Tosteröd Västergård

Sågan/Bistockedalen/Fjällmans/Flasern

N 58° 05.208 E 012° 01.935 Stugruin

N 58° 05.213 E 012° 01.939 Ladugårdsruin/spår

N 58° 05.256 E 012° 01.987 Källarruin

N 58° 05.218 E 012° 01.867 Kvarnstenar i bäcken, kvarnruiner ovanför

Från Möllan, det lilla röda torpet, strövar vi bort åt Bistockemossen. Vi hittar ruinerna efter Hilmers gamla torp. Här föddes han, här levde och dog han – i ensamhet någon gång under slutet av 1950-talet.

Jag minns honom; han gick genom Tosterödsskogen via Nolhagen och Sköldunga hagmarker till 'affären i gata'. Han stannade och pratade med folk som han mötte. Man kallade honom Flasern eller Fjällman; troligen led han av psoriasis men sådant begrep inte folk då. De hade helt andra teorier om hans fjällande hud. Exempelvis att hans mor blivit skrämmd av en nyfångad sprattlande gädda medan han ännu låg i moderlivet. Så ingen vet väl riktigt hur många svåra stunder han upplevt för sitt handikapp för aldrig lär han ha fått någon medicinsk lindring.

Torpet hette Sågan för här har funnits en såg – en sådan där gammaldags – där en man stod högt uppe på en ställning och den andra parten stod rätt under på marken. Så drog man sågen upp och ner, och klöv stockarna till brädor. Här sågades bland annat brädor till socknens kyrkobygge under slutet av 1850-talet.

Låt oss återvända till Bistockemossen. Längs den bäckravin som går från Bistockemossen upp till Svalsjön ligger ett av socknens vackraste kvarnställen. Här finns tvenne gamla kvarnstenar i bäcken, samt ruiner efter kvarn och fördämningsmurar. Vattnet porlar sin melodi, särskilt högstämt är det i mars–april när sjöar och mossar töat upp. Och via Bistockemossen och Västersjön når vattnet så småningom Göta älv och blir till slut förbrukat av göteborgarna.

Ja, det finns mycket att filosofera över på en sådan här gudomlig plats i skogslandet.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

Wirfelbacken

Virvelbacken/Skintesberga under Tosteröd Västergård

Virvelbacken/Smärts under Sköldunga Östergård

Virvelbacken/Skintesberga

N 58° 05.746 E 011° 59.029 Stugruin
N 58° 05.733 E 011° 59.035 Uthusruin
N 58° 05.736 E 011° 59.043 Raserad stenkällarruin

Virvelbacken/Smärts

N 58° 05.844 E 011° 58.990 Befintlig och bebodd stuga

Man kommer fram till en stengårdsgård, framför grindhålet lutar en gammal trägrind. Gräslyckan är rejält inhägnad med taggtrådsstängsel. En bit bortåt lyckan, på mark som tillhörde Tosteröd, låg det gamla torpet Wirfelbacken, knappast några spår finns kvar.⁶⁹ Här på Wirfelbacken bodde folk i början av 1800-talet. Ja, kanske tidigare än så; vad vet man om hur det var före kyrkobokföringens tid? Men antecknat är att följande bosättning bebott torpet:

Anders Andersson, född år 1748, ”kan ej gå”, och hustrun Stina, född år 1767.⁷⁰ Barnen: Mareth, Simon och Johannes. Samt sonen och båtsmannen Jacob Svensson Stop. Efter några år bor tillika en inhysefamilj på torpet: Halfvård Petersson och hustrun Mareth Svendsdotter samt dottern Soffi. Under 1800-talets senare hälft heter torparen Jacob Simonsson. Han har ingått äktenskap för andra gången med Mathilda Pehrsson. Stugan blev nog trång med barn från både första och andra giftet.

Siste brukaren av torpet var före detta soldat Anders Berntsson Smärt, född år 1846 i Jörlanda och hustrun Anna Greta Svendsdotter, född år 1843 i Jörlanda. Hitflyttade från Spekeröd år 1899. Anders Smärt rev det gamla Wirfelbacken, men byggde upp det på nytt ganska nära. Det nya torpet kom dock att tillhöra Sköldungas marker. Det nya Wirfelbacken ligger här så vackert och verkar så levande. Någon måste bo här; det står pelargoner i fönstren. I rabatten har tulpaner och påskliljor nu blommat ut. Den röda stugan med vita fönster och knutar har glasveranda samt tak och skorsten av vackert, rött tegel. Vid södra stuggaveln finns även en flaggstång. På gårdstunet finns tvenne byggnader. En av dem är en mycket prydlig stenkällare med överbyggnad av trä. Den andra ser ut att vara en loge med ved och redskapslider. En rönn, granar och björkar där försommarvinden virvlar runt bland löv och grenar. I bergsskrevorna lyser hostan, träjon, sedum och hallonsnår.

Efter Anders Smärts död blev torpet sommarställe till Anders och Anna Greta Smärts barn. Nu känner jag inte till vem som rör om den lilla oasen högt här uppe i skogen. Förr i tiden hade torparen på Wirfelbacken en vid utsikt över Sköldunga by, av den finns nu ingenting. Skogen har växt upp både på höjd och bredd. Men ser man uppåt skyn så välver sig evighetens blåa himmel över torpet; den kommer väldigt nära inpå och solen sprider sitt glittrande sken över hus och tun.

(Flydda dagar, 1987)

⁶⁹ Kommentar: De gamla torpruinerna finns i nuläget kvar.

⁷⁰ Kommentar: Anders var enligt Ucklums kyrkoböcker styvfar till barnen. Enligt uppgift från släktforskaren Göran Nykrans kom Stina från Svanskog, Dalsland.

Följer en knappt skönjbar stig.

Södra Huveröd

Mossen

Banken

★ Trolleberga kyrka

Trolleberga ▲

Tjärnsjön

Hallen ●

● Lindarbacken

● Lässebacken

Uhts ● ★ Kvarnsten

Tönneröd

Kvarn ★

■ Museum

★ Säg

★ Kvarnruiner

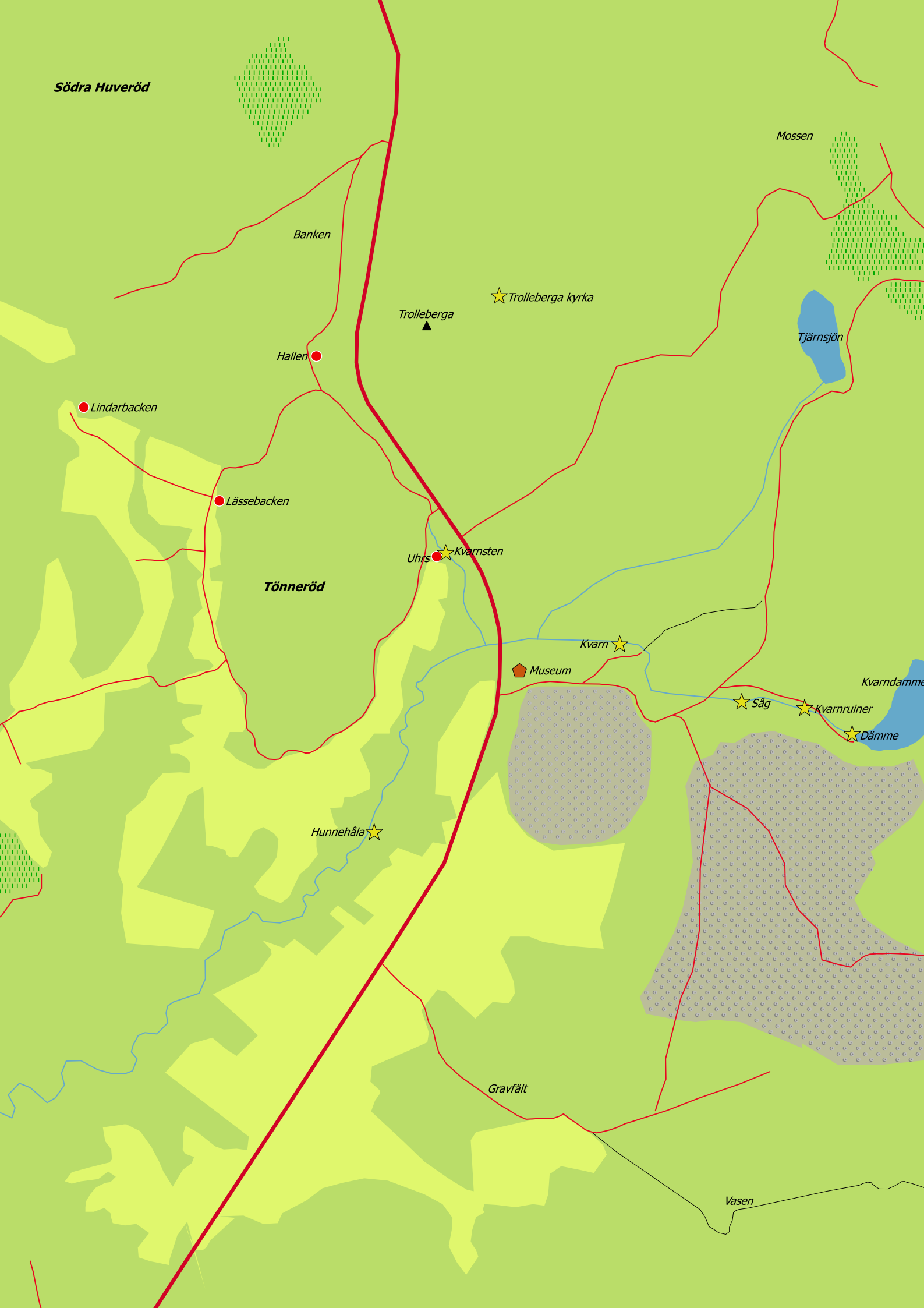
★ Dämme

Kvarndamme

Hunnehåla ★

Gravfält

Vasen

Uhrstorpet

*Intagan/Uhrstorpet under Tönneröd
Hallen/Stammen/Soldattorpet under Tönneröd*

Intagan/Uhrstorpet

N 58° 06.746 E 11° 59.302 Källarruin

N 58° 06.405 E 11° 59.186 Hunnehåla - dalsänkan med stenbro över bäcken

N 58° 06.752 E 11° 59.319 Kvarnstenen i Sköldunga dal

Hallen/Stammen/Soldattorpet

N 58° 06.986 E 11° 58.999 Nyrenoverad ladugård, stugan låg strax intill

Åkerlyckan är fortfarande åker, men den var väl inte så stor den där potatisåkern som Elias Uhr brukade, djupt böjd över hacka och stålskodd träspade. Den grusväg som Carl-Petters började iordningställa har suddat ut de tydligaste spåren av Uhrstorpet. För Adolf hade bil och med den var det inte så lätt att ta sig fram via Hunnehåla.⁷¹ På dalgångssläntens sida mot Tönneröd finns ännu spår av två källarruiner. Den norra finns strax vid kanten av Tönnerödsvägen. Den andra ruinen finns cirka 20 meter bortanför. Vid den står en gammal ek och mycket ungrönn finns på platsen. Båda källarruinerna är utgrävda i dalslutningen och stensatta invändigt – där det nu denna soliga apriltermiddag grönskar och blommar, träden bär svällande knoppar och markens gräs växer grönt.

Dalgången nedanför boplatsen verkar sumpig och en porlande bäck utgör gränslinje mot Sköldunga. Högst upp på den motsatta dalsidan ligger Bertil Carlssons boställe. I denna dalgång har det dämts upp vatten, på den tiden då Tönneröds gårdarna hade sin kvarn. Det är längesen, kanske bortemot 100 år sen den kvarnen var i bruk. Men följer man bäckens fåra en bit neråt Sköldunga dal så har där funnits ett dämme. Ännu ligger en vacker kvarnsten kvar i bäcken och minner om det som en gång varit. Bertil är med och berättar och jag är öppen för all information som hör gångna tider till.

Vi återknyter till Uhrstorpet. Elias Uhr hade varit soldat och hade då – vad jag förmår tyda det till – bott på torpet Hallen som var rotetorp för Tönneröds gårdar.⁷² Efter soldattiden hade han med hustru och barn flyttat hit till Intagan: boplatsens kyrkobokförda namn. Elias Uhr var född år 1811 i Ljung och hustrun Anna Maria var född år 1820 i Matteshagen, Svenshögen. Barnen: Alfred, tvillingarna Amalia och Elisabet samt Teodor och Klara.

Om tvillingen Amalias död har berättats att en zigenerska kom till torpet och bad om nattlogi, vilket hon också fick. Strax efter, insjuknade två-åriga Amalia och dog. Man trodde att zigenerskan fört något smittsamt till torpet. Elias Uhr avled år 1872 här på Intagan.

Och borta är grinden och torparkulturen, med dåtidens liv som göms i naturen.

Okänd

(Åren går, 1991)

⁷¹ Kommentar: Carl-Petters eller Carl-Pettrarna kallades familjen på den senare så kallade Kierkemanns gård i Tönneröd. Adolf var son i familjen. Vägen över Hunnehåla var en gammal väg till Tönneröd.

⁷² Kommentar: Rotetorp är ett annat ord för soldattorp. De gårdar/byar varunder soldattorpet låg kallades för rote.

Lindarbacken

Lässebacken under Tönneröd

Lindarbacken/Linnardalen under Tönneröd

Lässebacken

N 58° 06.752 E 011° 58.803 Gammal murkant, nybyggda hus

Lindarbacken/Linnardalen

N 58° 06.909 E 011° 58.471 Ungefärlig boplats, inga spår (nybyggt hus på tomten)

I min barndom, när inte så många gravstenar fanns på kyrkogården, sprang man ibland där nere och letade efter smultron och läste namn och årtal på stenar. En skilde sig från de övriga: en hög grå sten och runt graven var en häck. Den låg nära nedersta grinden i kyrkallén. Stenens inskription var enkel; där stod: ”Far och Mor”.

Jag saknar den grå stenen, för den var säreget vacker och hade idag varit ett kulturhistoriskt monument över dem som där fått sitt sista vilorum. Jag fantiserade en del om vilka som dolde sig bakom ”Far och Mor”. Först efter cirka ett halvt sekel fick jag vetskap om vilka de var. Men stenen är numera borta, även den lilla häcken. En ny gravvård är uppsatt och troligtvis är det sonen Carl Johan Elfströms namn som står på stenen.

Gångstigen från Lässebacken sneddade uppför den sidlänta backen och bland buskar, vildplar och körsbärsträd – som blommade så vackert i försommartid – fanns den gamla tomtningen. I folkmun hette platsen Linnardalen, men gamla handlingar påstår att dess rätta namn var Lindarbacken: en förpantning under Tönneröd.

Den sista bosättningen här på Lindarbacken utgjordes av en gammal man som hette Anders Johan Johansson, född år 1844 i Ucklum. En mycket tidig morgon, den 30 augusti 1925, brände han inne. Man fann honom på golvet nära sängplatsen. Han hade tydligen vaknat för sent och hann inte ut ... Eller rättare sagt – han kunde inte komma ut, för branden var anlagd i farstun utanför dörren! Detta grymma öde dolde sig bakom ordet ”Far” på den grå kyrkogårdsstenen. ”Mor” var hustrun Maria Beata Jakobsdotter född år 1837 i Västerlanda, som dött långt före den gamle Johan. Johan hade haft en hushållerska som hette Charlotta, men även hon var borta och Johan bodde mol allena den morgonen när stugan stod i brand.

(Flydda dagar, 1987)

*Ännu ligger en vacker kvarnsten kvar i bäcken
och minner om det som en gång varit.*

Södra Röd

Backarna

Törneröds kvarn

Törneröd

Kvarnruiner

Hasslekärr

Långe-Patrik

Dämme

Småsjön

Bockeberget

Bockön

Getön

Kvarnsjön

Ålunden

Säckemossen

Torkels

Ljunggrens

Krans

Örevattensbron

Örevatten

Håltegiljan

Mosseslätt

Snarsjön

Långevatten

Högevatten

Lilla Rödsvatten

Stutevatten

Stutsjökulle

Skoggärdet

Sandborrevatten

Bastelen

Djupedalssjön

Djupedalen

Ryttartorpet

Svarttjärn

Häln

Stora Bjurevatten

Blackevatten

Lilla Bjurevatten

Lillesjön

Såg

Gårdssjön

Lilla Komper

Abborrvatten

Dahls mosse

Mårtens grav

Mörtevatten

Murartorpet

Kroksjön

Lilla Holmevatten

Bjurhultsången

Bjurn

Purkommen

Vid Lysebäcken

Bjurhultsängen under Törneröd

Bjurhultsängen

N 58° 02.796 E 012° 00.762	Stugruin
N 58° 02.791 E 012° 00.776	Ladugårdsruin
N 58° 02.814 E 012° 00.757	Uthusruin
N 58° 02.781 E 012° 00.763	Källarruin

Vid foten av den branta skogsbevuxna bergåsen ligger minnen kvar efter torpet Bjurhultsängen under Törneröd. På tomtplatsen hittar man ruiner efter stuga, ladugård och källare där en av takets stenhällar fallit ner på lut. Det stora oxelträdet grönskar högt där uppe i toppen men ser för övrigt rätt så medfaret ut. Tätt vid källaren står en död förvriden apel. Kaprifolen klänger i bergsskrevorna bakom stugruinen där också ormbunke och stensöta hittat skugga och fuktighet. Här finns syrenbuskar och jag tycker mig skimta ekar uppåt åsen. Granskogen reser sig hög och tät på de forna åkerlapparna. Den ser ut att må väl av sin fina växtplats. Stenhagsrester och terrassbyggd väg minner om gånga tiders flit och möda. Bäckens från Lilla Holmevatten skvalar muntert utför berget och småfåglar pratar med varann i trädgrönskan. Nedanför, på östra sidan om torpet, drar Lysebäcken fram utan märkbar rörelse på vattnet. Den fortsätter ut till Stora Bjurevatten som man ser rakt i söder.

Bosättning på Bjurhultsängen har spårats från år 1846: backstugusittaren Andreas Ericsson, född år 1805 i Ucklum och hustrun Johanna Petersdotter, född år 1808.⁷³ Barnen: Helena, August, Anna Catharina, Edvard, Elias, Martin, Ambernt och Anders. Andreas Ericsson blir ett av kolerans offer.⁷⁴ Han avlider år 1850 i en ålder av 45 år. Dottern Helena ingår äktenskap med soldat Carl Andersson Holm och blir bosatt på torpet Lillehagen under Backa. Sonen Elias kommer till bosättning på torpet Goråsen under Hamra. Sonen Ambernt blir torpare på Ölsåsen under Dahl Bergegård.

Omkring år 1850–1870 är det följande familj som har sin bosättning på torpet Bjurhultsängen: Olaus Andersson, född år 1826 i Spekeröd och hustrun Margareta Olsdotter, född år 1826 på torpet Hasslekärr under Törneröd. Barnen: Albin Oscar, Mathilda, Albin, Olof Edvard, Mille och Hilma. Under 1870-talet flyttar följande familj in på torpet: Skraddaren Carl Börjesson, född år 1838 i Ucklum och hustrun Greta Olsdotter, född år 1851 i Ucklum. Barnen: Albert, Carl Gustaf, Bertha, Hulda, Selma Maria, Julia, Gerda, Leander, Anna, Arvid Julius och Alfrida Gustafva.

Bosättningar på torpet Bjurhultsängen fanns även in på 1900-talet. Johan Jonasson, född i Bjurhult, bodde här en tid. Omkring år 1920 kom Sander Olsson med familj. De hade tidigare brukat dragonstommen i Djupedal under Backa.⁷⁵ Siste brukaren här var Edvin Sandersson, yngste sonen till Sander Olsson. Byggnader har funnits kvar till slutet av 1930-talet.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

⁷³ Kommentar: Johannas födelsedatum kan endast verifieras i husförhörslängd.

⁷⁴ Kommentar: Kolera är en smittsam tarmsjukdom som leder till diarréer och därmed livshotande vätskebrist. Förekom periodvis i Sverige under 1800-talet. Källa: Hämtad 2018-08-05 från <https://sv.wikipedia.org/wiki/Kolera>

⁷⁵ Kommentar: En dragon var en typ av soldat som förflyttade sig till häst men stred till fots. Stomme är ett annat namn för soldattorp.

Upp i kring fallena

Hasslekärr under Törneröd

Bockön under Törneröd

Getön/Alms stenstuga under Tjurbacken

Hasslekärr

N 58° 03.524 E 011° 58.671 Stugruin

N 58° 03.521 E 011° 58.658 Källare

Bockön

N 58° 03.160 E 011° 58.867 Vaga spår av ruin

N 58° 03.149 E 011° 58.838 Källare

Getön/Alms stenstuga

N 58° 03.101 E 011° 58.865 Ruin äldre stenstuga

N 58° 03.099 E 011° 58.878 Ruin yngre stuga

– Boplatsen ligger upp i kring fallena, nära Långe-Patriks stuga. Så beskrev John Krans torpet för mig. Det stämde precis. Man måste vara envis och fråga, så länge någon av dem som minns finns kvar.

Här på Hasslekärr bodde folk under tidigt 1800-tal: båtsmannen Eric Pettersson Lund, född år 1770, hustrun Anna Maria Svensdotter, döttrarna Britta Maja och Inger Maja.⁷⁶ År 1817 flyttade en annan båtsman in, Olof Larsson Lund med 20-åriga hustrun Maja Svensdotter Fyhr. Minst fem barn fick Olof och Maja under den tid som de var bofasta här, nämligen; Lars, Swen Carl, Anna, Anders och Malena. Familjen flyttade år 1829 till Älunden.

Nu kom båtsman Olof Ericsson Lund med sina moderlösa småflickor: Anna Stina, Anna Britta och Anna Elisabeth. Båtsmanshustrun Britta Christina hade så tragiskt frusit ihjäl den 11 januari 1829. Båtsman Lund skaffade snart en ny hustru, Christina Andersdotter, och med henne växte barnaskaran: August, Elias, Anders Johan, Juliana och Christina.⁷⁷ År 1846 flyttade båtsman Lund med familj till torpet vid Sandborrevatten, där han tidigare varit bosatt. Men han lämnade kvar äldsta dottern Anna Stina – som ingått hjonelag med murare Fredrik August Esbjörnsson. Så nu var Murar-August och Anna Stina torpare på Hasslekärr. Deras tre äldsta barn: Carl Eduard, Olof Bernhard och Eleonora Christina föddes här. Cirka år 1854 flyttade familjen till Örevattensmossen.

En bit framåt sydöst ligger den vackra Kvarnsjön. Runt om är skogar och berg där höjder och dälдер oupphörligt varvas. Alldeles här framme vid dämnet begynner en stig som leder ut till den stora halvön. Denna halvö delas ungefär på mitten, längsefter, av en stenhage. Under 1700- och 1800-talet kallades Törnerödssidan för Bockön och Tjurbackesidan för Getön.

På Bockön finner man en ganska välbehållen källarruin. Där finns också om man tittar noga efter: lämningar av murstock till någon stuga. En bosättning är spårad. År 1862 flyttade

⁷⁶ Kommentar: Erics födelsedatum kan endast verifieras i husförhörlängd.

⁷⁷ Kommentar: Olof Lund flyttar efter Britta Christinas död till Hjärtum och ingår enligt Hjärtums kyrkböcker åter äktenskap år 1831 med Christina Mårtensdotter. Bosättning under Billegården i Hjärtum. De får sonen Martin tillsammans. Christina Mårtensdotter avlider av bröstvärk 11 mars 1832 och Olof Lund ingår äktenskap för tredje gången den 7 oktober 1832 med Christina Andersdotter från Hjärtum. De kommer hit till Hasslekärr omkring år 1838.

följande familj in här: Anders Johan Lindmark och hustrun Anna Maria Andersdotter. Barnen: Carl August, Johan Alfrid, Emma Christina, Ambernt, Beata Mathilda och Anna Elisabeth. De hade tidigare bott på Näset vid Stora Bjurevatten.

På Getön är resterna av socknens bäst bevarade stenstuga, även ruiner efter en yngre stuga och källare. Ännu kan man hitta liljekonvaljer, spirea och syrener i täppan. Här var bebott tills inpå 1900-talets andra decennium. Den sista familjen var Tobias Alms. De miste sin ko; den hade råkat svälja en spik och måste slaktas. En sådan händelse var en tragedi för människorna på torpet.

Under 1800-talets mitt beboddes Getön av soldat Nils Stål.⁷⁸ Han var född i Djupedalen och son till soldat Sven Fyhr.

Ja, så har generationer måst skaffa sin bärgning ur magra skogslyckor. Hygien, läkarvård och barnmorskor hörde de aldrig talas om. De fick leva sitt liv och dö bäst de kunde och ville, för vem av de styrande i socknen brydde sig om det? De var bra att ha till hjälp på gårdarna när skörden skulle bärgas. Men rika blev de blott på hungrande och frysande barn, ty sådan var den lott som kom skogstorparfolket till del.

(Flydda dagar, 1987)

⁷⁸ Kommentar: Enligt husförhörlängd var både Tobias Alm och Nils Ståhl före detta artillerister vid 10 Batteriet av Kongliga Götha Artilleri Regemente.

Bland gömslen och snår

Krans under Törneröd

Dämmet/Ljunggrens under Tjurbacken

Dämmet/Torkels under Tjurbacken

Krans

N 58° 02.945 E 011° 59.243 Stugruin

N 58° 02.957 E 011° 59.221 Källare

N 58° 02.959 E 011° 59.247 Ruin

Dämmet/Ljunggrens

N 58° 02.861 E 011° 59.132 Stor ruin

N 58° 02.849 E 011° 59.126 Ruin

N 58° 02.870 E 011° 59.132 Källarruin

Dämmet/Torkels

N 58° 02.843 E 011° 59.008 Stugruin

N 58° 02.853 E 011° 59.017 Källare

Vi befinner oss i västra kanten av Svartedalens naturvårdsområde i Bohuslän. Ruiner efter mycket gammal bosättning snubblar man över titt som tätt. Rester av stenkällare eller stenstugor, igenväxta åkerlyckor som kantats av stenhagar. Här finns en myckenhet av mossar, berg, skog och moras.

Har forskat i de här människornas historia. Sökt i Ucklums Hembygds gilles förteckning och i kyrkobokföring från första hälften av 1800-talet. Jag har tröttat ut folk med mina frågor, men har fått fram några små korn här och där. För någon kanske minns vad fars och mors föräldrar berättat om dem som bott härinne på gårdarnas skogsutmarker vid Kvarnsjön och Örevatten. Här har funnits flera torp. Bebodda av bland annat Olof Hansson Krans, född år 1809 i Lycke och Calle Krans, född år 1833 i Västerlanda.⁷⁹ De bodde i en stenstuga under Törneröd.

Några hundra meter längre bort över bergen vid Örevatten, ligger Sven Ljunggrens torp under Tjurbacken. Man kan ännu skönja konturerna av en ugn i stugans raserade mur. Källarhålet är farligt att krypa igenom med ett vippande stenblock över porten. Sven Ljunggren och hans hustru Johanna hade många barn. Den 11 januari 1889 drunknade tre av deras barn i Örevatten: Andreas 11 år, Augustina 9 år och Beata Josefina 6 år. De var på väg hem från skogen med en vedkälke, satte sig på lasset för att åka utför sista biten. Det bar rätt ut på Örevatten och isen brast ...!

Örevattens utlopp går till Kvarnsjön via en liten ringlande och porlande bäck. Det går att ta sig över bäcken med ett stort kliv. Strax får man se något som ser ut som en stor jordkula. En reslig gran och lite andra slyn växer på dess hjässa. Vid närmare besiktning upptäcker man en liten stentrappa som leder ner i underjorden och där hittar man en källare. Källaren med sin fina trappa är ett litet konstverksbygge i miniatyr. Den har farstu och förrum men är låg i dörrpost och tak. Jag grubblar på om den från alla första början varit bostad åt människor ... kanske – ingen vet? En kort bit högre upp, intill en bergsklack, hittar man ruinerna av en hög

⁷⁹ Kommentar: Före detta soldaten Olof Hansson Krans är enligt kyrkböckerna far till före detta soldaten Calle Krans. Olof kom hit och fick bosättning i sonens familj år 1885, som inhyse och fattighjon från Västerlanda. Calle var delaktig i postrån år 1866. Källa: Amnell, S. (1991–1992). *Postrånet i Kungälv* 1866. Kompendium.

stenfot. Den innefattar något som liknar murstock. Gissar att geten – fattigmans ko – bott i ena ändan av bygget och torparfolket i den andra.

Vem hade den första bosättningen här vid Örevattensbäckens deltaland? Skogen är full av obesvarade frågor. På 1850-talet utgjordes bosättningen här på Dämnet av en man som hette Torkel, hans hustru Annicka och två döttrar. Dottern Ellicka ingick äktenskap med Johan Peter Lindmark – kallad Janne.⁸⁰

Jag återvänder i mina funderingar bland gömslen och snår vid de vackra sjöarna Örevatten och Kvarnsjön. Där människors livsvillkor varit små. Där händelser timat och armodet gjort vardagen grå. Men skogen doftar och prasslar. Kniporna ligger skyddade vid strandkanten och en nog så giftig äsping ringlar iväg åt myren - när vi strövar hemåt från gångna århundradens fattigmansland.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

⁸⁰ Kommentar: Janne Lindmark dömdes för delaktighet i postrån år 1866. Källa: Amnell, S. (1991–1992). *Postrånet i Kungälv 1866*. Kompendium.

Sven Fyhrs änka

Håltegiljan under Ucklum Nedergård

Håltegiljan

N 58° 02.734 E 011° 59.144 Spår av ruin, murkant

N 58° 02.745 E 011° 59.186 Grop

Svartedalen i Bohuslän en försommardag. Sol och kylig vind från sydväst. Klockan är cirka 13:00 och jag sitter på en berghäll vid västsidan av Örevatten. Strax bakom min rygg finns en gränssten och ett litet röse vid foten av den. Berghällen som nu är min viloplats tillhör Tjurbacken. Örevatten ligger framför mig så vacker. Näckrosbladen gungar, vinden krusar vattenytan och kniporna kvackar i det långa strandgräset. Småfåglar bland träd, buskar och snår kvittrar var och en sin speciella strof. Naturens samspel är underbart just här och nu.

Tänk att orka ströva i markerna. Varje vår, sommar och höst tror man att det är sista året. Men förmår man bara leva igenom en lång händselös vinter, då måste man ut i skog och mark så fort vårsolen hälsar på och smältvattnet forsar utför bergen. Cyklade idag på morgonen till Törneröds Kvarnsjö. Sedan har jag strövat och klättrat, krupit och hasat på ändan. Barr och stickor känns i håret och i kläderna. Tog mig runt Örevatten, men jobbigt var det.

På sydsidan sjön i moraset hittar jag, i giljan åt Långevatten, mycket tydliga lämningar av en boplats. En grop som är klädd in- och utvändigt med stenar, nu mossigt grönsvarta av ålder. Äntligen har jag funnit Håltegiljan under Ucklum Nedergård; har länge sökt efter denna boplats. Hade nog inte hittat den idag heller om inte Sixten Markusson i Tjurbacken beskrivit var jag kunde söka. Tycker mig nog se spår efter odlingsröse och fler ruiner i giljan, men allt är så suddigt, överväxt och bortglömt.

För så där drygt 160 år sedan bodde här en utfattig kvinna som hette Margareta. Hon kallades för Greta. Hon var född år 1770 och hade tidigare bott på rotetorpet i Djupedal då hon var gift med soldat Sven Fyhr.⁸¹ År 1808 blev Greta änka och hon måste då lämna rotetorpet.⁸² Hit till Håltegiljan kom hon tillsammans med barnen Maja, Nils, Anders och Andreas.

Efter några år ingick dottern Maja äktenskap med Olof Larsson Lund, född år 1788.⁸³ Maja och Olof blev torpare i Hasslekärr under Törneröd fram till år 1829, då de flyttade till Älunden. Gretas son Nils – blev soldat Stål. Han kom så småningom till bosättning på Getön under Tjurbacken, där han också avled år 1867. Omkring år 1880 upphörde Håltegiljan under Nedergård som boplats.

Jag lämnar den gamla ruinen och klättrar vidare genom täta snår, upp genom skogen. Till slut ljusnar det. Kommer ut på en klippa och framför mig ligger Långevatten: en klippsjö, lång och ganska bred. En härlig vidd av vatten att vila ögonen på. Jag insuper med välbehag varje uns av dess skönhet. Till vänster, en bit bort på en strandklippa, ligger en stuga. Till höger går en lite grundare vik in. Klippan där jag står tillhör Konggård eller Backa, vet ej vilken gård,

⁸¹ Kommentar: Rotetorp är ett annat ord för soldattorp. De gårdar/byar varunder soldattorpet låg kallades för rote. Gretas födelsedatum kan endast verifieras i husförhörlängd.

⁸² Kommentar: Svens dödsår verifieras av Soldatregistret Bohuslän.

⁸³ Kommentar: Olofs födelsedatum kan endast verifieras i husförhörlängd.

men vet att jag fortfarande är i Ucklum. Gränsen mot Spekeröd sneddar i en osynlig rågång över sjön. Måste vända tillbaka. Söker mig neråt Örevatten och Kvarnsjön. Kliver över Örevattensbäcken och fortsätter vidare genom snåren.

Har nu under kaffesiestan funderat över mina iakttagelser som är mättade av mer än hundraårig historia om Håltegiljans ruiner. Där tycks tiden stå stilla och sanningen om flera människoöden finns gömda i en mossig stengrop. För hur hade hon det Greta – Sven Fyhrs änka? Hade hon några potatisar att koka i den trebenta järngrytan över elden, eller blev det måhända välling på barkmjöl och mossa?

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

Britta Christina

Skoggärdet/Kärret/Sandborrebacken under Ucklum Nedergård

Hälen/Häln/Näset under Ucklum Övergård

Skoggärdet/Kärret/Sandborrebacken

N 58° 02.609 E 011° 59.830 Stugruin
N 58° 02.613 E 011° 59.831 Källarruin
N 58° 02.570 E 011° 59.804 Ruin

Hälen/Häln/Näset

N 58° 02.370 E 012° 00.535 Ruin, vaga spår
N 58° 02.390 E 012° 00.432 Källarruin
N 58° 02.403 E 012° 00.440 Stigen upp mot den branta giljan där Britta Christina föll.

– Nu ropar Britta Christina på hjälp, sa Jonas i Bjurhult då vintern slog till. Jag lyssnar till Allans berättelse som han i sin tur hört av sin morfar Jonas. Berättelsen om Britta Christina: en 34-årig kvinna från torpet Skoggärdet under Nedergård vid Sandborrevatten. Hon som skulle gå till torpet Häln vid Stora Bjurevatten och be om mat.

Det var den 11 januari år 1829: rysligt kallt och mycket snö. Britta Christinas vintriga väg gick från Sandborrevatten via tjärnen Bastelen och vidare ner genom en gilja mellan de höga bergen åt Stora Bjurevatten. Men Britta Christina nådde aldrig sitt mål, torpet Häln vid Stora Bjurevatten. Senare fann man henne ihjälfrusen i giljan.⁸⁴ Man hade hört någon som ropade, ingen anade dock att det var rop på hjälp och på Häln visste de inte att hon skulle komma. Hemma i torpstugan vid Sandborrevatten satt tre små hungriga och frusna småflickor som förgäves väntade på mor. Allt sedan dess har ett talesätt levt kvar i bygden när vintern slagit till som hårdast:

– Nu ropar Britta Christina på hjälp.

Den här sanna och mycket sorgliga händelsen tilldrog sig år 1829 i Ucklum, i den del som i söder gränsar till Spekeröd. Enligt den äldsta kyrkobokföringen heter torpet vid Sandborrevatten – Skoggärdet. I senare daterade dokument heter samma torp Kärret och i Ucklums Hembygds Gilles förteckning kallas det Sandborrebacken.

Vid tidpunkten för denna händelse bestod bosättningen på torpet Skoggärdet under Nedergård av: båtsman Olof Ericsson Lund, född 1795 och hustrun Britta Christina, född år 1795.⁸⁵ Döttrarna: Anna Stina, Anna Britta och Anna Elisabeth.

Efter Britta Christinas tragiska död flyttade Olof Ericsson Lund med familj till torpet Hasslekärr under Törneröd och ingick nytt äktenskap med Christina Andersdotter, född år 1810 i Hjærtum.⁸⁶ Familjen utökades med barnen: Martin, August, Elias, Anders Johan, Juliana och Christina. Sonen Anders Johan drunknade år 1864 i Göteborg, 24 år gammal.

⁸⁴ Kommentar: Enligt Ucklums dödbok var dödsorsaken vattusot, vilket innebär vätskesvullnad under huden.

⁸⁵ Kommentar: Olofs och Britta Christinas födelsedatum kan endast verifieras i husförhörslängd.

⁸⁶ Kommentar: Tredje hustrun Christina Andersdotters härkomst och födelsedatum kan endast verifieras i husförhörslängd.

År 1846 flyttade Olof Ericsson Lund tillbaka till Skoggärdet under Nedergård.⁸⁷ Sonen August Olofsson Lund övertog så småningom torpet och ingick äktenskap år 1862 med Petronella Pettersdotter från Stubbhålan under Törneröd.

Vid Sandborrevatten finner man ännu idag tydliga spår av odlargärning, som sträcker sig ner mot Stutevatten. Även ruiner av stenkällare och stuga.

Vi förflyttar oss nu till torpet Häln vid Stora Bjurevatten, som troligen är identiskt med torpet Näset under Övergård.⁸⁸ Det ligger ju på ett näs eller en häl vid sjön. Det var denna boplats som var målet för Britta Christinas sista hungriga jordevandring. Vilka människor som bodde på Näset den 11 januari 1829 har jag ej lyckats spåra. Men bosättningen under åren 1849–1862 utgjordes av: Anders Johan Lindmark, född år 1811 och hustrun Anna Maria Andersdotter, född år 1822. Barnen: Anders, Carl August, Ambernt, Johan Alfrid, Emma Christina, Ambernt och Beata Mathilda. Familjen flyttade år 1862 till Bockön under Törneröd.

Av bosättningen på Näset finns ännu lite vaga spår, en bit av en mur, nu gömd under mossa och sly. Terrängen tyder på att det en gång funnits åkerlyckor, 120 år har gått sedan de brukades. Torpet har haft ett mycket vackert läge längs den långgrunda, västliga sidan av Stora Bjurevatten. Många fina soluppgångar måste ha upplevts här av fattigt torparfolk.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

⁸⁷ Kommentar: Enligt Hjärtums kyrkböcker flyttar Olof Lund efter Britta Christinas död till Hjärtum och ingår äktenskap år 1831 med Christina Mårtensdotter. Bosättning under Billegården i Hjärtum. De får sonen Martin tillsammans. Christina Mårtensdotter avlider av bröstvärk den 11 mars 1832 och Olof Lund ingår äktenskap för tredje gången den 7 oktober 1832 med Christina Andersdotter från Hjärtum. Därefter bosättning på Hasslekärr och så småningom Skoggärdet.

⁸⁸ Kommentar: Enligt lantmäterikarta från år 1838 och år 1849 finns torpplatsen Häln utmärkt på den udde i Stora Bjurevatten som senare kom att kallas för Näset.

Soldatflickan Maja

Ålunden/Älunden under Ucklum Nedergård

Ålunden/Älunden

N 58° 02.910 E 011° 58.198 Stugruin
N 58° 02.905 E 011° 58.206 Källarruin
N 58° 02.880 E 011° 58.186 Murar/Inhägnad

Torpet hette Älunden och låg vid Säckemossen i byn Ucklum.⁸⁹ På östsidan om torpet är bergig, skogig terräng. På västsidan är den stora ödsliga, ofruktsamma mossen. Några hundra meter åt norr ligger Småsjön och söderut finns rester av Ryttens Mosseslätt som varit närmaste granne med torpet Älunden. Enligt tidig dokumentation tillhörde torpmarken gården Tjurbacken.

År 1829 flyttade följande familj in på torpet Älunden: Olof Larsson Lund, född år 1788 och hustrun Maja Svensdotter Fyhr, född år 1797 på dragonstommen i Djupedal, dotter till soldat Sven Fyhr och hans hustru Margareta.⁹⁰ Olof och Maja hade tidigare bott på torpet Hasslekärr under Törneröd. I deras äktenskap föddes många barn, minst tio: Lars, Sven Carl, Anna, Anders, Margareta, Rasmus, Elias, Carl, Maria och Olof.

Vid ödatorpet finner man rester av en mycket vällagd mur, byggd i vinkel. Tätt innanför muren står en gammal mossig apel. Flera stenrösen finns i närheten men det är inte lätt att med bestämdhet säga var stugan och övriga uthus har legat. Kanske vid den lilla gläntan därborta där rönnen och björkarna står?

Gamla stenhagslämningar omgärdar den före detta bopplatsen. Ett grunt dike löper rakt igenom åkertegen. Att krypa under de täta gransnåren är nästan omöjligt. Det här är vad spår jag lyckats hitta av torpet Älunden i byn Ucklum. Men det torde finnas många personer i rakt nedstigande led som har Olof och soldatflickan Maja till stamfäder.

(På strövtåg i Aukland del 1–2, 1985)

⁸⁹ Kommentar: I husförhörslängderna noteras torpet med namnet Älunden. I folkmun kallas det Älunden.

⁹⁰ Kommentar: Olofs födelsedatum kan endast verifieras i husförhörslängd. En dragon var en typ av soldat som förflyttade sig till häst men stred till fots. Stomme är ett annat namn för soldattorp.

*Men rika blev de blott på hungrande och frysande barn,
ty sådan var den lott
som kom skogstorparfolket till del.*

